

รายงานการวิจัยเรื่อง
ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่

สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์

ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท

สนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

มกราคม 2542

แต่

ศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

ผู้เปิดโลกทัศน์การวิจัยข้ามพรมแดนสาขาวิชาแบบสหวิทยาการให้กับผู้วิจัย

ผู้เป็นแบบอย่างของนักวิชาการ-นักวิจัยที่ดี

ผู้อุทิศร่างกาย แรงใจในการสร้างเครือข่ายงานวิจัยด้านวัฒนธรรมชุมชนและไทศึกษา

ผู้เปิดมิติใหม่ให้กับวงการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท

คำนำ

หนังสือ“ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่”ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ มีความสำคัญทั้งในแง่เป็นการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากที่หาได้ยากกว่าด้วยชนชาติไท และในแง่ความสำคัญหรือสาระหรือนัยของข้อมูลนั้น

ในแง่เป็นการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากที่หาได้ยาก หนังสือนี้ใช้ข้อมูลทั้งจากเอกสารพงศาวดารและวรรณกรรมภาษาไทยแห่งท้องถิ่น หนังสือและเอกสารภาษาจีน ทั้งหนังสือเก่า งานวิจัยร่วมสมัย และเอกสารที่เขียนจากการสำรวจ หนังสือวิชาการ และเอกสารรายงานของกงสุลภาษาอังกฤษ รวมทั้งการสนทนาและการสัมภาษณ์ผู้รู้และชาวบ้านธรรมดาในท้องที่ อาจารย์ดร.สมพงศ์ได้อุทิศตัวเรียนภาษาไทแห่งท้องถิ่นและภาษาจีนจนสามารถใช้การได้ระดับดีสำหรับภาษาไท และสามารถเข้าใจภาษาจีนทางวิชาการเมื่อใช้ประกอบกับภาษาไทย นอกจากนี้อาจารย์ยังเสียสละใช้เวลาอยู่ในสนามวิจัย ณ จังหวัดได้คง และอยู่ ณ เมืองคุนหมิงเป็นเวลานานหลายเดือน ใช้เวลาอ่านและแปลเอกสารภาษาไทยและภาษาจีนที่สำคัญขนาดยาวเป็นเล่มหลายสิบเล่มกับผู้รู้ชาวไทยและชาวจีน ใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าประทับใจมากที่อาจารย์ดร.สมพงศ์ ตั้งใจทำงานวิจัยนี้อย่างประณีต ใช้ความรู้ ความสามารถ ความมีทักษะพิเศษในการเรียนภาษาของท่าน และทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรอย่างมาก ประกอบประวัติศาสตร์ไทใหญ่ขึ้นจากเอกสารชั้นต้นและจากหนังสือภาษาไทยถิ่นและภาษาจีน ซึ่งนักวิชาการชาวไทยประเทศไทยและต่างประเทศยากที่จะเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ แม้สำหรับนักวิชาการชาวจีน พวกเขาก็มีความจำกัดในการเข้าใจภาษาและวัฒนธรรมไท ข้าพเจ้าจึงอยากชักชวนให้ท่านทั้งหลายอ่านหนังสือ “ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่” เล่มนี้ตลอดจนจบ ท่านจะได้เห็นคุณค่าของข้อมูลใหม่จำนวนมาก ซึ่งปรากฏในภาษาไทยเป็นครั้งแรก ว่าด้วยประวัติของพี่น้องชาวไทยใหญ่ แล้วท่านจะเห็นด้วยกับข้าพเจ้าว่า อาจารย์ ดร. สมพงศ์ เป็นนักภาษาศาสตร์ผู้มีคุณูปการมากยิ่งต่อองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ชนชาติไท

ในแง่เนื้อหาสาระ หนังสือ “ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่” ให้นัยที่มีความสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ:

1. ให้ภาพและยืนยันว่า ชาวไทมีจำนวนมาก อาศัยอยู่ในบริเวณที่กว้างขวาง และมีวัฒนธรรมสูงมาช้านาน คือมีชนชาวไทยใหญ่อยู่ในบริเวณทิศตะวันตกของมณฑลยูนนานและในบริเวณตอนเหนือของประเทศพม่า ตลอดลุ่มแม่น้ำโขง สาละวิน และส่วนบนของอิระวดี เลยไปทางทิศตะวันตกของพม่า จนถึงบริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย คนไทใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำในเขตบริเวณอันกว้างใหญ่นี้มานานกว่า 1,000 ปีแล้ว เขตบริเวณของชาวไทยใหญ่นี้มีวัฒนธรรมสูง ปลูกข้าวเลี้ยงตัวเองได้ เชื้อธรรมชาติ โดยเฉพาะ “ฟ้า” และต่อมาได้รับนับถือศาสนาพุทธ มีการจัดระเบียบการปกครองที่พัฒนาถึงขั้นเป็นรัฐเจ้าฟ้า (principality) ประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ หลายสิบเมือง โยงยึดกันโดยภาษาและวัฒนธรรมไทอันเดียวกัน และโดยการแต่งงานระหว่างลูกหลานเจ้าฟ้าต่างเมือง มีรัฐส่วนกลางแบบสมพันธ์ ที่บางครั้งเข้มแข็งมาก สามารถต่อสู้กับกองทัพขนาดใหญ่อของจีนได้ เช่น ในรัชสมัยที่เจ้าเสือชานฟ้าเป็นเจ้าแผ่นดินในคริสต์ศตวรรษที่ 14 เอกสารประวัติศาสตร์ที่

บันทึกความยิ่งใหญ่ของสมาพันธ์รัฐดอกไม้อาวและรายละเอียดของการจัดระบบสังคมและวัฒนธรรมชาวไทใหญ่สมัยนั้นคือ หนังสือ “ป๋อจ้วน” (ค.ศ. 1396) ของหลี่ซือซงและเขียนคู่ชวิน ที่ราชสำนักจีนส่งไปสังเกตการณ์และรายงานเรื่องเมืองไทใหญ่

2. ให้ข้อเท็จจริงและยืนยันว่า ชาวไทใหญ่มีความสำคัญในความเป็นชาติแล้วในสมัยนั้น เราจะพบความสำคัญในความเป็นไทนี้ได้จากหนังสือตำนานท้องถิ่น หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น หนังสือตำนานและประวัติศาสตร์เมืองหมอกขาวมาวหลวง หนังสือลิกฟง และหนังสือสามลออไ้เปี่ยม เป็นต้น หนังสือเหล่านี้บันทึกเป็นภาษาไทย ได้ให้ภาพของเมืองไททั้งหลายเข้าด้วยกัน ทั้งทางด้านตระกูลเจ้าฟ้า การติดต่อแลกเปลี่ยน ค้าขาย ความรักระหว่างชายหนุ่มและสาวงามข้ามเมือง การส่งส่วยบรรณาการ รวมทั้งการช่วยเหลือกันเมื่อเกิดศึกสงคราม

ภาพความสำคัญในชาติไทเห็นได้ชัดเจนที่สุดจากการต่อสู้เพื่อรักษาบ้านเมืองจากมหาอำนาจชาติอื่น โดยเฉพาะจากจีนและพม่า หนังสือทั้งภาษาไทยใหญ่และภาษาจีนร่วมยุคสมัยบันทึกการต่อสู้อย่างมีสำนึกของสมาพันธ์รัฐดอกไม้อาวต่อต้านกองทัพใหญ่ของจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 15 เช่นเดียวกับเมืองต่าง ๆ ในไทใหญ่ก็ต่อต้านกองทัพของพม่าสมัยการรุกรานของบุเรงนองในคริสต์ศตวรรษที่ 16 และของราชวงศ์คอมบอง (อลองพญา) ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 หนังสือที่บันทึกจิตสำนึกความเป็นไทของชาวไทใหญ่ได้ชัดเจนที่สุดคือหนังสือ “เครือเมืองกูเมือง” (ประวัติเมืองทุกเมือง) ของเจ้าพญาธรรมาเด่ (เขียน ค.ศ. 1778) ซึ่งอาจารย์ ดร. สมพงศ์ได้นำมาเป็นหลักฐานสำคัญของการเขียน “ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่” และท่านได้ร่วมกับผู้ช่วยศาสตราจารย์จำวงหยินแปลเป็นภาษาไทย เป็นส่วนหนึ่งของโครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทโครงการเดียวกันนี้ เจ้าพญาธรรมาเด่เขียนข้อความตอนหนึ่งในหนังสือ “เครือเมืองกูเมือง” ว่า “เสื้อหม่าฟ้าไม่สืบทอดกิจการของบรรพบุรุษเสื้อข่านฟ้า... เอาอนาคตของบ้านเมืองไปถวายให้ตกอยู่ในอุ้งมือเมืองเล จนบัดนี้กองทัพของจักรพรรดิราชวงศ์หมิงมาสู่บ้านเมือง... สิ่งที่เราตามบันทึกไว้นี้ ล้วนแล้วเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งบัณฑิตปราชญ์ผู้รู้รอบรู้ของเราเคยบันทึกไว้อย่างชัดเจน...” และท่านได้เขียนลงท้ายก่อนจบหนังสือของท่านว่า “คนรุ่นหลังอย่าลืมประวัติศาสตร์ของเรา ...อาณาจักรของคนไทที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือสมัยเจ้าเสื้อข่านฟ้า ซึ่งปกครองอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำคง... เปรียบเหมือนเพชรพลอย... พินาศลงแล้วอาณาจักรของไทยก็ถูกตัดแบ่งเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยมากมาย... อาณาจักรไทยจึงไม่สามารถประกายแสงได้อีก... หวังว่าหลังจากอาตมาได้สิ้นไปแล้ว คนรุ่นหลังอย่าลืมประวัติศาสตร์ของเรา...” ข้าพเจ้าได้อ่านข้อความนี้ด้วยความสะเทือนใจและเศร้าสลดใจยิ่ง ท่านอาจารย์ ดร. สมพงศ์ ได้ยืนยันข้อเท็จจริงจากเอกสารจีนและเอกสารไทท้องถิ่น รวมทั้งของท่านภิกษุธรรมาเด่เองว่า คนไทมีความสำคัญในความเป็นชาติที่ประกอบขึ้นจากรัฐเจ้าฟ้าหลายเมืองในเขตบริเวณติดต่อกันอันกว้างขวาง

ท่านอาจารย์ ดร. สมพงศ์ ได้ยกกรณีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ยุคใกล้ที่ย้ำแสดงความสำคัญในชนชาติของชาวไทด้วย คือการพยายามสมานความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ ของไทเข้าด้วยกัน และผลักดันให้เศรษฐกิจของไทใหญ่ก้าวไปข้างหน้าของเจ้าฟ้าดาวอานเหริน (ค.ศ. 1872-1913) แห่งเมืองหล้า (อยู่ในเขตจังหวัดได้คง มณฑลยูนนานในปัจจุบัน) พระองค์พยายามก่อตั้งโรงงาน ธนาคาร พิมพ์ธนบัตรไทใหญ่ โรงพิมพ์และปลูกยางพารา รวมทั้งสนับสนุนภาษา ศิลปะ และวัฒนธรรมไท

ข้าพเจ้าคิดว่าความมีชาติสำนึกของชาวไทใหญ่แห่งอาณาจักรดอกไม้อาวยังคงดำรงอยู่จนทุกวันนี้ ชาวไทใหญ่ในรัฐอานของพม่ายังคงต่อสู้เพื่อให้หลุดพ้นจากการยึดครองของพม่า พวกเขาคิดว่าเขาเป็นพี่เป็น

น้องกับชาวไทในเขตใต้คงของจีน ชาวไทใหญ่ในเขตจีนก็กำลังพยายามช่วยเหลือขบวนการต่อสู้ของชาวไทใหญ่ ในพม่า ชาวไทใหญ่จำนวนหนึ่งในพม่าก็ได้หนีการกดขี่ทารุณของพม่าเข้ามาในประเทศไทย โดยเฉพาะในเขต จังหวัดภาคเหนือ แม้ฮองสอนจังหวัดหนึ่งของไทยก็อยู่ในเขตภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ชัดเจน และชาวไทใหญ่ก็รู้ความจริงข้อนี้ดี หากศึกษาย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ ครั้งหนึ่งประเทศไทยกับไทใหญ่ก็เป็นแผ่นดินเดียวกันในสมัยสมเด็จพระนเรศวรแห่งกรุงศรีอยุธยาและเจ้าคำกายน้อยแห่งแสนหวี อำนาจทหารของมหาอำนาจพม่าและจีนเป็นสาเหตุสำคัญที่แยกไทใหญ่เมืองต่าง ๆ ออกจากกัน และแยกไทใหญ่จากไทยประเทศไทย

3. ท่านอาจารย์ ดร. สมพงษ์ ให้ข้อมูลสำคัญว่าด้วยลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมไทใหญ่ ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วก็คล้ายกับวัฒนธรรมไทในเขตอื่น คือมีชุมชนหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบรากฐานของสังคม อาศัยอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำหรือที่ราบระหว่างภูเขา ปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้านเป็นไปตามระเบียบประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมา มีลักษณะหลักคือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านด้วยตนเอง และระบบอาวุโส ความเชื่อเดิมเป็นแบบนับถือผี ต้องเซ่นผีก่อนรับประทานอาหารทุกครั้ง และต่อมารับศาสนาพุทธ เชื่อกำหนดการทำนายกระดูกไก่และดูฤกษ์ยาม

ความรุ่งเรืองพัฒนาสูงของวัฒนธรรมไทใหญ่สะท้อนเห็นได้ชัดจากความร่ำรวยทางวรรณกรรมขนาดยาว ที่สำคัญที่สุดคือ ลิกฟง 3 ภาค ท่านอาจารย์ ดร. สมพงษ์ ได้บรรยายไว้ว่า เป็นเรื่องรักอมตะของขุนยี่คายคำเจ้าเมืองจุนโกกับนางฮูปม นางได้ถูกปองกายเจ้าเมืองเชียงคำแย่งชิงตัว จึงเกิดการสู้รบระหว่างชาวไทต่างเมืองเพื่อแย่งชิงตัวนาง ท่านอาจารย์ ดร. สมพงษ์ ระบุว่า ลิกฟงเป็นวรรณคดีไทใหญ่ที่มีคุณค่าสูง มีความงามในการบรรยายให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามได้ มีความหลากหลายทางวรรณคดี นอกจากลิกฟง ยังมีวรรณกรรมขนาดยาวสำคัญอื่นอีก เช่น สามลอฮ้อเปียม และเยคำจองบ่าวหลองยาง เป็นต้น รวมทั้งหนังสือรักระหว่างชายหญิงที่เรียกว่า ลิกเขียว ทั้งหมดนี้ไม่เกี่ยวกับความเชื่อศาสนาพุทธ แสดงว่าวัฒนธรรมไทพัฒนาสูงมาแล้วได้โดยตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพุทธศาสนา ไม่ได้พัฒนาเพราะอิทธิพลจากสายวัฒนธรรมอินเดีย

สมาพันธ์ดอกไม้ขาวมีตัวอักษรภาษาเขียนของตนเอง โดยไม่ได้อิงอยู่กับความเชื่อศาสนา “ไปฮ้อจวัน” ก็บันทึกไว้เช่นนั้น อักษรไทเหล่านั้นมีลักษณะตัวต่าง ๆ เป็นอย่างไร? ข้าพเจ้าคิดว่าเป็น ตัวถ่วงออก ที่ใช้ในเอกสารโบราณไทอาหมนั่นเอง และเป็นตัวเก่าที่ใช้ในวรรณกรรมเก่าของชาวไทใหญ่ตอนเหนือ ทั้งนี้เพราะแม่ไทอาหมจะได้แยกออกมาจากไทใหญ่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ตัวอักษรไทอาหมกับตัวอักษรของไทใหญ่ตอนเหนือก็ยังคงเหมือนกันแม้จนมาตรวจสอบในปัจจุบัน ท่านอาจารย์ ดร. สมพงษ์ ก็เชื่อว่าไทใหญ่มีอักษรของตัวเอง ท่านสันนิษฐานว่าอักษรไทใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากอักษรอมฤตโบราณ และท่านได้อ้างข้อมูลว่า เจียงฮิงเหลียง นักวิชาการจีนผู้ค้นคว้าเรื่องชนชาติไทผู้มีชื่อเสียงที่สุด เชื่อว่าชาวไทใหญ่มีอักษรใช้มานานกว่า 1,000 ปีแล้ว

ข้าพเจ้าชื่นชมและรู้สึกขอบคุณอาจารย์ ดร. สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์ เป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านได้ถ่ายทอดความรู้ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ โดยเฉพาะความสำนึกในชาติไทอันดำรงอยู่มายาวนาน มาให้เราในประเทศไทยได้ทราบชัด มีหลักฐานพงศาวดารทั้งทางไทถิ่นและทางจีนชัดเจน มีหลักฐานทางภาษาและวรรณกรรม และหลักฐานการสำรวจสถานที่และการสัมภาษณ์ผู้รู้และชาวบ้านไท ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญมาก จะช่วยฟื้นฟูและรักษาความสำนึกในชนชาติและวัฒนธรรมของเรา เข้าใจแจ่มชัดว่าวัฒนธรรมไทครอบคลุมบริเวณกว้างกว่าอาณาเขตประเทศไทยปัจจุบัน และมีความเก่าแก่เกินกว่าเพดานเวลาเดิมคือยุคสุโขทัย

หนังสือ "ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่" เล่มนี้รวมกล่าวถึงไทใหญ่ทั้งในจีนและในพม่า แต่ทว่าเนื้อหาส่วนใหญ่โดยเฉพาะเรื่องในสมัยหลังเน้นหนักว่าด้วยไทใหญ่ในจีน ข้าพเจ้าหวังว่าในอนาคต นักวิชาการชาวไทย-ไทจะมีโอกาสค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในพม่าเพิ่มอีก การวิจัยในโครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทมีอุปสรรคในการทำวิจัยว่าด้วยไทใหญ่ในพม่า ทั้งในแง่การค้นคว้าเอกสารและการวิจัยสนาม สาเหตุสำคัญเนื่องจากพม่าไม่เปิดประเทศในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการค้นคว้าเรื่องประวัติศาสตร์ไทใหญ่ เราได้พบว่างานวิจัยประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในพม่าของคุณครูแฉ่งนักวิชาการชาวไทย บุกเบิกให้ความรู้ใหม่ ถูกต้องและลึกซึ้งอย่างมาก เราหวังว่างานของท่านผู้นี้จะได้รับการแปลจากภาษาไทยใหญ่เป็นภาษาไทยต่อไป รวมทั้งนักวิชาการชาวไทยประเทศไทยจะได้มีโอกาสเรียนรู้และมีเกียรติสูงได้ร่วมงานค้นคว้ากับท่านในอนาคต.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา

มกราคม 2542

คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยการสนับสนุนของศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้เป็นแรงดลใจและไว้วางใจให้เข้าร่วมโครงการประวัตินิพนธ์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท เพื่อทำงานวิจัยชิ้นนี้ ในฐานะหัวหน้าโครงการศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภาได้ช่วยเหลือจัดหาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นภาษาไทย ดictionnaire ภาษาไทใหญ่ และภาษาจีนและภาษาอังกฤษ มอบผลงานศึกษาและงานแปลส่วนตัวที่อาจารย์ได้ทำไว้หลายปีก่อนเริ่มโครงการ ได้เป็นผู้ชี้แนวทางและกรอบคิดในการวิจัย อนุญาตให้เดินทางออกภาคสนามร่วมกับอาจารย์ และสนับสนุนให้เดินทางไปศึกษาภาษาไทใหญ่และเดินทางออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลตามเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ในเขตไตคอง เป้าซ่าน ต้าหลี่ ซือเหมา และเขตหลินซาง ปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้ว ย่อมไม่มีรายงานการวิจัยชิ้นนี้แน่นอน

อาจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ ได้ให้แนวคิดแนวทางในการวิจัย และให้เอกสารผลการศึกษากับไทใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารวิชาการและเอกสารผลงานต้นฉบับของชาวอังกฤษที่อาจารย์ได้ไปค้นคว้าศึกษาและถ่ายสำเนาจากห้องสมุดหลายแห่งในประเทศอังกฤษ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จำว หง ญูน ผู้ช่วยศาสตราจารย์หลิว เสี่ยว หรง หมอกง (กง ซู เจิ้ง)-ป้าหลวง นักวิชาการ ปราญห์ท้องถิ่น และชาวไทใหญ่ในเมืองและตามชนบทหลายแห่ง มีส่วนช่วยเหลืออย่างมากในการแปลจัดหาเอกสารต้นฉบับภาษาไทใหญ่ และภาษาจีน ให้คำแนะนำ เป็นล่าม เป็นมัคคุเทศก์ เป็นผู้ให้ข้อมูล พาออกวิจัยภาคสนาม และให้ความเป็นมิตรและความอบอุ่นตลอดระยะเวลาการทำงานในไตคองและที่คุนหมิง

ผู้ร่วมโครงการทุกท่านมีส่วนอย่างมากในการผลักดัน ช่วยเหลือ และเป็นแบบอย่างของการทำงานวิจัย ตั้งแต่ศาสตราจารย์เจีย แยนจวง (ยรรยง จิระนคร) ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. ชลธิรา สัตยาวัฒนา รองศาสตราจารย์สุวิทย์ อธิศาสตร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัตนาพร เศรษฐกุล ดร. ภัทธินาถ ยิมเรวัตติ อจารย์เรณู วิชาศิลป์ คุณรณี เลิศเลื่อมใส คุณสมปอง ไตตุมแก่น และคุณกัญญา ลีลาชัย ที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนการทำงานวิจัยชิ้นนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนผลงานสำเร็จ

ตลอดระยะเวลาของการเขียนรายงานการวิจัยชิ้นนี้ อาจารย์สามารถ ศรีจันทร์ อาจารย์ประเสริฐ ประเสริฐกิจวัฒนา ได้แวะเวียนมาให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจอยู่เสมอ

เบื้องหลังการเขียนรายงานการวิจัยชิ้นนี้เสร็จได้ทันเวลา คือ จิรพร วิทย์ศักดิ์พันธุ์ ภรรยาผู้แบกรับภาระงานทุกอย่างเพื่อให้ผู้วิจัยได้มีเวลาทุ่มเทให้กับการออกวิจัยภาคสนาม การค้นคว้าศึกษา การเขียน และช่วยเหลือเป็นแสงสว่างทางวิชาการให้ยามติดขัดทั้งด้านกรอบคิด ทฤษฎี วิธีการ ด้วยการแนะนำมุมมองในการนำเสนอผลงาน และทำให้ผู้วิจัยมีสมาธิในการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และขอบคุณมา ณ โอกาสนี้.

สารบัญ

คำนำ

คำขอบคุณ

ภาคนำ ว่าด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่

หน้า

1. สิ่งท้าทาย	1
2. เป้าหมาย	3
3. ขอบเขต	3
4. การอ่าน-แปลเอกสารจีน และการออกภาคสนาม	4
5. การศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในอดีต	5
6. แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่	7
7. ข้อจำกัดในการทำงาน	7
8. เบื้องหลังงานเขียน	7

ภาคที่ 1 ไทใหญ่: ถิ่นกำเนิด พัฒนาการ และการสร้างบ้านแปลงเมือง

1.1 ไทใหญ่คือใคร	9
1.2 ถิ่นที่อยู่ของชาวไทใหญ่	10
1.3 ไทใหญ่มาจากไหน	13
1.3.1 ว่าด้วยถิ่นกำเนิดไทใหญ่จากเอกสารไทในจีน	13
1.3.2 ว่าด้วยถิ่นกำเนิดไทใหญ่จากเอกสารจีน	18
1.3.2.1 ไปเยว่คือบรรพบุรุษของชนชาติไท	19
1.3.2.2 เตียนเยว่คือบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่	21
1.3.2.3 พวกหมานคือบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่	23
1.4 สรุปว่าด้วยถิ่นกำเนิดและพัฒนาการของบรรพบุรุษไทใหญ่	28
1.5 พัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่ตามเอกสารจีน	32
1.5.1 ลักษณะของสังคมไทใหญ่โบราณ	33
1.5.2 การเมืองการปกครองและเศรษฐกิจไทใหญ่โบราณ	33
1.5.3 วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมไทใหญ่โบราณ	34
1.6 กำเนิดและพัฒนาการเมืองไทใหญ่	38
1.6.1 กำเนิดและการอพยพของไทใหญ่	39
1.6.2 อาณาจักรโกสัมพี	41
1.6.3 ความสัมพันธ์กับอาณาจักรเพื่อนบ้าน	44
1.7 สรุป	49

ภาคที่ 2 กำเนิด พัฒนาการ และการล่มสลายอาณาจักรไทใหญ่

2.1 กำเนิดอาณาจักรไทใหญ่	54
2.1.1 อาณาจักรเมืองหมอกขาวมวหลวงเวียงตึงขอ	54
2.1.2 อาณาจักรเมืองกองเมืองยอง	56
2.1.3 อาณาจักรแสนหวี	58
2.1.3.1 อาณาจักรแสนหวีโกสัมพี	59
2.1.3.2 อาณาจักรแสนหวีเวียงแสนแจ้ (พ.ศ. 1500-1857/ค.ศ. 958-1314)	60
2.1.3.3 อาณาจักรแสนหวีเวียงแสนแจ้ตกอยู่ภายใต้อาณาจักรเมืองมวหลวง (พ.ศ. 1857-1915/ค.ศ. 1314-1372)	66
2.1.3.4 อาณาจักรแสนหวีเวียงตุ้ (พ.ศ. 1915-1959 /ค.ศ. 1372-1416)	67
2.1.4 อาณาจักรเมืองมวหลวง	73
2.1.4.1 เจ้าหลวงเสื่อข่านฟ้า (พ.ศ. 1854-1907/ค.ศ. 1311-1364)	76
2.1.4.2 การขยายอาณาเขตอาณาจักรเมืองมวหลวง	77
2.1.4.3 การฟื้นฟูและจุดเริ่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง	80
2.1.4.4 การล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงตามเอกสารไทใหญ่	82
2.2 อาณาจักรเมืองมวหลวงกับอาณาจักรจีน	84
2.2.1 อาณาจักรไทใหญ่กับราชวงศ์หยวน (พ.ศ. 1814-1911/ค.ศ. 1271-1368)	85
2.2.2 อาณาจักรเมืองมวหลวงกับราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911-2187/ค.ศ. 1368-1644)	90
2.2.3 อาณาจักรเมืองมวหลวงในปีพ.ศ. 1939/ค.ศ. 1396 ตามบันทึก "ไต้จิ๋ววัน"	93
2.2.4 สถานการณ์ก่อนจีนส่งกองทัพไปปราบอาณาจักรเมืองมวหลวง	115
2.2.5 สงครามปราบอาณาจักรเมืองมวหลวง 3 ครั้ง (พ.ศ. 1984-1991/ค.ศ. 1441-1448)	116
2.2.5.1 สงครามปราบเมืองมวหลวงครั้งที่ 1 (พ.ศ. 1984-5/ค.ศ. 1441-2)	117
2.2.5.2 สงครามปราบเมืองมวหลวงครั้งที่ 2 (พ.ศ. 1986-7/ค.ศ. 1443-4)	120
2.2.5.3 สงครามปราบเมืองมวหลวงครั้งที่ 3 (พ.ศ. 1989/ค.ศ. 1448)	122
2.3 อาณาจักรไทใหญ่กับอาณาจักรพม่า	123
2.3.1 อาณาจักรพุกาม (พ.ศ. 1392-1830/ค.ศ. 849-1287)	124
2.3.2 อาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ (พ.ศ. 1830-2074/ค.ศ. 1287-1531)	128
2.3.2.1 อาณาจักรปinya (พ.ศ. 1855-1907 /ค.ศ. 1312-1364)	129
2.3.2.2 อาณาจักรอังวะ ((พ.ศ. 1907- 2098/ค.ศ. 1364-1555)	130
2.3.2 อาณาจักรพม่า (พ.ศ. 2074-2367/ค.ศ. 1531-1824)	134
2.4 เหตุปัจจัยของกำเนิด ความรุ่งเรือง และการล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่	139
2.4.1 สภาพและลักษณะทางภูมิศาสตร์	139
2.4.2 ฐานความรุ่งเรืองและการขยายตัว	140
2.4.3 เหตุปัจจัยแห่งการล่มสลาย	143
2.5 ระบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรไทใหญ่	145

2.5.1 ระบบเจ้าฟ้า	145
2.5.2 การบริหารงานในหอคำ	148
2.5.3 การปกครองท้องถิ่น	150
2.5.4 การปกครองภายใต้อาณาจักรจีนและพม่า	151
2.6 สังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรไทใหญ่	152
2.6.1 ระบบสังคมและองค์กรทางสังคม	152
2.6.2 วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม	155
2.7 สรุป	163
ภาคที่ 3 ไทใหญ่ในจีนหลังการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง	166
3.1 เมืองไทใหญ่ในจีนปัจจุบัน	166
3.2 ย้อนสู่อดีต: อำนาจราชสำนักจีนมาถึงชายแดนอาณาจักรเมืองมวหลวง	170
3.3 การแบ่งแยกอาณาเขตอาณาจักรเมืองมวหลวง	172
3.4 พัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่ในจีน	177
3.4.1 ยุคอาณาจักรไทใหญ่องค์ราชสำนัก (1448-1550)	178
3.4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองไทใหญ่	179
3.4.1.2 ความพยายามในการฟื้นฟูอาณาจักรไทใหญ่ในจีน	180
3.4.1.3 ความพยายามแทรกแซงทางการเมืองการปกครองของจีน	181
3.4.1.4 สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่: สายสัมพันธ์เดิมที่แน่นแฟ้น	183
3.4.2 ยุคสงครามพม่าและการขยายอำนาจการเมืองการปกครองของจีน (พ.ศ. 2093-2143/ ค.ศ. 1550-1600)	187
3.4.2.1 สงครามพม่าและเจ้าฟ้าไทใหญ่ในจีน	188
3.4.2.2 กองทัพจีนต่อต้านกองทัพพม่า	191
3.4.2.3 การขยายค่ายทหารและนาทหารเข้าสู่เขตไทใหญ่	192
3.4.2.4 การขยายตัวทางการเมืองการค้า: การแตกหน่อของระบบเจ้าที่ดิน	193
3.4.2.5 อิทธิพลของระบบสังคมและวัฒนธรรมอื่น	194
3.4.3 จักรพรรดิหย่งลี่ในดินแดนไทใหญ่ (2193-2205/ค.ศ. 1650-1662)	195
3.4.4 สรุปการปกครองสมัยราชวงศ์หมิงกับเจ้าฟ้าและอาณาเขตไทใหญ่	198
3.4.5 แผ่นดินไทใหญ่เมื่อต้นราชวงศ์ชิง (2203-2303/ค.ศ. 1660-1760)	201
3.4.6 สงครามพม่าสมัยราชวงศ์ชิง (พ.ศ. 2293-2313/ค.ศ. 1750-1770)	202
3.4.7 ราชสำนักชิงเริ่มนโยบาย "ยกเลิกเจ้าฟ้า แต่งตั้งขุนนางจีนปกครอง"	209
3.4.8 ยุคแห่งสงครามกบฏชนกลุ่มน้อยและกบฏท้องถิ่น (พ.ศ. 1283-2453/ค.ศ. 1840-1910)	213
3.4.9 นักล่าอาณานิคมอังกฤษกับไทใหญ่ในจีน (พ.ศ. 2429-2453/ค.ศ. 1886-1910)	215
3.4.10 เจ้าฟ้าดาวอานเหรินกับการพัฒนาเขตแดนไทใหญ่ในจีน	218

3.4.11 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมสมัยราชวงศ์ชิง	220
3.4.12 สรุปพัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่สมัยราชวงศ์ชิง	225
3.4.13 ยุคสาธารณรัฐจีน: "ระบบเจ้าฟ้าคืออุปสรรคการพัฒนา"	227
3.4.14 สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ในยุคสาธารณรัฐจีน	231
3.4.15 ยุคสาธารณรัฐประชาชนจีน (พ.ศ. 2493/ค.ศ. 1950-ปัจจุบัน)	241
3.4.15.1 เจ้าฟ้ากับทหารปลดแอกพรรคคอมมิวนิสต์จีน	241
3.4.15.2 การปฏิรูปที่ดิน: การสิ้นสุดของระบบเจ้าฟ้าไทใหญ่ในจีน	243
3.4.15.3 ยุค "ก้าวกระโดดไกลไปข้างหน้า": การอพยพครั้งยิ่งใหญ่	244
3.4.15.4 ยุคการปฏิวัติวัฒนธรรม	245
3.4.15.5 ยุคฟื้นฟูเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	247
3.5 สรุป	248
บรรณานุกรม	253
ภาคผนวก 1 รายชื่อเจ้าฟ้าไทใหญ่ในเขตประเทศจีน	260
ภาคผนวก 2 แผนที่	282
1. รัฐไทใหญ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 ในทัศนะของชาวตะวันตก	282
2. แผนที่แสดงอาณาเขตอาณาจักรเมืองมวหลวงในคริสต์ศตวรรษที่ 14	283
3. อาณาจักรเมืองมวหลวง หัวเมืองด้านตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 14	284
4. แผนที่เมืองไทใหญ่ในจีน	285
5. แผนที่เมืองไทใหญ่ในเขตจังหวัดได้คอง สาธารณรัฐประชาชนจีน	286

ภาคนำ

ว่าด้วยการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ไทใหญ่

1. สิ่งท้าทาย

มีสิ่งท้าทายอยู่หลายประการเมื่อเริ่มต้นศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ สิ่งท้าทายเหล่านี้เป็นเสมือนแรงผลักดันเพื่อทำพิสูจน์ความรู้ ความสามารถและความพยายาม

(1) ในปี ค.ศ. 1957 ศาสตราจารย์ G. H. Luce ได้เขียนตอบจดหมายของเจ้าสายเมืองม้งราย ซึ่งได้ขอคำแนะนำเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์ไทใหญ่ไว้ตอนหนึ่งอย่างน่าฟังว่า "... if you really mean, or are really meant, to write the history of the Shans, you yourself (it can't be delegated) will have to do an enormous amount of research (never yet done), and you can't possibly do it "as part of your work." They must put you on special, whole-time duty.

You can't write such a history, even of the Shan States of Burma, within one year. And are you going to ignore the Shans (Tai) of China and Further India, of whom the Shans of Burma are only a small fraction? God forbid that I should say anything to dissuade you from this task - the biggest and most important historical job still to be done in S. East Asia." (Sao Saimong Mangrai 1965: 1)

โดยสรุปก็คือว่า การเขียนประวัติศาสตร์ไทใหญ่ต้องอาศัยเวลาและการทุ่มเทเต็มเวลา ไม่มีทางทำได้ภายใน 1 ปี ต้องทำวิจัยมากมายเพราะยังไม่มีใครทำมาก่อน และต้องศึกษาอย่างน้อย 3 พื้นที่ คือ ไทใหญ่ในพม่า อัสสัม (อินเดีย) และจีน อันเป็นอาณาบริเวณที่ตั้งหลักแหล่งของไทใหญ่

ศาสตราจารย์คนเดียวกันนี้ยังได้เสนอแนะเกี่ยวกับแหล่งค้นคว้าไว้ด้วยว่า

"... the two important sources of all :-

- (1) Chinese sources, which go back at any rate to the 1st Cent. A.D., and are far fuller and more trustworthy than any source except original inscriptions;
- (2) Original Old Tai inscriptions, which appear to exist in considerable quantities at least as far north as Mong Yang - There appear to be 20 faces or more at Mong Lwe alone. We know of 60 more in N. Siam... -none yet edited. And there are certainly other... in Laos, around Vieng Chan and Luang Prabang.

Any history of the Shans which ignores these 2 basic sources will be, in my opinion, not only no good, but definitely bad and misleading..." (Ibid. p. 2).

นั่นหมายความว่าหากไม่ได้ค้นเอกสารจีนและศิลาจารึกไทดังกล่าวทั้งสองแหล่งนี้แล้วจะถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่ใช้ไม่ได้และก่อให้เกิดความเข้าใจผิดได้มาก ๆ เลยทีเดียวตามความเห็นของท่านศาสตราจารย์ผู้คนเดียวกัน

สุดท้าย ท่านศาสตราจารย์อุยงยังเสนอเกี่ยวกับระยะเวลาในการศึกษาวิจัยเพื่อเขียนประวัติศาสตร์ไทใหญ่ไว้ว่า

"...prepared to spend not less than 5 years on the job, you could do it to admiration..." (Ibid. p. 2)

นั่นคือ ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 5 ปี เพื่อให้ได้ผลงานที่ดี!

ด้วยเหตุนี้กระมังที่ทำให้เจ้าสายเมือง มังรายจึงตัดสินใจเขียนประวัติศาสตร์ไทใหญ่เฉพาะช่วง ค.ศ. 1886-1900 ที่ครอบคลุมระยะเวลาเพียง 14 ปี อันเป็นช่วงที่อังกฤษเข้ายึดครองรัฐไทใหญ่ และให้ชื่อว่า The Shan States and the British Annexation แทนที่จะเป็น The History of the Shans ที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทใหญ่อย่างครอบคลุมที่ได้ตั้งใจไว้แต่แรก

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่นับนี้เป็นความพยายามที่จะนำเสนอเรื่องราวทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่ที่มีช่วงเวลายาวนานกว่าสองพันปี และจะต้องทำในระยะเวลาจำกัดประมาณสามปี เรื่องนี้จึงนับว่าท้าทายความสามารถอย่างสูง

(2) กระแส Pan Thai-ism และ กระแสการกล่าวหาเรื่อง "การปลุกผีจอมพลป. และหลวงวิจิตรวาทการ" กำลังพัดแรงเมื่อเริ่มต้นเข้าโครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท นักวิชาการหลายคนยังเกรงว่าโครงการนี้จะก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบ และก่อให้เกิดอุปสรรคต่อโครงการศึกษาด้านไทศึกษาในแนวอื่นๆ ที่มีความจำเป็นในการเข้าไปทำงานภาคสนามในประเทศพม่า อินเดีย จีน ลาว และเวียดนาม สิ่งนี้เป็นแรงท้าทายว่าการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทนั้น ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะ "ลัทธิชาตินิยมคลั่งชาติ" แต่จากการศึกษาเรื่องราวเหล่านี้จะเป็นช่องทางที่ทำให้เราเข้าใจตนเองมากขึ้น เข้าใจสถานการณ์บ้านเมืองยามวิกฤติเช่นปัจจุบันได้มากขึ้นว่า ประเทศไทยประเทศหนึ่ง หากขาดสิ่งที่เรียกว่า "ชาตินิยม" แล้ว การล้างผลาญ ทุจริต คดโกง จนแม้กระทั่งการขายชาติย่อมเกิดขึ้นได้อย่างง่ายดาย หากมองชาติเป็นสิ่งที่จอมปลอมอันเกิดจากการเลกสรรปั้นแต่งหรือจินตนาการ และมองการรักประชาคม ชุมชนเป็นเรื่องของการคลั่งลัทธิเชื้อชาติ

การมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทอาจจะเป็นกุญแจสำคัญในการเปิดมุมมอง ปลุกจิตสำนึก และเปิดทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาประเทศชาติ ประชาคม และชุมชน กลับไปมองเห็นภูมิปัญญาพื้นฐานที่เป็นรากเหง้าอันเป็นสิ่งที่เกาะเกี่ยวประชาคม และสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีจิตสำนึก และอย่างเป็นเจ้าของ มิใช่มองตนเป็นผู้กอบโกย แสวงผลประโยชน์ และขายทุกสิ่งทุกอย่างของประชาคม ชุมชนเพียงเพื่อเงินตราและความสุขส่วนตัว

การเข้าไปศึกษาวิจัยของโครงการนี้ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากนักวิชาการท้องถิ่นและเป็นไปเพื่อเหตุผลทางวิชาการ หากได้เป็นโครงการ "ปลุกจิตสำนึกคลั่งลัทธิเชื้อชาติ" ดังที่หลายคนเข้าใจไม่ ผู้วิจัยได้เข้าไปเห็นและเป็นพยานในเหตุการณ์หลายอย่างที่สังคมไทยต้องเรียนรู้และศึกษา เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาท้องถิ่นทั้งภาษาไทยได้คง และภาษาอื่น ๆ ของรัฐบาลท้องถิ่น การรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์ภาษา ศิลปและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตปกครองตนเอง การรวมตัวของกลุ่มหนุ่มสาวไทใหญ่ และสมาชิกของหมู่บ้านในการสร้างวัดวาอาราม บูรณะปฏิสังขรณ์วัดหลังจากถูกทำลายไปในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ชนชาติไท การจัดตั้งชมรมไทศึกษา เหล่านี้เป็นต้น ในเขตปกครองตนเองที่สายวัฒนธรรมไทเป็น

วัฒนธรรมหลักวัฒนธรรมหนึ่งนั้น ชาวไทใหญ่ล้วนภาคภูมิใจ ยินดีเข้าร่วมทำกิจกรรม จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ทางรัฐบาลจีนเองก็ใจกว้าง มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมย่อยและสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ผู้ที่มั่งคั่งอยู่กับประวัติศาสตร์หน้าเก่า ๆ เท่านั้นที่ดูจะวิตกและทุกขร้อนกับการทำงานศึกษาวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติไท และมองเห็นการศึกษารากเหง้าเค้าเงื่อนของตนเองเป็นอาชญากรรมทางการเมืองระหว่างประเทศ และเรื่องไม่น่าพึงกระทำทางวิชาการอีกด้วย แม้จะรู้ดีว่าเป็นการเรียนรู้รากเหง้าของตน แต่กลับดูเหมือนว่าจะยินดีและพอใจกับความเป็นคนไร้รากทางวัฒนธรรม

(3) ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชุมชน สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์เป็นสำนักคิดที่มีแนวทางการศึกษาที่ท้าทาย มีเป้าหมายแน่นอน นั่นคือเพื่อชุมชน และมีวิธีการที่น่าสนใจคือการเน้นการศึกษาประวัติศาสตร์และการเปรียบเทียบ ศึกษาประวัติศาสตร์ของสามัญชนเป็นหลัก และศึกษาจากมุมมองของประชาชน ด้วยมุ่งหวังที่จะนำสิ่งดีทั้งจากตะวันตกและตะวันออกมาผสมผสานเพื่อสร้างสังคมและชุมชนไท โดยวางพื้นฐานของภูมิปัญญาไทเป็นหลักโดยมีระบบเศรษฐกิจเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดสังคมการเมือง และวัฒนธรรม การศึกษาแนวนี้จะทำให้สังคมมีรากเหง้า สมาชิกในสังคมมีรากเหง้า มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตน มุมมองเช่นนี้น่าสนใจเพราะการศึกษาครั้งนี้ไม่ใช่เพียงการศึกษาเพื่อความอยากรู้อยากเห็น เพื่องานวิชาการบริสุทธิ์ หากเป็นการศึกษาเพื่อหาภาพรวมของวัฒนธรรมไทจากวัฒนธรรมไทใหญ่อันเป็นวัฒนธรรมสายหนึ่งเพื่อดูว่าเราสามารถเรียนรู้วัฒนธรรมไทอันเป็นรากเหง้าดั้งเดิมของเราชาวไทยได้มากเพียงใด และสามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประชาคม ชุมชนไทยของเราได้มากน้อยเพียงใด และเป็นการเปิดมุมมองมิติใหม่ของประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ในวงการไทศึกษาด้วย สิ่งนี้สำหรับผู้วิจัยแล้วนับว่าท้าทายความคิดและความสามารถอยู่มาก

(4) สิ่งที่ทำทลายยิ่งกว่านั้นคือ ผู้วิจัยค้นคว้าศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ไม่มีภูมิหลังการเขียนงานด้านประวัติศาสตร์ ไม่ใช่นักประวัติศาสตร์ แต่ที่อ่านมาทำงานด้านนี้ สิ่งที่มีอยู่คือ ความสนใจอยากรู้อยากศึกษา ใจรัก และรู้สึกถึงสิ่งที่ท้าทายให้ข้ามจากสาขาวิชาสิ่งที่ผู้วิจัยได้ร่ำเรียนมาไปสู่อีกสาขาวิชาหนึ่งที่เป็นสิ่งใหม่

(5) นอกจากสิ่งท้าทายดังกล่าวข้างต้นแล้ว งานวิจัยชิ้นนี้ยังดูเหมือนว่าเป็น “Mission Impossible” สำหรับผู้วิจัย ด้วยเหตุผลต่อไปนี้คือ

1. อ่านเอกสารไม่ได้เพราะเอกสารส่วนใหญ่เป็นภาษาจีน นอกจากนี้ยังมีเอกสารภาษาไทยได้คง (ไทใหญ่ในจีน) บ้าง และบางส่วนเป็นภาษาพม่า
2. ผู้วิจัยยังขาดการอ่านเอกสารอังกฤษอีกจำนวนมาก ทั้งงานบางส่วนของลูซ, อาร์เธอร์ แพย์ร์, เจ.จอร์จ สก็อตต์, และจี.อี. ฮาร์วี ตลอดจนเอกสารอื่นๆ อีกมากมาย
3. ผู้วิจัยไม่สามารถลงภาคสนามสัมภาษณ์ด้วยตนเองได้เนื่องจากติดขัดเรื่องภาษาไทใหญ่และภาษาจีนตั้งแต่เริ่มแรก หากมาพอทำได้เองบ้างในตอนท้ายของโครงการ
4. รู้แหล่งเอกสารจีนน้อยมากด้วยไม่รู้ภาษาจีน และแทบไม่รู้แหล่งข้อมูลภาษาพม่าเลย

อย่างไรก็ตาม การมีอาจารย์ นักวิจัย และผู้รู้ชาวไทยได้ลงมาช่วยเป็นล่ามให้ขณะลงภาคสนาม และมีเอกสารภาษาอังกฤษที่แปลจากต้นฉบับภาษาจีนที่เสนอและตีพิมพ์ในเอกสารประกอบการประชุมนานาชาติ

เรื่องไทยศึกษาที่จัดขึ้นที่นครคุนหมิงในปีพ.ศ. 2533 และการประชุมนานาชาติในที่อื่น ๆ ทำให้สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชนชาติไท โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทใหญ่ได้มากขึ้น

(6) สิ่งท้าทายประการสุดท้ายคือเรื่องเวลาที่จำกัดในการค้นคว้าศึกษา ออกภาคสนามเก็บข้อมูล ระยะเวลาในการทำงานแปลที่ต้องทำอย่างเร่งรีบ และข้อจำกัดในการอ่านข้อมูลอีกส่วนหนึ่ง ทำให้ผู้วิจัยต้องทุ่มเทเวลาที่จำกัดทำงานให้ดีที่สุดและให้มีข้อบกพร่องน้อยที่สุด

2. เป้าหมาย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ ที่ไม่เพียงแต่การศึกษาเรื่องราวของประวัติศาสตร์ราชวงศ์ พงศาวดารเท่านั้น หากยังต้องการศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทใหญ่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และผลทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของมหาอำนาจตะวันออก ๒ ชาติคือจีน และพม่า ที่มีต่อเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ที่ผ่านมา เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมอีกมิติหนึ่งที่ยังไม่เคยมีการทำมาก่อน และเป็นการศึกษาที่ต้องอาศัยเอกสารไทยและการลงภาคสนามเป็นหลัก โดยใช้เอกสารจีนเอกสารต่างประเทศอื่น ๆ และเอกสารไทย เป็นรอง อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดหลายประการ จึงไม่สามารถจะแปรผันให้เป็นจริงได้ทั้งหมด

3. ขอบเขตของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งที่จะศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งไทใหญ่ในพม่าและจีน แต่ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา เอกสาร และความสามารถในการอ่านเอกสารดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยจึงต้องขอจำกัดการศึกษาค้นคว้าวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่อยู่เพียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในเขตจังหวัดได้คงและจังหวัดใกล้เคียงในประเทศจีนเท่าที่มีเอกสารและที่เคยเดินทางออกสำรวจ และมีเนื้อหาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมในพม่าไม่มากนักเนื่องจากมีปัญหาเรื่องการเข้าถึงแหล่งข้อมูล การออกเก็บข้อมูลภาคสนาม และข้อจำกัดด้านเวลา

4. การอ่าน-แปลเอกสารจีน และการออกภาคสนาม

ในช่วงระยะเวลาแห่งการเตรียมตัว ผู้วิจัยได้ทบทวนผลการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการไทย ที่ได้เคยศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทใหญ่ไว้ เช่น ประวัติศาสตร์พม่า ของฮาร์วี ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลงานรวบรวมของสก็อตต์และฮาร์ดีม่นว่าด้วยไทใหญ่ในตอนเหนือของพม่า ประวัติศาสตร์ไทใหญ่เบื้องต้นของเนย์ อีเลียส และเล่มอื่น ๆ ผลงานของนักวิชาการไทยได้แก่ผลงานของสารนาทและบรรจบ พันธุเมธาว่าด้วยเรื่องของชาวไทอาหม และผลงานของบรรจบ พันธุเมธาที่ว่าด้วยการไปสอบคำไทยในรัฐชาน ที่ผู้เขียนได้บันทึกการเดินทาง ความคิดเห็นและเรื่องราวของภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ และพงศาวดารไทใหญ่ของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ตลอดจนผลงานของเจ้าสายเมืองมั่งราย เรื่องไทใหญ่และการผนวกรัฐชานของอังกฤษ เป็นต้น

สำหรับผลงานใหม่ ๆ นั้นผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาคสุภา ที่กรุณามอบเอกสารแปลจากภาษาจีนต้นฉบับลายมือเขียนเพื่อเป็นข้อมูลศึกษาอันได้แก่ ประวัติเจ้าเมืองเมืองซอน ลิกคายคำและลิกฟง และเครือเมืองภูเมือง เอกสารแปลจากภาษาพม่าและภาษาไทยใหญ่ในพม่า ได้แก่ ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ ฉบับของนันทสิงห์ และ คำร้องในพิธีกรรมชาวไทเหนือ อีกทั้งสนับสนุนผู้วิจัยให้จัดหาผู้แปลเอกสารจีนได้ ทำให้สามารถแปลหนังสือ สิบเจ้าฟ้าในเขตใต้คง บ้านที่กวีตและเหตุการณ์ของเจ้าฟ้าดาวอันเหริน หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองซอน (1993), หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองตี (1997) หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองหล้า (1997), หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองมาว(1995) หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองเกินซง(เมืองแมน) (1996), หนังสือรายงานข้อมูลจังหวัดเปาซาน (1995), หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองเมือง (1995), หนังสือรายงานข้อมูลอำเภอเมืองกิ่งม้า (1995), ประวัติศาสตร์ชนชาติโตโดยสังเขป (1985) ตลอดจนการแปลเอกสารรายงานการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องที่ดิน เศรษฐกิจและสังคม การแต่งงาน พุทธศาสนาและนิกายต่าง ๆ อันเป็นเอกสารที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ทำไว้หลังจากที่ได้ตั้งเมืองใหม่ได้ไม่นานนัก

ขณะเดียวกัน ศาสตราจารย์ ดร.จักรทิพย์ นาคสุภา ได้สนับสนุนให้ผู้วิจัยเดินทางไปเรียนภาษาไทยได้คงเป็นเวลา ๒๐ วัน ทำให้ผู้วิจัยสามารถอ่านและปริวรรตเอกสารไทได้คงได้ และได้ปริวรรตเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทใหญ่จากภาษาไทยได้คง ๒ เรื่อง ได้แก่ สึกพื้นเมืองวัน และบุกบ่มเครือเมืองไต เรื่องแรกเป็นต้นฉบับภาษาไทยได้คงแบบเก่า (ลายไตเก่า) คัดลอกบนพัสดด้วยลายมือเขียนจากผู้เมืองวัน ส่วนเรื่องที่สองเป็นฉบับพิมพ์เผยแพร่ด้วยภาษาไทยได้คงใหม่ (ลายไตใหม่) จากความรู้ครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถอ่านเอกสารต่าง ๆ ที่เป็นอักษรไทได้คงทั้งเก่า(ซึ่งทำได้ค่อนข้างช้ามาก) และอักษรไทได้คงใหม่ (ด้วยความเร็วปานกลาง) เช่น สามารถอ่านวรรณกรรมเรื่องโบเหงาบ (บัวพันกลีบ) หรือ ลีคำจองแสง ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่ใช้ในการขับร้องโต้ตอบกันในงานประเพณีต่าง ๆ คำร้องในพิธีขึ้นเรือนใหม่ คำร้องในพิธีแต่งงาน ฯลฯ เป็นต้นได้ แม้ว่าขณะนี้รวบรวมวรรณกรรมลายลักษณ์เหล่านี้ไว้จำนวนหนึ่ง รวมทั้งเอกสารที่เป็นวารสารยูงคำ ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวทางภาษา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ได้คง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ด้วยข้อจำกัดทางเวลา ทำให้ไม่สามารถอ่านเอกสารเหล่านี้ได้

ผู้วิจัยมีโอกาสออกภาคสนาม ๔ ครั้ง ครั้งแรกใช้เวลาประมาณ ๑๐ วันในการเดินทางเพื่อพบปะผู้รู้เมืองต่าง ๆ ได้แก่ เมืองซอน เมืองแมน เมืองตี เมืองหล้า เมืองวัน และเมืองมาว ในเขตจังหวัดใต้คงและเปาซาน ครั้งที่สองใช้เวลาประมาณ ๒๐ วันเพื่อเดินทางไปยังเมืองเชียงตุง เมืองเมือง เมืองกิ่งม้า เมืองตึง เมืองแข็งและเมืองซอน ได้พบนักวิชาการและปราชญ์ท้องถิ่นของแต่ละเมือง ครั้งที่ ๓ ผู้วิจัยพักอยู่ที่เมืองซอนเพื่อเรียนภาษาไทยได้คงกับผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมได้คงเป็นเวลา ๒๐ วัน ขณะเดียวกันก็มีโอกาสเดินทางเข้าหมู่บ้านเพื่อสังเกตและสัมภาษณ์ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเจแอ่นด้วย และครั้งที่ ๔ ผู้วิจัยเดินทางไปสังเกต สัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ในเขตจังหวัดใต้คงประมาณ ๔๐ วัน ได้สัมภาษณ์ชาวบ้าน ทายาทเจ้าฟ้า คนทำงานในหอเจ้าฟ้า สนมเจ้าฟ้า และชาวฮั่น อีกทั้งยังได้เข้าสังเกตพิธีแต่งงาน งานปอยซางแจ่น (สงกรานต์) ปอยซอนน้ำ ฯลฯ และได้เดินทางเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของแต่ละเมือง เช่น วัดต่าง ๆ ที่เจ้าฟ้าสร้าง หอเจ้าฟ้าเมืองตี หอเจ้าฟ้าเมืองวัน หอเจ้าฟ้าเมืองจันตา หอเจ้าฟ้าเมืองหล้า และหอเจ้าฟ้าเมืองมาว เป็นต้น

การลงภาคสนามครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ในเขตได้คงได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัย การแปล และการออกภาคสนามครั้งนี้ทำในระยะเวลาอันจำกัดมาก อาจเกิดข้อผิดพลาดได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการแปลเนื้อหา ชื่อบุคคล สถานที่ เวลา เป็นต้น เนื่องจากไม่มีเวลาตรวจสอบหรือตรวจทานเพิ่มเติมมากนัก

ถึงกระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยยังไม่สามารถแปลเอกสารที่มีอยู่ได้ทั้งหมด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ยังมีเอกสารจีนและเอกสารไทใหญ่ที่ยังไม่ได้มีการแปลอีกเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมโดยตรง งานวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในได้คงโดยตรง ที่ตีพิมพ์ออกเป็นเล่มติดต่อกัน โดยรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่ มีจำนวนกว่า 10 เล่ม ผลงานวิจัยว่าด้วยวรรณกรรมไทได้คง หรือเอกสารงานวิจัยค้นคว้าเกี่ยวกับชนชาติไทในได้คงและสืบสองพันนา หรืองานวิจัยว่าด้วยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทของนักวิชาการจีนที่เพิ่งตีพิมพ์เมื่อปี 1997 เป็นต้น

ตลอดระยะเวลาการทำงานเพียงไม่กี่เดือน ทำให้ผู้วิจัยรู้สึกเหมือนกับผู้ไม่รู้ หรือรู้เพียงน้อยนิดเมื่อเทียบกับคลังข้อมูลอันมหาศาลที่ได้มีโอกาสไปค้นพบในครั้งนี้ สิ่งนี้เองทำให้ผู้วิจัยรู้สึกว่า ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมที่เสนอต่อไปนี้อาจเป็นเพียงความรู้และข้อมูลเพียงบางส่วนของข้อมูลทั้งหมดที่ทางจีนหรือผู้รู้ชาวไทยใหญ่ได้ทำไว้ แม้ว่าจะทำให้ขาดความมั่นใจไปมาก แต่สิ่งที่เสนอถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้วิจัยสามารถทำได้ในช่วงระยะเวลาที่มีอยู่ และนี่ก็ถือเป็นสิ่งที่ท้าทายอีกประการหนึ่งเช่นกัน

ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้การเรียบเรียงครั้งนี้ขาดความสมบูรณ์หลายประการ ด้วยไม่สามารถนำข้อมูลมาเรียงร้อยพร้อมทำเชิงอรรถที่ดีได้ ขาดการอ่านเอกสารประกอบอีกมาก และยังขาดการสังเคราะห์เพื่อให้ได้ภาพรวมของเหตุการณ์ ปัจจัยของเหตุและผลของปัจจัย เพื่อที่จะอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล หากเป็นการเรียบเรียงเบื้องต้นเหมือนกับการรายงานสิ่งที่ได้พบเห็นและตั้งข้อสังเกตเหมือนกับการทำงานของผู้บุกเบิกในยุคอาณานิคม แต่เปลี่ยนมุมมอง เป้าหมายของการทำวิจัย และจุดยืนของผู้วิจัย

5. การศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในอดีต

การเขียนประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท โดยเฉพาะชาวไทยใหญ่คงได้เริ่มเกิดขึ้นมานาน จากการศึกษารวบรวมของชาวตะวันตกรุ่นแรก ๆ พบว่ามีตำนานเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของคนไท ตำนานการสร้างโลก ตำนานการสร้างเมือง และพงศาวดารราชวงศ์ต่าง ๆ ที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่ไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นตำนานไทอาหม ที่เรียกว่าอาหมบุรญจี ตำนานไทใหญ่ฉบับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไทพาก ไทคำตี้ ไทใหญ่ในพม่า และไทใหญ่ในจีน เป็นต้น เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ คงมีการเล่าสืบสานต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลานจนถึงปัจจุบัน และได้มีการบันทึกด้วยอักษรขึ้นภายหลัง

ประวัติศาสตร์ ตำนาน หรือพงศาวดารเหล่านี้ ได้กลายเป็นรากเหง้าพื้นฐานที่ปัจจุบันเราสามารถสืบค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างไทใหญ่กลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเชื่อร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมร่วมกัน และกำเนิดมาจากแหล่งต้นตอเดียวกัน เรื่องราวเหล่านี้ได้กลายเป็นความภูมิใจในความเป็นไท ที่แตกต่างเด่นไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และในหลายครั้งถือเป็นเครื่องมือในการโยงใยความสัมพันธ์ทางใจเพื่อกำหนด

ความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ได้ ชาวไทใหญ่ส่วนใหญ่เคยได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านประวัติศาสตร์ตำนานเหล่านี้และถือเป็นสมบัติร่วมประการหนึ่งของกลุ่ม

ในสภาพที่ชาวไทใหญ่ในอัสสัมก็ดี ในพม่า หรือจีนก็ดี ล้วนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองและมิอาจมีอาณาเขตเช่นรัฐชาติใหญ่ คืออินเดีย จีน หรือพม่า จึงไม่มีสิ่งที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ไทใหญ่เพื่อให้นักเรียนรู้ศึกษากันอย่างเป็นทางการในสถาบันการศึกษา ด้วยเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยที่อยู่ชายขอบตะเข็บชายแดนในโลกของรัฐชาติสมัยใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะเรื่องราวของชาวไทใหญ่เพิ่มเริ่มขึ้นเพื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ปรากฏมาในรูปของประวัติศาสตร์ไทอาหมในอินเดีย ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ในพม่าที่เจ้าอาณานิคมอังกฤษเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิก ด้วยการสอบถาม แปลเอกสารจากคัมภีร์ภาษาไทใหญ่ว่าด้วยตำนาน การสร้างโลก ขนบประเพณีต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกสารที่มีคุณค่ามากปัจจุบัน นักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่ได้ศึกษาเรื่องราวของไทใหญ่จากเอกสารจีนประกอบด้วย และได้เขียนรายงานการค้นคว้าศึกษาออกเป็นประวัติศาสตร์ไทใหญ่ ส่วนใหญ่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์อินเดียและประวัติศาสตร์พม่าที่มีเรื่องราวของไทใหญ่เป็นเพียงส่วนประกอบ และมักจะเป็นส่วนประกอบในเชิงลบที่ไทใหญ่เป็นเหตุแห่งความวุ่นวาย ขัดแย้ง การสู้รบแย่งอำนาจกันเอง และการรุกรานเมืองอื่น ๆ เรื่องราวเช่นนี้แม้แต่ในเอกสารจีนที่เพิ่งเริ่มมีการแปลขึ้นใหม่ก็มีเนื้อหาที่ไม่แตกต่างกันนัก นักวิชาการชาวไทใหญ่หลายคนพยายามเขียนประวัติศาสตร์ของตนเองก็สะท้อนทัศนะที่ไม่แตกต่างจากความเห็นดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิชาการท้องถิ่นอีกหลายคนที่ยกย่องเขียนประวัติศาสตร์ของไทใหญ่จากแง่มุมของคนท้องถิ่น ที่มองพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่แยกออกจากรัฐชาติสมัยใหม่ เป็นประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาวไทใหญ่กลุ่มต่าง ๆ และสัมพันธ์กับชาวไทกลุ่มอื่น ๆ ในฐานะที่ร่วมเผ่าพันธุ์กันมา เช่น ผลงานของนักวิชาการไทอาหม และผลงานนักวิชาการไทใหญ่ในจีนบางท่าน เป็นต้น¹

ผลงานนักวิชาการไทยที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องไทใหญ่ที่มีคุณค่ามากได้แก่ผลงานเรื่องพงศาวดารไทใหญ่ของกรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์ที่ได้แปลเก็บความและเพิ่มเติมจากผลงานของเนย์ อีเลียส ตลอดจนการค้นคว้าผลงานการศึกษาของนักวิชาการมีเชื้อชาวตะวันตกและการแปลตำนานพื้นเมืองของไทใหญ่เรื่องต่าง ๆ และผลการศึกษาค้นคว้าเดินทางสัมภาษณ์ด้วยตนเองของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ เรื่องคนไทยในพม่าที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับไทใหญ่ มีตำนานไทใหญ่หลายฉบับแปลไว้ด้วย ถือเป็นผลงานที่ให้รายละเอียดได้รอบด้าน ถือเป็นงานรวบรวม แปล และศึกษาวิจัยที่ดีมีคุณค่ามากชิ้นหนึ่ง

ผลงานของบรรจบ พันธุเมธา จากกาเลหม่านไต ไปถึงกาเลหม่านไตในรัฐชานไปสอบคำไทย จนผลงานชิ้นสุดท้ายที่เดินทางไปเขตได้คง ได้ให้ภาพของความสัมพันธ์กันระหว่างไทใหญ่ที่อยู่ในอัสสัม อินเดีย ไทใหญ่ในพม่า และไทใหญ่ในจีน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภาษา อักษร คำศัพท์ ตำนานว่าด้วยการสร้างโลก ตำนานการสร้างเมือง เครือราชวงศ์ต่าง ๆ ว่ามีส่วนร่วมกัน ด้วยมีการอพยพและติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน

ปราศจากผลงานเหล่านี้แล้ว การศึกษาเรื่องไทใหญ่คงเป็นไปได้ยากมาก ด้วยเอกสารโบราณได้สูญหาย ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก แต่นับว่ายังโชคดีที่ยังพอมีฉบับแปลอยู่ตามที่นักวิชาการตะวันตก นักวิชาการท้องถิ่น และนักวิชาการไทยได้รวบรวมและแปลไว้

¹ งานประเมินสภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาไทใหญ่ในอัสสัมหรือไทอาหม ดู อัครทิพย์ นาคหิรัญกนก วิชาศิลป์ (2529), และการศึกษาไทใหญ่ในพม่า ดู อาณันท์ กาญจนพันธุ์ (2538) และรัตนพร เศรษฐกุล (2541).

เมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมามีผลงานแปลเอกสารจีน และงานเขียนเกี่ยวกับไทใหญ่ในประเทศจีนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผลงานของทองแถม นาถจำนง เจีย แยน จอง (ยรรจง จิระนคร) และงานแปลของหวงฮุยคุน เป็นต้น ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับไทใหญ่ในจีนมีมากขึ้น โดยเฉพาะหนังสือเรื่อง คนไทได้คง-ไทใหญ่ในยูนนาน

ในการประชุมนานาชาติว่าด้วยไทยศึกษาครั้งที่ 4 ณ นครคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ถือเป็นการเปิดโลกการศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชนชาติไทและประวัติศาสตร์ของชาวไทกลุ่มต่าง ๆ ที่นักวิจัยนักวิชาการจีนได้ทำมาเป็นเวลานาน

6. แนวการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่ผ่านมาส่วนใหญ่ล้วนมุ่งศึกษาประวัติศาสตร์ประเภทตำนานพงศาวดาร อันเป็นประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ ชนชั้นปกครอง เป็นประวัติศาสตร์ที่สะท้อนการสืบทอดอำนาจ การแก่งแย่งอำนาจราชบัลลังก์ สงครามภายในและสงครามภายนอก เรื่องราวของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชั้นสูง ชนชั้นปกครอง หรือเป็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น

การศึกษาค้นคว้าต่างจากการศึกษาแนวที่ผ่านมาคือ การมุ่งเน้นศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์โดยดูจากสภาพทางเศรษฐกิจ ปัจจัยการผลิต เจ้าของปัจจัยการผลิตและเครื่องมือการผลิต ที่จะเป็นตัวกำหนดชนชั้นทางสังคม สภาพทางสังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมของสังคม โดยศึกษาเอกสารควบคู่กับการสัมภาษณ์ สังเกตชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อให้เห็นกระบวนการการพัฒนาของสังคมองค์รวมที่เป็นภาพชนชั้นปกครองและชาวนาตลอดจน หน่อของสังคมใหม่ที่เริ่มแตกให้เห็นได้ในระยะใดระยะหนึ่งของสังคม ตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์ และแนวคิดของวัฒนธรรมชุมชน

7. ข้อจำกัดของการศึกษาวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้เป็นเพียงการศึกษาเบื้องต้นด้วยมีข้อจำกัดหลายประการดังได้กล่าวแล้ว ตั้งแต่ข้อจำกัดด้านเวลาในการดำเนินการวิจัย ข้อจำกัดด้านเอกสารที่มีจำนวนไม่น้อย และข้อจำกัดในการอ่าน พูด และตีความภาษาท้องถิ่นอันได้แก่ภาษาไทใหญ่ที่มีทั้งภาษาเขียนและภาษาพูด นอกจากนี้สภาพที่ชาวไทใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อยของรัฐชาติสมัยใหม่ เอกสารผลงานค้นคว้าที่เป็นภาษาของรัฐชาติมีจำนวนมากดังปรากฏในเอกสารจีนเป็นภาษาจีน และแน่นอนว่าต้องมีเอกสารที่เขียนเป็นภาษาพม่าด้วยเช่นเดียวกัน แม้จะมีการแปลออกมาบ้างแล้ว แต่เมื่อเปรียบเทียบกับผลงานทั้งหมด ก็ยังนับว่ามีเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น

ด้วยมีข้อจำกัดดังกล่าวนี้ ก็หวังว่าจะได้มีการค้นคว้าศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ที่ลุ่มลึก กว้างขวาง อุดมด้วยเนื้อหาและข้อมูลที่หลากหลาย และจากมุมมองที่แตกต่างมากยิ่งขึ้นไปอีกในอนาคต

8. เบื้องหลังงานเขียน

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นผลรวมของการช่วยเหลือของบุคคลจำนวนมาก ศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา กรุณาเลือกและยินยอมให้ผู้วิจัยทำงานนี้แม้รู้ว่าไม่มีภูมิหลังด้านการเขียนประวัติศาสตร์เลยก็ตาม อาจารย์ได้จัดหาเอกสารที่เกี่ยวข้องส่งให้อ่านอย่างสม่ำเสมอ ทั้งเอกสารที่อาจารย์ผลิตขึ้นเอง ผลงานแปล และเอกสารความรู้ และงานวิจัย ปราศจากท่านแล้ว ก็ไม่มีงานชิ้นนี้อ่างแน่นอน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์จำ้ว หง หยุน นักวิจัยแห่งสถาบันวิจัยชนชาติส่วนน้อย สถาบันชนชาติส่วนน้อย มณฑลยูนนาน มีบทบาทอย่างสำคัญในการแนะนำให้รู้จักคนไทใหญ่ หมู่บ้าน และสถานที่ต่าง ๆ อีกทั้งให้ความกระจ่างด้านภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ชนิดหาอ่านจากที่ไหนไม่ได้ อาจารย์ช่วยแปล ตรวจสอบ ตรวจสอบ หนังสือ “พงศาวดารเมืองไท” (เครือเมืองกู๋เมือง) ด้วยความวิริยะและอุตสาหะ

ผู้ศาสตราจารย์หลิว เสี่ยว หรง หัวหน้าภาควิชาภาษาและวรรณกรรมชนชาติ สถาบันชนชาติส่วนน้อย มณฑลยูนนานได้กรุณาสละเวลามาแปล อธิบาย พาออกภาคสนาม ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจความคิด ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ได้มากขึ้น อาจารย์มีความอดทนอย่างมากที่สามารถนั่งแปล ปากเปล่าได้ตลอดวันตลอดสัปดาห์และตลอดเดือนเพื่อให้แปลเอกสารให้ได้มากที่สุด อดทนต่อการตอบซักถาม แปลข้อความสัมภาษณ์ ในเวลาเดียวกันก็ต้องติดต่อสอบถามเลือกสถานที่ บุคคลที่จะไปสัมภาษณ์ จัดหาที่พัก สักอาหาร และจัดการทุกอย่างให้ได้เป็นอย่างดีตลอดการทำงานภาคสนามและการแปลเป็นเวลากว่า 80 วัน

หมอกง หรือ กง ชู เจิ้ง ปราชญ์ชาวไทใหญ่แห่งเมืองซอนช่วยสอนภาษาและอักษรไทได้คงให้ด้วยความรักและเอ็นดู อธิบายศัพท์ เล่าอาปุม (นิทาน) ไหล่ (อ่านทำนองเสนาะ) วรรณกรรมหลายเรื่อง จนผู้วิจัยเคลิบเคลิ้มตาม ช่วยหาเอกสารไทแบบเก่า แบบใหม่ และเอกสารจีนที่สำคัญ ๆ ให้ อีกทั้งยังเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ละเอียดสำหรับหอเจ้าฟ้าเมืองตี ที่ซึ่งหมอกงเคยอยู่ในฐานะทายาทของน้องชายเจ้าฟ้าตำแหน่งผู้ดูแลรักษาตราเจ้าฟ้า(แกมเมือง) และได้เขียนประวัติศาสตร์ไทได้คงฉบับสังเขปให้สำหรับเป็นแนวทางในการเขียนรายงานชิ้นนี้ด้วย

ปราชญ์ชาวไท ชาวฮั่น และชาวปายจำนวนมากที่ทำงานค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่ได้กรุณาตอบคำถาม ให้เอกสาร และให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นขณะทำวิจัยอยู่ที่นั่น

ผู้ให้ข้อมูลชาวไทใหญ่ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัวจำนวนมากคือบุคคลสำคัญที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาการทำงานภาคสนาม

ภาคที่ 1

สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ ในเอกสารไท(ในจีน)และเอกสารจีน

เอกสารท้องถิ่นได้บันทึกเรื่องราวของประวัติท้องถิ่นที่ได้มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคน สืบสานต่อกันมาเป็นตำนาน พงศาวดาร หรือประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ จดจำ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น สร้างความเชื่อมั่นและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่เรื่องที่ต้องท่องจำเหตุการณ์ เวลา เหตุและผลของการเหตุการณ์ แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้กลายเป็นเรื่องที่ผู้ถ่ายทอดอยากเล่าจากทัศนะของตนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ และผู้ฟังต้องการเรียนรู้รากเหง้าของตนเอง สิ่งแวดล้อม เผ่าพันธุ์ที่อยู่รอบ ๆ และพร้อมที่จะสืบสานทัศนคติ เรื่องราวความทรงจำต่าง ๆ เพื่อสืบต่อไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อไป

เอกสารท้องถิ่นได้บอกเรื่องราวภูมิหลัง ความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยที่ผู้เล่าไม่สนใจว่าจะเป็นเรื่องที่หยิบยืมมาจากกลุ่มชาติพันธุ์ใดหรือศาสนาความเชื่อใด เวลาเป็นเรื่องของอนันตกาล ที่ไม่มีกำหนดแน่นอน ชัดเจนหากเป็นเรื่องราวแต่ปางหลังอันยาวนาน หากต้องการเรียนรู้เหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์ การเทียบเหตุการณ์กับชุมชนโดยรอบที่มีการบันทึกไม่ว่าจะเป็นพม่า จีน หรืออาณาจักรอื่น ๆ แล้ว นักศึกษาประวัติศาสตร์อาจสามารถเรียนรู้เวลาที่แท้จริงได้ หากมีเหตุการณ์สำคัญอันเกิดจริง อย่างไรก็ตาม มีเอกสารท้องถิ่นโดยเฉพาะพงศาวดารไทใหญ่ที่ได้มีการบันทึกสืบทอดมาแต่โบราณ ได้มีการบันทึกลงเวลาเป็นศักราช แม้จะไม่ตรงกันหรือแน่นอนนัก แต่หากได้มีการตรวจสอบ เทียบเคียงกับเอกสารอื่น ๆ และของประเทศเพื่อนบ้านโดยรอบแล้ว ก็อาจทำให้สามารถคำนวณหากำหนดของเวลาที่แน่นอนได้เช่นกัน

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตประเทศจีนมีข้อได้เปรียบหลายประการ เช่น ราชสำนักจีนได้มีวัฒนธรรมการบันทึกรายงานของข้าราชการสำนักมาเป็นเวลาหลายพันปี เมื่อมีการติดต่อกับเพื่อนบ้านโดยรอบหรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม ด้วยเหตุนี้เอง นักประวัติศาสตร์จึงค่อนข้างจะเชื่อมั่นในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนสูงในแง่ที่สามารถบอกเวลา เหตุการณ์ สถานที่ได้ค่อนข้างแม่นยำ แม้ว่าจะมีวิธีการเขียนประวัติศาสตร์จากทัศนคติของชาวจีนที่อาจเต็มไปด้วยอคติทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมก็ตาม

ภาคนี้ว่าด้วยประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่โดยจะเริ่มศึกษาจากรากเหง้าดั้งเดิม ถิ่นกำเนิด การเคลื่อนย้ายอพยพ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม และพัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ โดยจะศึกษาจากเอกสารไทใหญ่ จากคำบอกเล่า นิทานปรัมปรา ฯลฯ และศึกษาจากผลการศึกษานักวิชาการจีนที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรงมาเป็นเวลานาน เพื่อที่จะให้ได้ภาพของความเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ของไทใหญ่ในด้านต่าง ๆ เท่าที่มีการบันทึกไว้ในรูปต่าง ๆ

1.1 ไทใหญ่คือใคร

คำว่า “ไทใหญ่” เป็นชื่อที่คนไทยคุ้นเคยมานาน ควบคู่กับคำที่คนไทยมักขนานนามตนเองว่า “ไทยน้อย” แต่นอกเหนือจากคนไทยในประเทศไทยแล้ว ไม่มีคนรู้จักคำว่า “ไทใหญ่” เลย ยกเว้น ชนชาติอื่นในยุคสมัยหนึ่งเรียก “ไทใหญ่” ว่า “ต้าปายยี” และเรียกคนไทอีกกลุ่มหนึ่งว่า “เสี้ยวปายยี” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับ “ไทใหญ่” และ “ไทน้อย” (แปลตรงตัวอาจได้ความว่า “พวกเสื้อขาวใหญ่” และพวกเสื้อขาวน้อย” คำว่า “ปายยี, ปายยี” หมายถึง “เสื้อขาว” คือพวกใส่เสื้อผ้าขาว ซึ่งเป็นคำที่ชนชาติอื่นใช้เรียกคนไทย)

ชาวไทใหญ่เรียกตนเองว่า “ไท” (ออกเสียงว่า ไต ซึ่งอาจารย์บรรจบมักถนัดเสียงเป็น “ไต”) เช่นเดียวกับคนไทยเราเรียกตนเองว่า “ไทย” คนไทที่เรียกตนเองว่า “ไท” หรือ “ไต” นั้นมีมาก และจะจำแนกกลุ่มด้วยการเพิ่มคำขยาย เช่น ไทดำ ไทแดง ไทขาว ไทใต้ ไทเหนือ เป็นต้น ในขณะที่เราเรียกตนเองว่า “ไทย” แต่ชนชาติอื่นจะเรียกชื่อเราเป็นพวกเสียมบ้าง เขียมบ้าง หรือสยามบ้าง เป็นต้น และเรียกประเทศเราว่าสยาม ชาวไทใหญ่ก็เช่นเดียวกัน มีชื่อที่ชนชาติอื่นเรียกแตกต่างกันไป เช่น พม่าเรียกว่า “ชาน” หรือ “ฉาน” ซึ่งเป็นต้นเค้าให้ชาวตะวันตกเรียกคนไทใหญ่ในเวลาต่อมา ในขณะที่ชาวคะฉิ่นหรือจิงโผเรียกว่า “อะชาม” ชาวอาขาง ชาวปะหล่อง และชาวว้าเรียกว่า “เซียม” คำทั้งหมดนี้มาจากรากเหง้าของคำเดิมคือ “สยาม” “สาม” หรือ “ชาม” ทั้งสิ้น ชาวฮั่นมีวิธีเรียกชาวไทใหญ่ที่แตกต่างออกไป คือ ใช้คำที่แสดงลักษณะของชนชาติมาขนานนาม เช่น เรียกว่า “พวกเสื้อขาว” (ปายยี) “พวกฟันทอง” (จินจื่อ) “พวกฟันเงิน” (หยินจื่อ) “พวกฟันดำ” (เฮยจื่อ) และยังมีชื่ออื่น ๆ อีก เช่น เหลียว หลาว หมางหมาน พวกเยว่ร้อยเผ่า และหยี่ เป็นต้น จีนจะมีการเรียกชื่อชาวไทเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยรายละเอียดต่อไป

ในกลุ่มของชาวไทใหญ่เองก็มีชื่อเรียกออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้อีกหลายกลุ่มตามถิ่นที่อยู่ เช่น ชาวไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพม่ามักเรียกชาวไทใหญ่ที่อยู่ในเขตประเทศจีนว่าเป็นไทแซหรือไทจิ้น ด้วยพวกเขาสามารถพูดภาษาจีนได้และรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมจีนหลายอย่างตั้งแต่ภาษา วิธีการกินอาหารด้วยตะเกียบ การตั้งบ้านเรือนแบบติดพื้น และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในจีนมักจะเรียกตนเองว่าเป็นไทเหนือ ด้วยถือว่าตนอยู่ทางเหนือของแม่น้ำคง(สาขาของแม่น้ำสาละวิน) และจะเรียกชาวไทใหญ่ในพม่าว่าเป็นไทใต้ ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างไทเหนือกับไทใต้นอกจากภาษาและวัฒนธรรมหลายอย่างที่ได้รับอิทธิพลจากจีน คือเครื่องแต่งกายของผู้หญิง ที่มีลักษณะแตกต่างในแง่ของสีล้น รูปทรง และความหนาบางของเนื้อผ้า ชาวไทใต้ไม่นิยมโพกผ้านัก ในขณะที่ชาวไทเหนือโพกผ้าสีอ่อน เป็นผ้านวล้ายกับผ้าขนหนูสีขาว เขียว ชมพู ฯลฯ หากเป็นคนแก่จะโพกผ้าด้วยสีขาว หรือสีดำ หรือใช้หมวกทรงกระบอกสีดำ สูงราว 4-6 นิ้ว หากเป็นหญิงสาวไม่แต่งงานชาวไทเหนือมักนุ่งกางเกงสีดำ และถักผมหาคอดรอบศีรษะ ประดับด้วยดอกไม้ แต่สาวชาวไทม่าวหรือไทใต้รุ่งขึ้น ไม่คาดผมห ดังนั้นเป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีวิธีเรียกชื่อออกเป็นกลุ่มตามชื่อเมือง เช่น ชาวไทใหญ่เมืองม่าว จะถูกเรียกว่าเป็นชาวไทม่าว หากเป็นเมืองอื่น ๆ จะเรียกว่าเป็น ไทเมืองวัน ไทเมืองซอน ไทเมืองหล้า เป็นต้น แต่ก็มีบางเมืองที่ไม่ใช่คนไทใหญ่ แต่ก็ได้รับการเรียกชื่อว่าเป็นคนไทใหญ่ด้วยเช่นเดียวกันเพราะได้ติดต่อกับคนไทมานานจนพูดภาษาไทใหญ่ได้และรับอิทธิพลพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนไทใหญ่ เช่น ไทเมืองสา ซึ่งเป็นชาวอาขาง ชาวไทใหญ่จะเรียกว่า ไทสา หรือไทดอยหมายถึงชาวตะอางหรือเตออ่าง เป็นต้น

ชาวฮั่นมักเรียกชาวไทเหนือว่าเป็นไชนา หรือไทบก ซึ่งจะตรงข้ามกับไชนาน้ำ (สุยไต) ซึ่งหมายถึงชาวไทใหญ่ในพม่า (บางครั้งก็หมายถึงชาวไทลื้อด้วย) และเรียกชาวไทเขตหลินซาง กิ่งมั่ว เมืองต้ง ว่าเป็นพวกไทปอง

ในภาคเหนือของพม่า ยังมีชาวไทคำตี้ ที่ยังคงใช้ช้างไถนา ส่วนในรัฐอัสสัมมีชาวไทอาหม ไทพ่าเก ไทคำย้ง ไทโนรา ไทอ่ายตอง ไทตุง ปินตัน ชาวไทเหล่านี้สามารถจัดอยู่ในกลุ่มชาวไทใหญ่ใหญ่ ด้วยมีภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกันมาก

ชาวไทใหญ่ส่วนมากทั้งในประเทศพม่า อินเดีย จีน และไทยนับถือพุทธศาสนา มีอักษรเพื่อบันทึกเรื่องราวทางพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์พุทธศาสนา ชาดก นิทาน ฯลฯ เรามักเรียกอักษรเหล่านี้ว่าอักษรไทใหญ่ แต่ชาวไทใหญ่มีชื่อเรียกอักษรของตัวเองแตกต่างออกไป คือ หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในเขตจังหวัดได้คง เปา ชาน หลินซาง และซือเหมา จะเรียกว่า “ตัวถ่วงอก” หรือ “ลิกถ่วงอก” ด้วยรูปร่างของตัวอักษรที่เขียนด้วยก้าน ผักกูดหรือฟูกันจีนมีลักษณะยาว สูง ในขณะที่หากเป็นอักษรไทใหญ่ที่ใช้ในพม่าจะเรียกว่า “ตัวมน” หรือ “ตัวไทป่อง” ด้วยมีรูปร่างกลมเช่นอักษรพม่า อักษรไทใหญ่จะมีรูปร่างต่างกันไปอีก กลายเป็น อักษรอาหม อักษรไทพ่าเก และอักษรไทคำตี้ เป็นต้น แต่ลักษณะพื้นฐานส่วนใหญ่จะเหมือนกันคือ มีจำนวนพยัญชนะและสระใกล้เคียงกัน และไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์มาแต่เดิม หากมีการเพิ่มเติมรูปพยัญชนะและวรรณยุกต์ภายหลัง พยัญชนะส่วนใหญ่มีเพียง 16-19 รูป และรูปวรรณยุกต์ 4-5 รูป¹

1.2 ถิ่นที่อยู่ปัจจุบันของชาวไทใหญ่

ปัจจุบันชาวไทใหญ่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศต่าง ๆ หลายประเทศอันได้แก่ในเขตรัฐไทใหญ่(รัฐอาณหรือรัฐชาน)ในภาคเหนือของประเทศพม่า มีเมืองต่าง ๆ ที่เป็นเมืองของชาวไทใหญ่มากแต่โบราณ อันได้แก่ เมืองแสนหวี สิบป้อ น้ำคำ หมูเจ เมืองนาย เมืองปิ่น เมืองยองห้วย เมืองตองจี เมืองกาเล เมืองยาง เมืองมิด และเมืองอื่น ๆ อีกมากมาย² ในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนานของสาธารณรัฐประชาชนจีน อันมีเมืองม่าว เมืองวัน เมืองหล้า เมืองติ เมืองซอน เจฝาง เมืองแลง เมืองฮิม เมืองยาง เมืองกึ่งม้า เมืองตึง เมืองเซียงหรือเมืองแสง เมืองบ่อหรือเมืองเซียงกู เมืองเมื่อง เป็นต้น ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่ ก็มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่จำนวนมากไม่น้อย ส่วนใหญ่เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานได้ไม่นานนัก และในรัฐอัสสัมของอินเดียมีชาวไทใหญ่เข้าไปตั้งอาณาจักรไทอาหมโบราณมาเป็นระยะเวลามากกว่า 600 ปี และยังมีชาวไทใหญ่หลายกลุ่มอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศลาวก็มีชาวไทใหญ่ที่เรียกตนเองว่าไทเหนืออาศัยอยู่จำนวนหนึ่งด้วยเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันชาวไทใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยกระจายเป็นอาณาบริเวณกว้างขวางตั้งแต่บริเวณรัฐอัสสัมของอินเดีย ทางตอนเหนือของพม่า ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ทางเหนือของไทยและลาว เขตนี้อาจถือได้ว่าเป็นเขตตะเข็บชายแดนของอำนาจรัฐหรืออาณาจักรใหญ่มากแต่เดิมไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรพยู อาณาจักรจีน อาณาจักรเวียดนาม อาณาจักรมอญ และแม้ในปัจจุบันก็ยังถือได้ว่าเป็นเมืองชายขอบชายแดนของอินเดีย พม่า จีน และลาว ด้วยเหตุที่ว่าเขตนี้เป็นพื้นที่เขตป่าใหญ่เขาสูง ทุ่งราบแคบ และไม่มีทางออกทะเล

ชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ตามพื้นราบลุ่มริมแม่น้ำ ตามหุบเขา แต่ละหุบเขามักจะตั้งเป็นชุมชนระดับหมู่บ้าน หากเป็นที่ราบในหุบเขาที่กว้างใหญ่ก็อาจมีชุมชนขนาดใหญ่ที่ก่อตั้งเป็นเมือง หมู่บ้าน หรือที่ชาวไทใหญ่

¹ ดูรายละเอียดใน สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ (2538) “การศึกษาเกี่ยวกับภาษาและอักษรไทใหญ่(ชาน)” ใน *การศึกษาวรรณกรรมชนชาติไท* (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ) หน้า 18-30.

² ดูรายชื่อเมืองเหล่านี้เพิ่มเติมได้ในงานของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ *คนไทยในพม่า*. (2503), Scott and Hardiman (1900) และ Chao Tzang Yaunghe (1986)

เรียกว่า “ม่าน” หรือ “ว่น” (บ้าน) มีขนาดตั้งแต่ 20 หลังคาเรือน และมีขนาดใหญ่จนถึงขนาด 700-1000 หลังคาเรือน เมืองมักจะตั้งอยู่ในบริเวณที่มีหมู่บ้านหลาย ๆ หมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงกัน และด้านหลังของเมืองมักจะเป็นเชิงเขา หันหน้าเข้าสู่ทุ่งนา

ชีวิตของชาวไทใหญ่ผูกพันอยู่กับทุ่งนา ปลูกข้าว ปลูกผัก ถั่ว ใบยาสูบ แดงโม และพืชล้มลุกอื่น ๆ ชีวิตถูกกำหนดด้วยฤดูกาล ที่จะเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต การทำงาน การประกอบพิธีกรรม และประเพณีทางศาสนาต่าง ๆ ตลอดปี

แต่ละเมืองมักมีวัดประจำเมืองมากกว่า 1 วัดขึ้นไป และมักมีชื่อว่า “จองแสง” “จองคำ” หรือ “จองเงิน” อันเป็นชื่อที่เป็นสิริมงคลมากสำหรับชาวไทใหญ่ วัดเหล่านี้เจ้าฟ้ามักเป็นผู้สร้างขึ้น และอาจมีการก่อ “กองมู” หรือเจดีย์บริเวณวัด หรือสร้างบนยอดเขาที่ห่างออกไปก็ได้

แต่ละหมู่บ้าน มักมีวัดประจำหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านต่างร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น มีหมู่บ้านจำนวนน้อยมากที่ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน แม้ว่าจะมีวัดอันเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านแยกออกจากกัน แต่ชีวิตของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านมักมีการติดต่อเชื้อเชิญให้เขามาร่วมงานปอยและประเพณีต่าง ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ

พระยังคงมีบทบาทสำคัญในการค้าจนศาสนา สืบสานศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาวไทใหญ่ คัมภีร์ พับสาต่าง ๆ ยังเขียนเป็นภาษาและอักษรไทใหญ่ อักษรจารึก รายชื่อผู้บริจาคเงินบำรุงวัด แม้จะมีภาษาจีนบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วยังคงเขียนเป็นอักษรไทใหญ่ และอาจเขียนด้วยอักษรไทลื้อในบริเวณที่เป็นรอยต่อระหว่างไทใหญ่กับไทลื้อ เช่น ในเขตเมืองป๋อ เมืองเมือ เมืองต้ง และเมืองกึ่งม้า เป็นต้น วัดยังคงเป็นสถานที่เดียวที่สามารถเรียนอักษรไทใหญ่ได้ ในขณะที่โรงเรียนของรัฐบาลใช้ภาษาจีนหรือพม่าเป็นภาษากลางในการเรียนการสอน ยกเว้นบางโรงเรียนที่บังคับให้เรียนภาษาไทใหญ่ในระดับประถมเพียง 3 ปี

วัดไทใหญ่จำนวนมากไม่มีพระ และพุทธศาสนาบางนิกายในเขตได้คงไม่มีพระ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า กิจกรรมทางศาสนาจะหยุดชะงักไป หากยังดำเนินไปอย่างปกติ ด้วยมี “ปู่จอง” หรือมคทายกคอยดูแลทำกิจกรรมต่าง ๆ เจกเช่นพระสงฆ์ ตั้งแต่สวดมนตร์ ให้ศีลให้พร ฯลฯ ชาวบ้านที่มาทำบุญในวัดต่างก็ทำกิจกรรมทางศาสนาได้เหมือนกับว่ามีพระอยู่ด้วย

เมืองไทใหญ่แต่ละเมืองเดิมมานั้นมักจะมีต้นเสื่อเมือง อันเป็นต้นไม้ใหญ่ประจำเมือง อาจอยู่ห่างเมืองออกไป แต่ไม่ไกลนัก ทุกปีจะมีการไหว้เสื่อเมือง โดยมีเจ้าฟ้า ขุนนางอำมาตย์ต่าง ๆ และปู่กั้ง ปู่เหง ปู่สิ่ง และปู่กาบ ของทุกเขตทุกกั้งและทุกหมู่บ้านมาร่วมพิธี

หมู่บ้านทุกแห่งจะเสื่อบ้าน และหอเสื่อบ้านเพื่อให้ชาวบ้านทุกคนมาประกอบพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และเพื่อความอยู่ดีกินดี พิษพันธุ์เจริญงอกงาม วัวควาย สัตว์เลี้ยงทั้งหลายเติบโตปราศจากโรคภัย

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ ถิ่นที่อยู่ และความเชื่อประเพณี พิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีนางงาฟ้า ทำให้ชีวิตของชาวไทใหญ่ดูไม่แตกต่างจากชาวไทลื้อ ไทยวน ลาว ไทดำ ไทขาว และไทกลุ่มอื่น ๆ มากนัก

ภูเขาสูง แม่น้ำกว้างใหญ่เช่น แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง อันเป็นแม่น้ำใหญ่สามสายในเขตชุมชนชาวไทใหญ่ไม่ได้เป็นเครื่องกีดขวางการติดต่อไปมาหาสู่กันระหว่างชาวไทใหญ่และชาวไทกลุ่มอื่น ขณะเดียวกัน ชาวไทใหญ่ก็ติดต่อกับกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่น ๆ ในบริเวณเดียวกันและในดินแดนที่ห่างออกไปด้วย ในเขตภูเขาสูงมักมีชนเผ่าละตินที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ชาว” อาศัยอยู่ ในระดับความสูงที่ไม่สูงมากนักมีพวกอาซาง

เต๋ออ้าง และปะหล่องที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ไทสา” และ “ไทดอย” (ออกเสียงว่า “ไตลอย” หรือ “ไตหลอย”) นอกจากนี้อาจยังมีชาวฮั่น หรือชาวจีนที่อพยพมาอยู่ตามเชิงเขาทำไร่ทำนาภูเขา ชาวฮั่นกลุ่มนี้ไม่กล้าอาศัยอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มหรือในทุ่งนาเหมือนคนไทใหญ่เพราะกลัวติดโรคมาเลเรีย ไข้ป่า และโรคภัยไข้เจ็บอื่น ๆ เขตที่อยู่ของชาวไทใหญ่สำหรับคนฮั่นแล้วถือว่าเป็นเขตไข้ป่ามาเลเรียที่รุนแรงมาก แม้การเดินทางผ่านทุ่งนากลางวันก็ยังนับว่าเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวงถึงชีวิตเลยทีเดียว ฉะนั้นในเขตนี้ ชาวฮั่นส่วนมากจึงอาศัยอยู่แต่ในเขตภูเขาเท่านั้น หลังการปฏิวัติในประเทศจีน เริ่มมีชาวคะฉิ่นอพยพลงมาอยู่ในที่ราบและทำนากันมากขึ้น

ในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ชาวไทใหญ่ได้ติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย ได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในเชิงของการเป็นผู้ให้ และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับด้วย วัฒนธรรมไทใหญ่แม้จะดูเหมือนว่าเป็นวัฒนธรรมของคนในหุบเขาห่างไกล ดูเหมือนว่าอยู่กันโดดเดี่ยว แต่แท้จริงแล้ว ได้ติดต่อสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นชนกลุ่มใหญ่กลุ่มน้อยที่มีอำนาจรัฐก่อร่างสร้างเป็นอาณาจักร เช่น ปยู (ผู่ หรือ ผิ้ว) พม่า (ไทใหญ่เรียกว่า “ม่าน”) ปาย หยี่ ฮั่น (ชาวไทใหญ่เรียกว่า เซ่ หรือ แซ่) และการรับเอาวัฒนธรรมอินเดียและจีนผ่านอาณาจักรใหญ่ ตลอดจนการติดต่อสัมพันธ์กับชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ในรูปของการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้า เครื่องใช้จำเป็น อาหารการกิน และอื่น ๆ

1.3 ไทใหญ่มาจากไหน

มีคำถามชุดหนึ่งที่ถามกันมาเป็นเวลานาน นั่นคือ ชาวไทใหญ่มาจากไหน หรือ ชาวไทใหญ่มีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมอยู่ที่ใด มีการอพยพโยกย้ายมาอยู่ ณ ที่อยู่ปัจจุบันตั้งแต่เมื่อใด

ตั้งแต่ชาวดะวันเริ่มมีการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องราวของชาวไทใหญ่เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา มีผลงานการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องถิ่นกำเนิดของชาวไทใหญ่ไว้จำนวนไม่น้อย เช่นผลงานของ ลาคุเปอริ คอเครน และคนอื่น ๆ ในยุคนั้นมักจะสรุปว่า ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชาวไทใหญ่อยู่บริเวณมณฑลเสฉวน และทางตอนกลางของประเทศจีน ไทใหญ่ต้องอพยพตนเองลงมาฮั่นเนื่องมาจากการรุกรานของจีน³ หากเชื่อตามแนวความคิดนี้ ย่อมหมายความว่า ชาวไทใหญ่คือกลุ่มคนไทที่ยังตกค้างอยู่ในประเทศจีน คืออพยพไปได้ไม่ไกลเท่ากับคนไทยในประเทศไทย ที่อพยพหนีหลู่หันเงี้ยวของจีนไปได้และสามารถไปสร้างอาณาจักรเป็นประเทศอิสระได้

อีกแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าคนไทมีถิ่นที่อยู่อาศัยในเขตตอนใต้ของประเทศจีนคือเขตมณฑลกว๋างสี กวางตุ้ง และตอนเหนือของประเทศเวียดนาม หากเป็นดังนั้น ย่อมแสดงว่า ชาวไทใหญ่ต้องอพยพมาไกลมาก ต้องข้ามแม่น้ำ ข้ามภูเขาเดินทางมุ่งตะวันตกจนมาหยุดยังอาศัยตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ในถิ่นที่อยู่ปัจจุบัน

หากถ้าวินิจฉัยนี้เป็นเขตภาคใต้ของจีนอยู่แล้ว ก็แสดงว่าชาวไทใหญ่ได้อาศัยในเขตนี้มาแต่โบราณโดยไม่มีการอพยพย้ายถิ่นแต่อย่างใด นั้นย่อมหมายความว่าถิ่นที่อยู่ของคนไทกินอาณาบริเวณกว้างขวางมาแต่โบราณ

³ เกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของคนไท ดู กาญจน์ ละอองศรี (2526) และฉลอง สุนทราวานิชย์ (2533) “ถิ่นกำเนิดชนชาติไท: สมมุติฐานของนักวิชาการตะวันตก” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาของสถาบันไทยศึกษา เรื่อง ชนชาติไท: คำถามที่ต้องช่วยกันตอบ (2533) หน้า 1-16 และสุนทร ชุตินทรานนท์ (2533) “ถิ่นกำเนิดชนชาติไท: สมมุติฐานของนักวิชาการไทยและอื่น ๆ” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาของสถาบันไทยศึกษา เรื่อง ชนชาติไท: คำถามที่ต้องช่วยกันตอบ หน้า 17-32.

งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ตอบคำถามทั่วไปว่าคนไทยมาจากไหน หากจะเจาะจงตอบคำถามเฉพาะว่าไทใหญ่มาจากไหน และจะมุ่งหาคำตอบจากแหล่งความรู้สองแหล่ง คือ หนึ่ง จากข้อมูลเอกสารท้องถิ่นของชาวไทใหญ่ และสอง จากแหล่งข้อมูลอันเป็นผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการจีน

1.3.1 ว่าด้วยถิ่นกำเนิดไทใหญ่จากเอกสารท้องถิ่น

ชาวไทใหญ่เช่นเดียวกับชาวไทกลุ่มอื่น ๆ ที่เริ่มเล่าถึงประวัติความเป็นมาของพวกเขาด้วยการพูดถึงตำนานอันมีบ่อเกิดมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนา ตำนานที่เล่าขานกันในหมู่ชาวไทใหญ่เรื่องหนึ่งที่สืบทอดต่อกันมาเป็นตำนานทางศาสนาว่าด้วยกำเนิดโลกและมนุษย์ คือเรื่องไฟไหม้กำผา (โลก) เรื่องมีดังนี้ หลังจากไฟไหม้ผืนดินจนกลายเป็นสีดำเข้ม ไฟได้ลุกลามไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และไหม้ต่อไปจนถึงสวรรค์ชั้นแรกที่อยู่เหนือสุด ไฟได้ไหม้ติดต่อกันเป็นเวลาหลายสิบล้านปี หลังจากนั้นไฟจึงค่อยดับไปเรื่อง ๆ ต่อมาเริ่มมีฝนตกเริ่มจากตกปรอย ๆ และตกมากขึ้นเรื่อย ๆ เม็ดฝนจะเริ่มใหญ่ขึ้นจากขนาดเท่าเม็ดข้าวสาร กลายเป็นขนาดเมล็ดถั่วใหญ่ขึ้นเท่าลูกมะขามป้อม และขยายใหญ่เท่ากับดุมเกวียน จนถึงขนาดเท่าบ้านเรือน ฝนตกมากจนน้ำท่วมโลกไปทุกหนแห่ง โลกได้กลายเป็นเหมือนมหาสมุทรที่เต็มไปด้วยคลื่น น้ำไหลแรงและเชี่ยวมาก ปริมาณน้ำมากขึ้นจนท่วมถึงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นต่ำสุดจนถึงสวรรค์ชั้นบนสุด น้ำท่วมโลกอยู่นานนับแสนปี ต่อมาเกิดดอกบัวคำผุดขึ้นมาจากใต้น้ำ เป็นดอกบัวคำที่สวยงามมีแสงประกายระยิบอยู่ระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ ดอกบัวคำมีกลีบถึง 100 ชั้น แต่ละชั้นส่องแสงเรืองเป็นประกายงดงาม

ต่อมาขุนนางหลวงซึ่งประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นสูงสุดได้รู้เรื่องนี้ จึงได้ลงมาดูดอกบัวคำ และได้พบว่า ในดอกบัวคำชั้นในสุดมีอัฐบริวารอันเป็นสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันของพระพุทธเจ้าอยู่ อยู่ 5 ชุด ซึ่งหมายความว่าจะมีพระพุทธเจ้ามาปรากฏในโลกนี้ 5 องค์ ขุนนางรู้สึกชื่นชมมากและได้นำอัฐบริวารทั้งหมดกลับไปสู่สวรรค์เพื่อบูชา

ครั้นเวลาล่วงเลยไปนาน น้ำเริ่มลด ดอกบัวคำก็เหี่ยวแห้ง กลีบดอกบัวได้ร่วงหล่นกลายเป็นทวีปทั้ง 4 กลีบบัวเล็กกลีบบัวน้อยได้กลายเป็นเกาะเล็กเกาะน้อยจำนวนมาก ก้านดอกบัวคำได้กลายเป็นเสาค้ำฟ้า 4 เสา สวรรค์ชั้นต่ำสุดจะติดกับเสาค้ำฟ้ามีเทวดาเฝ้าประจำอยู่ 4 องค์ ประจำทิศทั้ง 4 คือทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และทิศใต้ เทวดาทั้ง 4 มีหน้าที่เฝ้ารักษาเสาค้ำฟ้าทั้ง 4 นี้โดยตรง

หลังจากโลกมนุษย์ถูกไฟเผา แผ่นดินก็ส่งกลิ่นหอมไปถึงสวรรค์ พวกเทวดาบนสวรรค์ ๓๖ องค์เมื่อได้กลิ่นก็พากันเหาะลงมากินดินหอม โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 9 องค์ไปอยู่ที่ 4 ทวีป หลังจากกินดินหอมแล้วก็ไม่สามารถเหาะกลับสวรรค์ได้ จึงต้องอาศัยอยู่ในโลก และเกิดรักใคร่กันจนเกิดลูกหลานสืบต่อมา คนเหล่านี้ได้กลายเป็นชนชาติร้อยละ ๙๐ ขุนนางมีอายุได้ประมาณ 100 ล้านปี เทวดาจากสวรรค์ได้เป็นผู้นำคนทั้งหลายได้ไปบุกเบิกถ้ำถางป่าไม้ ทำไร่นา สร้างบ้านสร้างเวียง จนมีผู้คนหนาแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งหมดนี้มีบันทึกไว้ในคัมภีร์พุทธมหายาน^๔

ตำนานว่าด้วยกำเนิดโลกและมนุษย์เช่นนี้มีแพร่หลายในกลุ่มคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปเล็กน้อยเท่านั้น

^๔ ทั้งหมดนี้เรียบเรียงและดัดแปลงจากจักรทิพย์ นาถสุภาและจำว หง ญวน (แปล) (2537) *เครื่องมือเมืองเขื่อน* จากต้นฉบับภาษาจีนของฟาง อี้ หลง

เช่นเดียวกับตำนานว่าด้วยกำเนิดของคนไทใหญ่ ที่เล่าสืบต่อกันว่า ครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีชายอายุ 5,000 ปีคนหนึ่งได้เดินทางมาจากทางตะวันตกเพื่อที่จะมาหาเมียที่มีอายุเท่ากัน และบังเอิญมีหญิงคนหนึ่ง อายุเท่ากันมาทางตะวันตกเพื่อมาหาสามีที่มีอายุเท่ากันเช่นเดียวกัน ทั้งสองพบกันที่กลางเมืองไทใหญ่ได้อยู่กิน และมีลูกชาย 8 คน ลูกสาว 8 คน ต่อมาได้แต่งงานกันมีลูกหลานเป็นคนไทใหญ่และได้แยกย้ายไปตามทิศต่าง ๆ เนื่องจากพี่ชายใหญ่ 8 คนเกิดทะเลาะวิวาทไม่อาจปรองดองกันได้ จึงได้ไปเชิญภริยา 2 องค์ซึ่งเป็นโอรสของ ขุนแสงผู้เป็นใหญ่บนฟ้าบนสวรรค์มาปกครองพวกตน และได้ลงมาพร้อมกับผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ที่เป็นขุนนาง ตามมาด้วย⁵

โอรส 2 องค์ของขุนแสงในที่นี้มักหมายถึงขุนลุนขุนไลโอรสของแสงดอนหรือพระอินทร์บนสวรรค์นั่นเอง มีตำนานเมืองต่าง ๆ⁶ ที่มักเริ่มต้นด้วยแสงดอนส่งโอรส 2 องค์ลงมาเพื่อปกครองคนไทที่เมืองฮี้เมืองฮาม(หรือเมืองฮ่า)ที่คนไทใหญ่มักเชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรของพวกเขา แสงดอนให้ขุนลุนขุนไล ทั้งสองได้บันไดทองลงมาพร้อมกับไก่ 1 ตัว และดาบหนึ่งเล่ม พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์พรองเมือง ด้วยโลกมนุษย์ขณะนั้นยังไม่มีผู้ปกครอง บ้านเมืองจึงวุ่นวาย แต่บังเอิญโอรสทั้งสองลี้ภัยและดาบไว้บนสวรรค์ จึงต้องให้ขุนนางคนหนึ่ง ที่อาสาไปเอามาให้ ไก่และดาบมีความสำคัญในแง่ของการเซ่นไหว้บวงสรวงแสงดอนเมื่อลงมาถึงโลกมนุษย์ และผู้กินหัวไก่จะได้เป็นนายใหญ่ ส่วนอื่นของไก่ก็แจกจ่ายกันในกลุ่มเสนาอำมาตย์ แต่จากตำนานผู้ได้กินหัวไก่กลับเป็นผู้ที่อาสา ต่อมาได้ครองเมืองจีนเป็นจักรพรรดิ ในขณะที่ขุนลุนขุนไลได้กินส่วนอื่น จึงได้เป็นเพียงเจ้าฟ้าไทใหญ่เท่านั้น แต่ตำนานไทใหญ่ฉบับพม่าเขียนไว้ชัดเจนว่า แสงดอนประทานไก่ฟ้าหงอนแสงให้แก่ข้าขุนลูและ ยี่(หญิง)ลุนไลได้บันไดสวรรค์ลงมาที่เมืองฮี้เมืองฮ่าเพื่อปกครองได้ฟ้า สองเมืองนี้ถือเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร แสงดอนได้ประทานไก่ฟ้าหงอนแสงมาด้วยตัวหนึ่งเพื่อให้ฆ่าและใช้กระดูกไก่ในการทำนายอนาคต เมื่อฆ่าไก่ แล้ว ข้าขุนลูผู้ที่ได้กินหัวไก่ ได้ปกครองอาณาจักรทั้งหมด เจ้ายี่ลุนไลผู้น้องได้กินปีกไก่ จึงช่วยพี่ชายปกครอง คอไก่นั้นให้ขุนเครือเจ้าหัวศึกที่ช่วยในการดูแลรักษาบ้านเมือง ขุนฝ่ายขวากินตับ ขุนฝ่ายซ้ายกินกระเพาะ ข่า ใช้กินตีนไก่ ส่วนเนื้อไก่นั้นให้สำหรับคนที่มาพึ่งบุญบารมี นอกจากนี้แสงดอนยังได้สอนวิธีการทำนาในที่ลุ่มให้ด้วย¹⁰

ยังมีตำนานไทใหญ่ฉบับเมืองไทยได้กล่าวว่า ตอนที่ขุนลุนขุนไลลงมานั้นมีเครือขุนเต็มสามลอนไม้สนแก่ มีข้าเจ้าสามหมื่นเรือน เก้าหมื่นคน เมื่อลงมาถึงเมืองฮี้เมืองฮ่าแล้วได้แบ่งเป็นเครือขุนเครือข้า ที่ใดไม่มีเจ้าก็จะ มาขอลูกหลานขุนลูไปปกครอง ขณะนั้น “หน้าฟ้าเมืองไทไม่มีเจ้า” จึงได้มาขอขุนลูที่เมืองฮี้เมืองฮ่ามาเป็นเจ้า ด้วยเช่นเดียวกัน¹¹

⁵ เก็บความจากบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503:559)

⁶ เช่นตำนานเมืองมวฉบับพม่า ตำนานไทใหญ่ฉบับเมืองไทย ใน บรรจบ พันธุเมธา (2529) เป็นต้น

⁷ บางตำนานเรียกชื่อเป็นขุนหลวงขุนหลาย หรือขุนลุนขุนไล จีนเรียกว่าเก็นหลุนเก็นหลาน

⁸ บางตำนานเป็นบันไดเหล็ก ดังในอาหมบุญญจี เป็นต้น

⁹ บางฉบับว่าผู้ที่อาสาไปเอาไก่และดาบเป็นงู ดู บรรจบ (2529)

¹⁰ บรรจบ พันธุเมธา เรื่องเดียวกัน.

¹¹ บรรจบ พันธุเมธา เรื่องเดียวกัน ตรงนี้มีข้อมูลเพิ่มเติมที่น่าสนใจว่า เจ้าเมืองทั้งสามที่ปกครองอยู่ได้เดินทางมาจากเมืองตุนแสนหวีในปี พ.ศ. 1487 และได้เจ้าได้ขานพร้อมกับลูกหลาน 13 คนไป และได้ให้ขุนท้าววงลามไปปกครองเมืองมว เมืองวัน เมืองหล้า เมืองติ เมืองเจผาง เมืองซอน เมืองเครือ รวม 7 เมือง เมืองทั้งหมดเป็นเมืองในเขตใต้คงทั้งสิ้น

ส่วนคนไทยมีหน้าขาวได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม แยกย้ายกระจ่ายกันออกไป กลุ่มแรกไปเมืองแซ่ กลุ่มที่สองไปเมืองฝาง (ทิเบต)¹² และกลุ่มที่สามอยู่เมืองมาว

อาจารย์บรรจบได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ขุนลุนโลอาจไม่ใช่คนไทย และต้องมาจากที่สูง ไม่ใช่อยู่พื้นราบ จึงต้องมีการสอนวิธีทำนาเพาะปลูกที่ราบลุ่ม

ข้อสังเกตดังกล่าวน่าสนใจ หากได้พิจารณาด้านานของไทยใหญ่เหล่านี้โดยละเอียดแล้ว ก็อาจจะเห็นได้ว่า ด้านานส่วนใหญ่กล่าวถึงที่มาของเครื่องเรือนที่ลงมาจากฟ้า เป็นโอรสของขุนนางหลวงหรือแลงดอน¹³ ที่ลงมาพร้อมขุนนางเสนาอำมาตย์ หรือเป็นเชื้อสายเทวดาที่ลงมากินจวนดิน ทั้งหมดนี้หมายความว่า ผู้ที่เป็นเครื่องเรือนเครื่องชุดเป็นผู้ที่มาจากต่างถิ่นเพื่อปกครองคนท้องถิ่นก็ได้ หรือหากเป็นคนท้องถิ่นก็เป็นผู้ที่มีบุญญาธิการและแต่งเสริมเติมด้านานให้เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากฟ้า หรือได้รับการยอมรับ ช่วยเหลือจากฟ้า ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากข้าทาสทั่วไป

ปัญหาหนึ่งที่มีการถกเถียงกันมากในการศึกษาเกี่ยวกับระบบเจ้าฟ้าไทได้คงคือ เรื่องกำเนิดเจ้าฟ้าไทใหญ่ ในเอกสารเครื่องเมืองหรือเครื่องเฮือนอันหมายถึงพงศาวดารราชวงศ์เจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ ที่ส่งไปยังราชสำนักจีน และที่มิตกทอดมาถึงปัจจุบัน มักบันทึกว่าเจ้าฟ้าหลายเมืองเป็นคนจีนที่เป็นทหารหรือแม่ทัพระดับเล็ก ๆ ที่มาช่วยรบและมีความดีความชอบมากจนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองท้องถิ่นได้กินบ้านกินเมือง และได้แต่งงานกับคนไทยได้คง สืบลูกหลานออกมาเป็นไท และได้รับเอาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทไปปฏิบัติเพื่อความสะดวกในการปกครอง¹⁴

ในกรณีที่สามัญชน ด้านานจะมีวิธีการโยนให้ขุนนางเทวดามาช่วยดังกล่าวแล้ววิธีหนึ่ง อีกวิธีหนึ่งคือการหาทางเชื่อมโยงเพื่อให้บุคคลนั้นเป็นเชื้อสายเจ้าฟ้าที่ตกยาก แม้ถูกขับออกจากเมืองด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง จนต้องมาทำไร่ทำนาหาเลี้ยงชีพดังนี้ เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อที่จะตอกย้ำความเชื่อเกี่ยวกับระบบเจ้าฟ้าการแบ่งเป็นเครื่องเรือนเครื่องชุด และเครื่องชุดให้ชัดเจนนั่นเอง

เมื่อเอ่ยถึงอาณาจักรเมืองมาวหลวง ชาวไทใหญ่จะกล่าวถึงด้านานเมืองมาวโดยเริ่มต้นจากนางเกศวดีที่ห่มคลุมผ้าแดงมานอนอาบแดด นกที่ลี้ภัยคิดว่าเป็นก้อนเนื้อจึงคาบไปวางไว้ที่ยอดจั่ว จนฤๅษีช่วยไว้ได้ นางคลอเคลียมาชื่อว่าเจ้าอุตึง ผู้ได้รับตั้งหรือพินจากพระอินทร์ หากติดตั้งแล้วสามารถเรียกช้างทั้งป่าให้มาหาได้ ต่อมาได้ปกครองเมืองมาว¹⁵

ด้านานขุนตึงหรือขุนตึงคำที่ต่อมาได้ครองเมืองมาวก็ถือเป็นด้านานแบบฉบับของการมาเป็นเจ้าฟ้าจากคนสามัญ ด้านานนี้เริ่มด้วยตาสูงกับยายแลงมีลูกชายที่ร้องเพลงไพเราะมาก จนวันหนึ่งนางนาคาได้ยินเสียงก็เกิดหลงรักและได้แปลงตัวเป็นสาวงาม และพาชายหนุ่มไปยังเมืองนาคา ต่อมาชายหนุ่มได้รู้ความจริงจึงขอลับยั้งเมืองมนุษย์ นางนาคาได้ออกไข่ 1 ฟอง และมอบให้สามีนำมาด้วย เมื่อครบกำหนดได้เกิดเป็นเด็กชายและได้ตั้งชื่อว่าขุนตึงคำ จนอายุได้ 16 ปี ได้ยินเกี่ยวกับเรื่องเจ้าว่อง(กษัตริย์)เมืองมิลลาลกำลังคัดเลือกผู้ที่จะมาเป็นเขย โดยให้ลูกสาวอยู่ที่ศาลากลางน้ำและมีกลองใหญ่ตั้งอยู่ ใครสามารถข้ามไปหาสาวน้อยและตี

¹² ชาวไทใหญ่ได้คงเรียกชาวจีนสมัยราชวงศ์หยวนว่า ฝาง ซึ่งหมายถึงพวกมองโกลที่มาบุกรุกในสมัยนั้น แต่ในที่นี้อาจารย์บรรจบเข้าใจว่าเป็นพวกทิเบต

¹³ ชาวไทได้คงออกเสียงคำนี้ว่า แล้งล่อน ซึ่งอาจจะถ่ายเสียงเป็น แลลงลอน มากกว่า

¹⁴ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน สิบเจ้าฟ้าไทได้คง (1997)

¹⁵ เรื่องนี้ตรงกับชาดกทางพุทธศาสนาเรื่องท้าวอุเทน ดู บรรจบ พันธุเมธา (2529) และ Sao Saimong Mangrai (1965)

กลองได้โดยไม่ใช้เรือหรือยานพาหนะใด ๆ และไม่ให้อัวเปียง จะได้แต่งงานกับสาวน้อยชื่อนางป๋ป๊ะวตี ธิดาเจ้าเมือง ขุนตี่งคำได้ขอให้แม่ช่วย จนสามารถไปยังเกาะกลางน้ำนั้นได้ และได้แต่งงาน กษัตริย์มิดิลาได้มอบหมายให้ไปครองเมืองม่าว ต่อมาเมื่ออรสชื่อขุนลูได้สืบบัลลังก์ครองเมืองม่าว ต่อมา ขุนลูมีอรสชื่อขุนลายได้ครองเมืองม่าวต่อจากพ่อ

เรื่องราวข้างต้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของพงศาวดารแสนหวี¹⁶ ที่ได้แสดงถึงที่มาของเจ้าฟ้าได้อย่างดีว่า เป็นผู้ที่มีความแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป และมักจะมาจากที่อื่น หรือได้รับการแต่งตั้งจากที่อื่นมาปกครองคนไทหรือหากจะตีความอีกประการหนึ่งได้คือ ชาวไทใหญ่ทั้งปวงล้วนมีเชื้อสายมาจากเจ้าฟ้าหรือเป็นข้าราชการบริพารที่ได้ติดตามขุนลูขุนโลงมาจากฟ้าก็ได้ แนวความคิดเช่นนี้จะทำให้ชาวไทใหญ่รู้สึกว่าคุณสืบเชื้อสายมาจากฟ้า มีฐานะเหนือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในบริเวณเดียวกัน เป็นการตอกย้ำความเหนือกว่า และการมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอันยาวนาน เป็นการสร้างตัวตนของชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์

อาจกล่าวได้ว่า ตำนานพื้นเมืองของชาวไทใหญ่ดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นเรื่องราวที่เน้นของกำเนิดของเจ้าฟ้าที่เกี่ยวข้องกับที่มาของเจ้าฟ้าที่โยงใยกับการเป็นอรสแห่งสวรรค์ เป็นไขฟ้า ที่ถูกส่งลงมาปกครองบ้านเมืองไทหรือเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษต่างจากคนสามัญทั่วไป หากสืบเรื่องราวของตำนานแล้ว จะพบว่าส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่อิงชาดกทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นไปได้ว่าการเริ่มบันทึกตำนานเหล่านี้ได้กระทำขึ้นภายหลังที่ได้รับเอาความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้แล้ว ทำให้ความเชื่อมีดั้งเดิมหายไป¹⁷ และน่าสังเกตว่า ตำนานไทใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับชาวเขหรืออันอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงูที่ต่อมาได้กินหัวไก่และไปปกครองเมืองเข หรือตำนานเมืองม่าวที่เจ้าฟ้าเมืองม่าวได้แต่งงานกับลูกสาวเข แต่กลับไม่ค่อยมีเรื่องราวความสัมพันธ์กับชาวมา่นหรือพม่า ทั้ง ๆ ที่น่าจะมีความใกล้ชิดทั้งด้านวัฒนธรรมและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์กันมากกว่า

แต่อย่างน้อยที่สุด ตำนานเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า แท้จริงแล้วชาวไทใหญ่ได้มีการอพยพโยกย้ายมาหาได้ตั้งถิ่นฐานรกรากอยู่ในบริเวณปัจจุบันมาแต่ดั้งเดิมไม่ และการอพยพแต่ละครั้งดูเหมือนจะเป็นการอพยพครอบครัวเพื่อติดตามลูกหลานของผู้นำหรือเจ้าฟ้าออกไปตั้งเมืองใหม่ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในตำนานหรือพงศาวดารของชาวไทกลุ่มอื่น ๆ เช่นเดียวกัน เช่น ตำนานขุนบรมของลาว หรือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม

พิธีกรรมในการขึ้นบ้านใหม่ของชาวไทเหนือสะท้อนให้เห็นถึงการอพยพด้วยเช่นกัน กล่าวคือ หลังจากสร้างบ้านเสร็จและจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านพร้อมลูกเมียจะทำเป็นเหมือนแขกเดินทางมาเพื่อจะเข้าพักในบ้านหลังใหม่ ซึ่งขณะทำพิธีจะมีคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านนั่งอยู่ในห้องกลางเรือน เมื่อผู้เป็นเจ้าของบ้านเดินมาที่ประตู ก็จะตะโกนขอยุ่พัก คนเฒ่าคนแก่จะถามว่า "เป็นคนสัง ลูกใดมา" หมายถึงเป็นใคร มาจากไหน ผู้เป็นเจ้าของบ้านก็จะตอบตามประเพณีคือตอบว่า "เป็นคนดี ลูกหัวคางดงเตี๋ยมา" "หัวคางดงเตี๋ย" ในที่นี้หมายถึงต้นแม่น้ำคางทางเหนือตนเอง¹⁸ ชาวไทและนักวิชาการจีนบางส่วนได้ตีความว่าหมายถึงการบอกที่มาดั้งเดิมของคนไท หรืออย่างน้อยก็บอกว่าชาวไทมีการเคลื่อนย้ายอพยพ

¹⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503)

¹⁷ แต่ดูวิทยานิพนธ์ของรณิ เลิศเลื่อมใส (2540) ที่ว่าด้วยความเชื่อเรื่องผีสงฆ์ที่ไม่ใช่คติทางพุทธ และอาจเป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทใหญ่ก่อนหันมานับถือศาสนาพุทธ

¹⁸ ประคอง นิมมานเหมินท์ และดาวเชิงหวา (2540) รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะสังคมและวิถีชีวิตคนไทเหนือในเขตใต้คงสาธารณรัฐประชาชนจีน ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม และเจี้ยนเจียง. (2538). "แคว้นใต้คง: ถิ่นไทเหนือในยุคนาน". ในคนไทใหญ่ใต้คง: ไทใหญ่ในยุคนาน. หน้า 13-37.

ในเอกสารประวัติศาสตร์ของคนไทที่เผยแพร่กันในหมู่ชาวไทใหญ่ในพม่าและในจีน เรื่อง *บุกมูมเครือเมืองไต* ได้พูดถึง “เหง้าเผ่าเชื้อเครือไต” ว่าอพยพมาจากทางเหนือของแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อประมาณ 3000 ปีก่อนพุทธกาล “กอยว่าเมื่อยามนั้น อามีเจ้ามีจอมกัน เขาก็ยอนกันชอก ๆ หา ๆ หัวบุกหัวมันมีอยู่เขาไว้ ...ถึงอ่อนทางหลักหลี่ปีปา 2513 ปีนั้นจึงมีเจ้ามีจอม เชื้อเจ้าตนนั้นเชื้อเจ้าตนหยก... มีเวียงหอคำชื่อเวียงแสงชาย... ข้าเล็งคนเมืองมันเจ้าฮักหอมมันอำสุดอำสิ่ง ฮ้องว่าเจ้าแสงเขียว(ตนหยก)”¹⁹ อาณาจักรไทได้พัฒนาเป็น “ปานเงินปางทอง”²⁰ ผ่าน “ปานเมืองอยู่ไฟ” เมื่ออาณาจักรได้แตกออกเป็น 6 เมือง มีการสู้รบกันเองระหว่างเมืองต่าง ๆ จนกระทั่ง “เมืองขุนเสือ” ล่มสลายและได้แตกออกเป็น “ปานไตเก่าเมือง” และได้ล่มสลายลงอีกในปี 203 ก่อนคริสตกาล จากนั้นก็เป็นเรื่องราวของอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งในเอกสารฉบับนี้ถือว่าเป็นอาณาจักรไทดั้งเดิมที่คนไทยก็เคยเชื่อเช่นนั้น²¹

เรื่องของชาวไทใหญ่ตามตำนานประวัติศาสตร์เล่มนี้ได้กำหนดอายุของชาวไทไว้เก่าแก่มาก กล่าวคือ ก่อนพุทธศักราชถึงสามพันปี นั่นคือเมื่อประมาณเกือบ 5 พันปีก่อนที่ชนชาติไทถือกำเนิดขึ้น และได้สืบทอดต่อกันมาด้วยการอพยพลงใต้เรื่อย ๆ ตำนานประวัติศาสตร์ไทใหญ่ว่ายว่าด้วยเรื่องราวของชาวไทที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรข้ายลาว เป็นที่อ้างถึงและรับรู้บ้างในหมู่ชาวไทที่รู้หนังสือ เพราะเอกสารตำนานประวัติศาสตร์เช่นนี้เป็นผลพวงของการค้นคว้าวิจัยของชาวตะวันตกที่ส่งผลถึงการเขียนประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ ดังเช่นที่นักประวัติศาสตร์ไทยยุคหนึ่งก็มีความเชื่อดังนี้เช่นเดียวกัน

เมื่อได้พิจารณาดูกำเนิดและที่มาจากเอกสารตำนานท้องถิ่นของชาวไทใหญ่แล้ว จะเห็นได้ว่าเรื่องราวทั้งหมดบอกเพียงการอพยพโยกย้าย แต่ไม่สามารถบ่งบอกแหล่งกำเนิดดั้งเดิมได้ แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนคือ การอพยพโยกย้ายที่เกิดขึ้นมักเป็นการอพยพโดยมีผู้นำหรือเจ้าฟ้า ตำนานพื้นเมืองเน้นกำเนิดของเจ้าฟ้าที่มีความหมายตรงตัวคือเกี่ยวข้องกับฟ้าหรือสวรรค์ ผู้มาปกครองแผ่นดินถือว่าเป็นโอรสแห่งสวรรค์หรือใช้ฟ้า

การที่ชาวไทใหญ่เล่าขานตำนานของเจ้าฟ้า โอรสแห่งสวรรค์ ขุนลูขุนไล และแลงดอนผู้มีอำนาจอยู่บนฟ้าบนสวรรค์แสดงให้เห็นได้ว่า ชาวไทใหญ่อยกย่องผู้นำ หรืออย่างน้อยยกย่องกำเนิดสูงส่งของผู้นำ เป็นการสร้างตัวตนว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายหรืออยู่ภายใต้ผู้นำที่สูงส่ง เหมือนแสดงว่าตนมีวัฒนธรรมเมืองเหนือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ นั่นเอง ดังนั้นเรื่องราวของตำนานจึงไม่จำเป็นต้องบอกว่าถิ่นดั้งเดิมมาจากที่ใด แต่ต้องการเพียงจะบอกความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของตน ของชุมชนชาวไทใหญ่ว่าเป็นใคร มีประวัติสืบสาวมายาวนานมาจากใครเท่านั้น สิ่งนี้ได้กลายเป็นสิ่งที่มีความหมาย สร้างความเป็นตัวตนในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ชาวไทใหญ่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบนั้น

แม้ว่าตำนานท้องถิ่นไม่ได้บอกถิ่นกำเนิดของชาวไทใหญ่ไว้ แต่อย่างน้อยตำนานได้บอกศักราชที่ชาวไทใหญ่ได้ก่อร่างสร้างอาณาจักรขึ้นมา ผลการวิจัยของนักวิชาการจีนบางคนสรุปว่า เมื่อประมาณ ค.ศ. 568 ปี เกินหลุนเกินหลานหรือขุนลูขุนไลได้ยึดเอาภาคใต้อันหมายถึงเขตเมืองม่าวตั้งเป็นศูนย์กลางชนเผ่า หมายถึงรวบรวมกำลังคนได้เป็นปึกแผ่น จนมาถึงราวคริสต์ศตวรรษที่ 10 หัวหน้าคนไทแห่งเมืองม่าว ชื่อเจ้าอู๋ตั้งได้ทำสงครามและสร้างอาณาจักรไทชื่อเมืองโกจำปี(โกสัมพี) มีเมืองหลวงตั้งอยู่ที่ดอยเวียง(เครือเมืองเมืองม่าว 1996)

¹⁹ *บุกมูมเครือเมืองไต* ฉบับภาษาไทยได้คง (1985)

²⁰ ปาน หมายถึง คาบ เวลา หรือ ยุค

²¹ เปรียบเทียบกับ เดชา เติงเกตุ (บก.) (253๖, ตำนานไทใหญ่

หากเป็นไปตามผลการศึกษาวิจัยของนักวิชาการจีนท่านนี้ ย่อมแสดงว่า ชาวไทใหญ่ได้ตั้งรากฐานอยู่ในเขตตอนใต้ของได้คงปัจจุบันมาเป็นเวลานานกว่า 2 พันปีแล้ว และหากว่ามีการอพยพโยกย้าย ช่วงเวลาคงต้องก่อนหน้านี้อย่างแน่นอน นั้นย่อมหมายความว่า ชาวไทใหญ่อย่อมมีประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบสาวได้นานกว่าสองพันปี

คราวนี้ลองมาดูผลการวิจัยของชาวจีนเกี่ยวกับเรื่องถิ่นกำเนิดและการเคลื่อนย้ายอพยพของชาวไทใหญ่บ้าง

1.3.2 ว่าด้วยถิ่นกำเนิดไทใหญ่จากเอกสารจีน

มีผลงานของนักวิชาการจีนจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาเรื่องต้นกำเนิดและการอพยพของคนไทและคนไทย เรื่องที่ได้รับความนิยมในการศึกษาของนักวิชาการคือ “อาณาจักรน่านเจ้าไม่ใช่อาณาจักรของชนชาติไทย” แต่เป็นอาณาจักรของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อาจปกครองเหนือดินแดนชาวไทใหญ่สมัยก่อน และการที่กุบไลข่านพิชิตอาณาจักรน่านเจ้ามาได้มีผลให้เกิดการอพยพของคนไทอย่างใหญ่หลวง เหมือนกับทำนบกั้นน้ำที่ถูกพังทลายยังผลให้เกิดการอพยพไหลบ่าของคนไทกลุ่มต่าง ๆ แดกसानชานเซ็นจนมาตั้งกรุงสุโขทัย อโยธยา²² และกระจายไปยังที่อื่น ๆ ไม่ แนวคิดเช่นนี้เป็นแนวคิดที่ได้แย่งนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการประวัติศาสตร์ไทยที่เป็นต้นคิดแนวทฤษฎีดังกล่าว²³

ผลงานค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการจีนจำนวนมาก รวมถึงผลงานการศึกษาของคนไทย เช่น วินัย พงศ์ศรีเพียร (2525, 1990) สุชาติ ภูมิบริรักษ์ (2526) ได้เสนอหลักฐานและเหตุผลว่า แนวคิดเรื่องการไหลบ่าของคนไทกลุ่มต่าง ๆ มายังภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 13 เมื่อกุบไลข่านพิชิตอาณาจักรน่านเจ้านั้นไม่เป็นความจริงเลย แท้จริงแล้วในช่วงเวลาเดียวกันหรือก่อนหน้านั้น ได้มีชาวไทกลุ่มต่าง ๆ ได้อพยพเคลื่อนย้ายลงมาอยู่ปะปนกับชนกลุ่มออสโตรนีเซียหรือกลุ่มมอญ-เขมรซึ่งเป็นเจ้าของพื้นดินดั้งเดิมอยู่แล้ว และการอพยพมักเกิดขึ้นแบบซ้ำ ๆ คืบคลานไปที่ละน้อยเหมือนการซึม หากได้เป็นการโยกย้ายหนีอพยพเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ไม่ (Wijeyawardene 1990)

นักวิชาการจีนได้สรุปผลการค้นคว้าว่า นโยบายทางการเมืองการปกครองของกุบไลข่าน หรือสมัยราชวงศ์หยวนนั้น ได้แต่งตั้งหัวหน้าคนท้องถิ่นปกครองตนเอง มากกว่าการส่งคนจากราชสำนักไปปกครอง แม้แต่ราชวงศ์ของอาณาจักรน่านเจ้าและต้าหลี่นั้น ทางราชสำนักหยวนหาได้ทำลายประหัตประหารไม่ แต่ยังคงให้สืบราชสมบัติปกครองต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอันใด หากชาวไทเป็นเจ้าของอาณาจักรน่านเจ้า ที่จะต้องอพยพหนีลงมาอีก และเมื่อข้อพิพาทของนักวิชาการจีนสรุปว่า อาณาจักรน่านเจ้าไม่ใช่อาณาจักรของคนไท คนไทเป็นเพียงกลุ่มชนชาติที่อยู่ใต้การปกครองของอาณาจักรนี้เท่านั้น จึงยังไม่มีมีความจำเป็นต้องอพยพเป็นคลื่นมนุษย์โยกย้ายลงมาเรื่อย ๆ ดังสมมติฐานของนักวิชาการตะวันตก

²² G.E. Harvey. (1967). *History of Burma*.

²³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Winai Pongsripian. (1990). “Nan-Chao and the Birth of Sukhothai: Problems of the Twentieth-Century Thai Perception of the Past,” pp. 240-255. และเงินเจียนหมิน. (2536) “น่านเจ้าไม่ใช่อาณาจักรของชนชาติไทย,” หน้า 118-232. เงินหลิวฟาน. (2539). *วิจัยปัญหาแห่งกำเนิดของชาติไทย*.

เมื่อเป็นเช่นนี้ นักวิชาการจีนจึงเชื่อว่า ชาวไทยอ่อมอยู่ในถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม มิได้มีการโยกย้ายจากไปแต่อย่างใด นิยามของความคิดนี้ก็คือ ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่ทางภาคใต้ของจีนนั่นเอง หรือกล่าวให้ชัดเจนก็คือ ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทยอยู่แถบมณฑลกุ้ยโจว กวางสี กวางตุ้ง และยูนนาน ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคใต้ของจีน และได้ตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่ตามพรมแดนยูนนานและภาคเหนือของแหลมอินโดจีนมาเป็นเวลาช้านาน อย่างน้อยก็เริ่มอพยพลงได้มาสู่ประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยหินใหม่ แต่ไม่ใช่หลังจากอาณาจักรด้าหลี่ถูกพิชิตโดยกุบไลข่าน เมื่อกลางศตวรรษที่ 13 อย่างแน่นอน (เงินเจี้ยนหมิน 2536?: 241)

คำถามที่น่าสนใจก็คือ นักวิชาการจีนมีเหตุผลหรือหลักฐานอะไรมายืนยันว่า ชนชาติไทมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางภาคใต้ของจีน

1.3.2.1 ไปเยว่คือบรรพบุรุษของชนชาติไท

เจียงอิงเหลียง (2531) นักวิชาการที่ทำงานสืบค้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชนชาติมาเป็นเวลานาน ได้ยืนยันว่า “ชนชาติไทที่แท้เป็นชนพื้นเมืองทางตอนใต้(ของจีน) เป็นลูกหลานของชาวเยว่โบราณ” (หน้า 3) ไปเยว่ หรือคนป่าเถื่อนร้อยเผ่า ตามเอกสารจีนหมายถึงกลุ่มชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีนในช่วงที่จีนยังไม่ได้เป็นปึกแผ่นและมีอาณาเขตกว้างขวางเช่นปัจจุบัน มีจดหมายเหตุของจีนได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับคนป่าเถื่อนเหล่านี้ไว้เป็นจำนวนมาก และใช้ชื่อเรียกรวม ๆ ว่าเป็นพวกเยว่ร้อยเผ่า(ไปเยว่) หรือพวกหมานดังในจดหมายเหตุชนเผ่าหมานของฝั้นฉั่ว เป็นต้น เจียงอิงเหลียงได้ให้รายชื่อกลุ่มไปเยว่ที่ไว้ทั้งหมด 13 กลุ่ม มี 2 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับชนชาติไทโดยตรงได้แก่ เผ่าที่ 8 คือหลัวเยว่ ซึ่งมีพวกซีโอว(โอรสวันตก) อยู่ในกลุ่มด้วย อาศัยอยู่ในมณฑลเจ้อเจียง ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง กวางสี หลัวเยว่กลุ่มนี้ถือเป็นบรรพบุรุษของจ้วง ปู้ยี้ ต่งสูย ซึ่งเป็นกลุ่มชนชาติไทอีกกลุ่มหนึ่งทางภาคใต้ของประเทศจีน และปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ในมณฑลต่าง ๆ ทางภาคใต้ของจีน เหลียงหมินนักวิชาการจีนอีกคนหนึ่งก็เชื่ออย่างเดียวกันว่า ชนชาติไทนั้นเดิมมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลกวางตุ้ง ในมณฑลกวางสีทั้งหมด ทางใต้ของมณฑลกุ้ยโจวและทางตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน โดยพื้นที่ทั้งหมดนี้มีอาณาเขตติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เขตแดนแถบนี้เป็นดินแดนที่พวกซีโอวและหลัวเยว่ในสมัยโบราณอาศัยอยู่นั่นเอง (ประพิน มโนมัยวิบูลย์ 2533: 35)

ไปเยว่อีกกลุ่มหนึ่งที่เจียงอิงเหลียงกล่าวถึงและมีความสัมพันธ์กับชาวไทยใหญ่โดยตรงคือกลุ่มที่ 12 เรียกว่า เตียนเยว่ โดยเขาได้อ้างถึงหนังสือบันทึกของนักประวัติศาสตร์ “สี่อิจี้” ตอนด้าอ้วนเล่จ้วน ซึ่งเป็นตอนที่นักวิชาการจีนเกือบทุกคนจะต้องอ้างเมื่อเอ่ยถึงบรรพบุรุษของชนชาติไทสมัยโบราณ ที่เขียนไว้ว่า พวกชนเผ่าของคุณหมิง ไม่มีหัวหน้า ชอบเป็นโจรปล้นสะดม ดักฆ่าราชทูตของจีน ตั้งแต่โบราณจนปัจจุบันนี้ ติดต่อกับประเทศนี้ไม่ได้ และยังได้รู้ว่า ทางตะวันตกของคุณหมิงไปอีกพันกว่าลี้้นั้น เป็นสถานที่ของอาณาจักรที่ใช้ช้างเป็นพาหนะ เรียกว่า เตียนเยว่ อาณาเขตที่เป็นอาณาจักรซึ่งข้างที่กล่าวถึงนี้ นักวิชาการจีนสรุปว่าก็คือบรรพบุรุษของคนไท และเป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่บนดินแดนที่เรียกว่าได้คงปัจจุบันนั่นเอง นี่แสดงให้เห็นว่า ชาวไท หรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงไปในที่นี้ก็คือ ชาวไทใหญ่มีบรรพบุรุษเป็นพวกไปเยว่ กลุ่มที่เรียกว่าเตียนเยว่ ที่ได้อาศัยอยู่ในเขตมณฑลยูนนานมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว (เจียงอิงเหลียง, อ้างแล้ว, หน้า 6)

เหตุผลและหลักฐานที่นักวิชาการจีนค่อนข้างเชื่อมั่นว่า ไปเยว่คือบรรพบุรุษของชนชาติไท มีดังนี้คือ

1. มีอาณาเขตติดต่อกันหรืออยู่ร่วมกันในบริเวณใกล้เคียงกัน การมีวัฒนธรรมเฉพาะ รู้จักทำขวานหินขัด หินปลายแหลม เครื่องปั้นดินเผาที่มีลวดลาย มาตั้งแต่ยุคหินใหม่

2. การทำนา โดยเฉพาะการทำนาในที่ราบลุ่มที่มีการชลประทาน ไปเยว่อาจเป็นชนชาติแรกที่เริ่มทำนาได้ และยังรู้จักการทำกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อการทอผ้าด้วย
3. การสักตัว มักมีการสักตัวตามแขน ขา ลำตัว และใบหน้า ด้วยเชื่อว่าสามารถป้องกันสัตว์ร้ายได้ ดังมีบันทึกว่า พวกเขาไปอู่จะถูตัวด้วยสีแดงและสีดำระหว่างคิ้วและหน้าผากเป็นการประดับใบหน้า พวกเขาไปอู่พื้นทอง ผู้ชายสักตัว ใช้ดินสีแดงและขาวทาหน้า พวกเขาที่สักหน้าเป็นลวดลายเรียกว่าพวกหมานสักหน้า และพวกเขาที่สักขาเรียกว่าพวกหมานสักขาลาย พวกผู้ชายสักลวดลายสีดำที่แขนและช่วงท้อง วิธีการของการสักนั้นคือ รวมเข็ม 5 เล่มเป็น 1 มัด แล้วปักเข้าสักเนื้อทำให้เลือดออก หลังจากนั้นใช้สีดำถูลงไป ผิวที่สักนั้นเมื่อเช็ดออกสีนั้นจะติดแน่นอยู่ไม่เลือนหายไป ลายสีดำที่สักนี้เป็นเครื่องประดับอย่างหนึ่งและเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งที่แตกต่างกัน พวกเขาที่ไม่สักเท้าจะถูกหัวเราะเยาะว่าเป็นผู้หญิงและไม่ใช้คนไปอู่
4. การแต่งฟัน เช่นการทำฟันให้ดำ จากการกินหมากและการย้อมฟัน การหุ้มฟันด้วยเงินหรือทอง ดังมีในหนังสือหมานซู หรือบันทึกของมาร์โคโปโลเมื่อเดินทางไปกับกองทัพของกุบไลข่านเพื่อพิชิตต้าหลี่และดินแดนใกล้เคียง และเอกสารจีนอื่น ๆ อีกมากมาย
5. บ้านเรือนแบบยกพื้น อาณาบริเวณที่ชาวไปเยว่อาศัยอยู่เป็นเขตที่มีสัตว์ป่ามาก มีไข้ป่าอันตรายอยู่ใกล้ๆ มีหนูพิษมากมาย จึงจำเป็นต้องสร้างบ้านเรือนแบบยกพื้นอยู่
6. ใช้เรือเป็นยานพาหนะ เนื่องจากไปเยว่มักอาศัยอยู่ตามริมน้ำ เรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญ

เหตุผลทั้ง 6 ประการดังกล่าวนี้ หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว จะพบว่าลักษณะเช่นนี้ดูจะเป็นลักษณะร่วมของชนชาติกลุ่มต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ มากกว่าที่จะถือว่าเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ใดเท่านั้น

คราวนี้กลับมาเรื่องบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่เพิ่มเติม เจียงอิงเหลียงจะปักใจเชื่อมั่นว่าชาวไทยใหญ่ได้อาศัยอยู่ในเขตใต้คงและบริเวณใกล้เคียงมาแต่โบราณดั้งเดิมโดยไม่มีการเคลื่อนย้ายอพยพแต่อย่างใด โดยมีเหตุผลจากบันทึกของนักประวัติศาสตร์ หรือ “สื่อจี” ที่เอ่ยถึง เตียนเยว่ (ต่อมาเรียกเถิงเยว่ หรือเถิงชงในเขตจังหวัดเปาซานปัจจุบัน) ซึ่งถือว่าเป็นการพูดถึงบรรพบุรุษชาวไทยที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งในที่นี้น่าจะหมายถึงบรรพบุรุษของชาวไทยที่เก่าแก่ที่สุด เขาเชื่อว่า คำที่ปรากฏในเอกสารโบราณ ไม่ว่าจะเป็นคำว่า เยว่ หรือ อี้ ซึ่งต่างก็หมายถึงคนไท เป็นการใช้เรียกชื่อเฉพาะของพวกเขาไปเยว่ เจียงอิงเหลียงเชื่อว่าในเขตใต้คงและบริเวณใกล้เคียงเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทย(ใหญ่)มาแต่โบราณกว่าสามพันปีแล้ว และได้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบทอดต่อ ๆ กันมาในเขตบริเวณแม่น้ำมว ในคริสต์ศตวรรษที่ 3 ในเขตแม่น้ำสาละวินก็เริ่มมีเมืองเล็กๆ ของคนไทแล้ว จนถึงศตวรรษที่ 6 มีคนไทกลุ่มใหญ่ได้มาอยู่ร่วมกันที่นี้ด้วย ในบันทึกหมานซูของผินฉวเขียนไว้ว่า พวกเขาเถียนเยว่ใช้ช้างเป็นพาหนะ มีช้างมาก เลี้ยงไว้ทำนา และเอามูลช้างมาทำเป็นเชื้อเพลิง และเอกสารจีนจำนวนมากมีบันทึกไว้ว่า ประเทศนี้ใช้ช้างออกศึกทำสงคราม

หวาง ยี่จือ (1990) ได้เสนอผลงานค้นคว้าศึกษาวิจัยเรื่อง ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนชาติไท (The Origin of the Dai Nationality) โดยให้เหตุผลเพิ่มเติมจากผลงานของเจียงอิงเหลียงและนักวิชาการจีนอื่น ๆ อีก 4 ประการ คือ จากหลักฐานการขุดค้นด้านโบราณคดี วรรณกรรมไท เครื่องมือเครื่องใช้ และภาษากับปฏิทิน เพื่อที่จะยืนยันว่าถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของคนไทนั้นอยู่ทางภาคใต้ของจีน และไปเยว่คือบรรพบุรุษของชนชาติไท

ประการแรก ด้านหลักฐานโบราณคดี ได้มีการขุดค้นแหล่งโบราณสถานทางตอนใต้ของจีน และได้พบลักษณะการกระจายของวัตถุทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกได้ชัดเจนว่าเป็นของกลุ่มชนไปเยว่ที่พบในเขตอาณาจักร

เดียนในยูนนาน กุ้ยโจวที่เป็นเขตพวกเหลียวโบราณ เขตติดต่อกับกวางสีและเวียดนามที่เป็นของพวกหลัวเยว่ และเขตแม่น้ำโขง สิ่งที่พบสรุปได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมไปเยว่คือ

1. การใช้ขวานหินมีปาสองข้าง
2. มีการใช้เครื่องปั้นดินเผาจากดินเหนียวผสมทรายมีลวดลายเชือก
3. มีการปั้นหม้อดินสามขาและหม้อถั่ว (bean pots)
4. มีการทำนาปลูกข้าว
5. ปลูกเรือนมีได้ถุน

(Wang Yizhi 1990:2)

หวาง ยี่จื้อสรุปว่าการค้นพบหลักฐานด้านโบราณวัตถุได้แสดงว่ามีพวกเยว่ได้อาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาเป็นเวลานาน และยูนนานได้เป็นถิ่นดินแดนของพวกไปเยว่มาแต่โบราณ

ประการที่สอง หลักฐานจากวรรณกรรมไท ที่บ่งชี้ว่าบรรพบุรุษของชาวไทลื้อก็ดี หรือชาวไทกลุ่มอื่นๆ ก็ ตีมักแสดงว่าได้มีการอพยพมาจากดินแดนตอนเหนือเสมอ ซึ่งหวาง ยี่จื้อได้สันนิษฐานว่าได้เกิดขึ้นมาเมื่อประมาณสามพันปีก่อน หลักฐานการพบซากปรักหักพังและโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบในเขตตอนใต้ของจีนยืนยันข้อสมมติฐานนี้ได้ด้วย

ประการที่สาม การศึกษาจากหลักฐานวัตถุด้านชาติพันธุ์วิทยาในเขตสิบสองปันนา ชินผิง หยวนเจียง เขตแม่น้ำโขง เมืองบ่อ(เชียงกง) หรือด้าหลี่ ฯลฯ จากการสัมภาษณ์คนท้องถิ่นในสถานที่เหล่านี้ คนส่วนใหญ่มักบอกว่าตนได้อพยพมาจากตอนเหนือของบริเวณนั้นทั้งสิ้น หลักฐานนี้ตรงกับจุดหมายเหตุและบันทึกของจีนที่เคยเอ่ยถึงสถานที่เช่นเชียงทอง เมืองบ่อที่แต่เดิมเป็นชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากอาณาจักรเตียนด้านตะวันตก หวางยี่จื้อได้สันนิษฐานเพิ่มเติมว่า เป็นไปได้ที่ชาวไทเหล่านี้จะอพยพลงใต้โดยผ่านทางทะเลสาบเตียนฉือ ยี่ซี เอ้อซาน ชินผิงไปยังหยวนเจียง ซึ่งเป็นการเคลื่อนย้ายจากเหนือสู่ใต้ในบริเวณที่ไม่ห่างกันมากนัก

และประการสุดท้าย เป็นผลการศึกษาเรื่องภาษาและปฏิทิน ในด้านภาษา เขาเห็นว่าภาษาจ้วงและภาษาไทกลุ่มอื่น ๆ มีความใกล้เคียงกันด้านคำและไวยากรณ์ ในภาษาไทย ไท และจ้วงในจำนวนสองพันคำ จะมีคำที่เหมือนกันถึง 500 คำ แต่หากเป็นภาษาไทยและไทจะมีคำคล้ายกันถึง 1,500 คำ ที่เป็นอย่างนี้เพราะทั้งสามภาษาต่างพัฒนามาจากภาษาดั้งเดิมคือภาษาเยว่ แต่ภาษาจ้วงได้แยกตัวไปก่อน ในขณะที่ภาษาไทยและไทยังคงอยู่ร่วมกัน และได้มีการ "อพยพสู่ใต้" พวกจ้วงยังคงอาศัยอยู่ถิ่นเดิมคือบริเวณมณฑลกวางสีและกวางตุ้ง จึงได้รับอิทธิพลของภาษาจีนมาก ขณะที่พวกไท-ไทยได้อพยพไปสู่ด้านขอบชายแดนตะวันตกเฉียงใต้ที่อาณาจักรสุโขทัยและวัฒนธรรมจีนยังไม่ถึงดินนัก

ส่วนด้านปฏิทินนั้น แต่เดิมชาวไทได้รับใช้ปฏิทินเขี่ยแบบจีนมาก่อน ตั้งแต่สมัยจีนหรือฮั่นตะวันตก ซึ่งแสดงว่าขณะนั้นบรรพบุรุษของคนไทยยังอยู่ในเขตภาคใต้ของจีน แต่ต่อมาสมัยฮั่นตะวันออก มีการเปลี่ยนแปลงปฏิทินเกิดขึ้น แต่ชนชาติไทยยังคงดำเนินตามปฏิทินแบบเดิมอยู่ นี่แสดงว่าหลังสมัยฮั่นตะวันออกเป็นต้นมา บรรพบุรุษของชนชาติไทได้อพยพลงสู่ทางใต้ ลูกหลานจึงยังคงใช้รูปแบบปฏิทินเก่าอยู่ และต่อมาภายหลังเมื่อได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาจากอินเดียจึงได้พัฒนาปฏิทินของตนขึ้นมาใช้แทน

1.3.2.2 เตียนเยว่คือบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่

หวาง ยีจื่อได้สรุปไว้ว่า จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงว่าไปเยว่บรรพบุรุษของชาวไทยในยุคนานมี 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เป็นชาวเตียนที่อาศัยอยู่ในเขตเตียนตอนกลางและพวกเตียนเยว่ หรือชาวไทยใหญ่

กลุ่มที่สอง คือกลุ่มเยว่ ที่เรียกว่าหนานเยว่(เยว่ใต้) หรือซีโอว (โอวตะวันตก)ที่มีบันทึกในประวัติศาสตร์คือพวกที่เดิมอาศัยอยู่ในเขตกวางตุ้งและกวางสี

การที่มีกลุ่มชาวไทยแยกเป็นสองกลุ่มเช่นนี้ นักวิชาการจีนหลายคนสันนิษฐานว่าเป็นผลมาจากสงครามสมัยจักรวรรดิฉินที่ได้ยatraทัพลงมาปราบพวกไปเยว่ และสมัยจักรพรรดิหวู่แห่งจักรวรรดิฮั่นที่ยกทัพมาปราบพวกหนานเยว่ที่อยู่ทางมณฑลกวางตุ้ง กวางสี ยังผลให้เกิดการอพยพของชาวเยว่ข้ามภูเขาแม่น้ำต่าง ๆ ไปยังเขตเตียนตอนกลางในมณฑลยูนนาน และได้กลายมาเป็นบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่ที่แยกตัวมาจากเยว่กลุ่มอื่น และเป็นไปได้ว่าพวกเตียนเยว่อาจจะอพยพเป็นกลุ่มใหญ่ลงใต้ไปอีกไปยังหวางหนาน และต่อมาสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตกได้ยกทัพมาปราบหวางหนาน ทำให้เกิดการอพยพหลบภัยของชาวเตียนเยว่ลงสู่ทางใต้เพิ่มเติมอีกด้วยด้วยความเกรงกลัว "สงครามทาส" ที่เกิดขึ้นครั้งนั้น และนี่อาจเป็นเหตุผลว่าทำไมหลังสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออกจึงไม่มีเรื่องราวของชาวเตียนเยว่ปรากฏในจดหมายเหตุของจีนอีกเลย (Wang Yizhi, ibid. p. 16)

นักวิชาการจีนคนอื่น ๆ เช่น เหลียงหมิน เป็นต้น ก็มีข้อสรุปใกล้เคียงกันคือ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ตำนาน และเรื่องเล่าของชนชาติไท ต่างสะท้อนให้เห็นว่า ชนชาติไท ไทย ลาว และไทใหญ่มีความใกล้ชิดกับชาวจ้วง และเชื่อว่าเมื่อประมาณ 2000 กว่าปีก่อน ชนชาติไทและจ้วงมีบรรพบุรุษเดียวกัน โดยมีถิ่นกำเนิดและอาศัยอยู่ในมณฑลกวางสีและแถบตะวันออกของมณฑลยูนนาน ต่อมาได้มีการโยกย้ายถิ่นฐานหลายครั้ง โดยเคลื่อนย้ายอพยพไปทางตะวันตกผ่านทางภาคเหนือของเวียดนาม ภาคเหนือของลาว และพื้นที่ในเขตชายแดนของมณฑลยูนนาน จากนั้นก็เดินทางอพยพเข้าไปในเขตที่เป็นรัฐไทใหญ่(หรือรัฐฉาน)ปัจจุบันในพม่า หลังจากนั้นก็มีการโยกย้ายอีกครั้งโดยแบ่งออกเป็น 2 สายคือ สายหนึ่งได้อพยพเข้าไปทางเหนือเลียบแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาละวินเข้าไปถึงภาคใต้และภาคตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนาน และในสายนี้เองกลุ่มหนึ่งได้อพยพต่อไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐฉัสม์ของอินเดีย²⁴ (ประพิณ มโนมัยวิบูลย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 37-38)

การโยกย้ายครั้งนี้คงเป็นผลมาจากการที่จักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ได้ส่งกองทัพไปปราบพวกเยว่ในทางภาคใต้ของจีนเมื่อประมาณปี 214 ก่อนคริสตกาล แต่ถูกชาวเยว่ต่อต้านอย่างรุนแรง กองทัพจีนแตกยับเยิน ทหารที่แตกทัพได้รวมตัวกันออกปล้นสะดมรบกวนชาวเยว่ ทำให้เกิดการอพยพหลบหนีความเดือดร้อนและอันตรายเป็นจำนวนมาก สมัยต่อมาในราชวงศ์ถังและซ่งก็มีการปราบปรามชาวเยว่หรือชาวจ้วงอย่างรุนแรงอีกเช่นเดียวกัน ทำให้มีชาวเยว่หรือชาวจ้วงอพยพหลบหนีออกจากมณฑลกวางสีมายังตอนเหนือของเวียดนาม ลาว และไทย

²⁴ นักวิชาการตะวันตกที่ตั้งสมมติฐานการโยกย้ายของชนชาติไทจากตะวันออกไปสู่ตะวันตกได้แก่ James R. Chamberlain (1975). เขาได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของ William J. Gedney ที่เชื่อว่า ถิ่นกำเนิดของชนชาติไทน่าจะอยู่บริเวณตอนใต้ของจีนแถบมณฑลกวางสีและที่เกาบังบริเวณภาคเหนือของเวียดนาม

นักวิชาการจีนเชื่อว่าการอพยพของชนชาติไทที่เป็นบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่ปัจจุบันน่าจะอพยพมาจากมณฑลกว๋างสีและทางตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนานผ่านทางตอนเหนือของเวียดนามและตอนเหนือของลาวโดยเคลื่อนย้ายไปทางตะวันตกไปจนถึงเขตแดนไทย-พม่า แล้ววกกลับไปทางตะวันออกเฉียงเหนือโดยเลียบไปตามลำน้ำสาละวินและลำน้ำโขง เข้าไปแถบตะวันตกของยูนนานและทางใต้ของยูนนาน ด้วยเหตุผลคือมีบันทึกประวัติศาสตร์จีนว่าทางใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของจีนในอดีตเป็นที่อยู่ของพวกผู้ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมรอยู่ก่อน ในช่วงราชวงศ์ถัง-ซ่ง (ค.ศ. 618-907 และ ค.ศ. 960-1279) มีชาวไทยใหญ่ที่จีนเรียกว่า พวกหมางหมาน พันทอง (จินจื่อ) อาศัยอยู่ตามพรมแดนด้านนอกของหย่งชางและรื่อหนาน และบริเวณที่เป็นส่วนหนึ่งของเขตใต้ปัจจุบัน ครอบคลุมเมืองแสนหวี เมืองมิด บ้านหม้อในพม่า ลาว และตอนเหนือของเวียดนาม ซึ่งเป็นอาณาเขตที่นับว่ากว้างไกลมาก หลังคริสตศวรรษที่ 6 เป็นต้นมา พวกพันทอง (จินจื่อ) เผ่าต่าง ๆ ก็ได้มีพัฒนาการทางการเมืองและสังคมไปไกลมาก ได้สถาปนาเมืองมาวเขตลุ่มน้ำมาวในราวศตวรรษที่ 7 หลังจากได้ปราบปรามชนเผ่าอื่น ๆ ก็ได้ขยายตัวกลายเป็นอาณาจักรใหญ่ ที่เรียกว่าอาณาจักรเมืองมาว หรืออาณาจักรโกสัมพีน

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ของจีน สมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (ค.ศ. 25-220) ได้บันทึกไว้ว่า “ในศกหย่งหยวน ปีที่ 9 (ค.ศ. 91) ในเดือนมกราคม มีพวกหนีพร้อมทูตจากอาณาจักรเสียม (Siam) ซึ่งอยู่นอกเขตหย่งชางมาส่งบรรณาการแก่ราชสำนัก ต้องแปลเข้าไปมาผ่านหลายภาษา” และในจดหมายเหตุของจักรพรรดิอาน ได้บันทึกไว้ว่า “ศกหย่งหนิงปีที่แรก (ค.ศ. 120) ในเดือนธันวาคม อาณาจักรเสียมซึ่งอยู่นอกเขตหย่งชางส่งทูตและบรรณาการ” และในบทความเรื่อง จดหมายเหตุสมัยจักรพรรดซุ่นตี้ มีบันทึกไว้ว่า “ศกยงเจี้ยน ปีที่ 6 (ค.ศ. 131) ในเดือนธันวาคม อาณาจักรเสียมซึ่งตั้งอยู่นอกเขตรื่อหนานส่งทูตและบรรณาการ” (Ma Yao 1990: 193)

นี้แสดงว่าในสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (ค.ศ. 25-220) อาณาจักรเสียมได้ส่งทูตและบรรณาการถึงสองครั้งโดยผ่านเขตหย่งชาง นั่นคือมาจากอาณาจักรเตียนด้านตะวันตกในมณฑลยูนนานปัจจุบัน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งได้ใช้เส้นทางผ่านเวียดนามมุ่งขึ้นมาทางเหนือ จากจดหมายเหตุของหยวนหงที่บันทึกประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นสมัยหลัง ได้บันทึกว่า อาณาจักรเสียมได้ติดต่อกับพวกหมานและหนี และได้ใช้เส้นทางยี่โจว(ปัจจุบันคือเส้นทางเสฉวน ยูนนาน และก๊วยโจว) ไปยังนอกเขตชายแดน ส่วนการเดินทางผ่านเวียดนามนั้น เป็นเส้นทางที่ทูตต่างชาติจะเดินทางเข้าราชสำนักจะต้องผ่านการต้อนรับของเขตรื่อหนานก่อน นี่คงเป็นเส้นทางที่อาณาจักรเสียมหรือสยาม ซึ่งอาจอยู่ใกล้กับเวียดนามและลาว ได้ติดต่อกับจีนมาแต่โบราณ อย่างน้อยก็มีในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ฮั่น (206 B.C.-220 A.D.)

สิ่งที่อยู่ในความสนใจขณะนี้คือ ได้มีอาณาจักรชนชาติไทยอย่างน้อย 2 อาณาจักรในขณะเดียวกันเมื่อประมาณสองพันปีก่อน อาณาจักรหนึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่นอกเขตหย่งชางและใช้เส้นทางยี่โจวเพื่อส่งทูตและบรรณาการให้ราชสำนักจีน อาณาจักรนี้คืออาณาจักรบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำคง(สาละวิน) แม่น้ำอิรวดี และแม่น้ำโขง ส่วนอีกอาณาจักรหนึ่งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ ใช้เส้นทางรื่อหนานทางตอนเหนือของเวียดนามเพื่อส่งทูตและบรรณาการ

หากพิจารณาตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ของจีนข้างต้นนี้แล้ว นัยยะหนึ่งที่ได้ก็คือ ถ้าเชื่อว่าการกำเนิดของชนชาติไทยอยู่ทางตอนใต้ของจีน โดยเฉพาะในเขตมณฑลกว๋างสีและตอนเหนือของเวียดนาม การที่มีอาณาจักรของชนชาติไทที่อยู่ห่างกันคนละทิศ อาณาจักรหนึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตก และอีกอาณาจักรหนึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออก ข้อสมมติฐานเพื่อเชื่อมให้ชนชาติไทมีแหล่งกำเนิดจากถิ่นกำเนิดเดียวกันได้ก็คือ การเคลื่อนย้าย

อพยพ นั่นคือ มีการอพยพจากทางตะวันตกออกไปสู่ตะวันตกตามข้อสันนิษฐานของนักวิชาการจีน ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

การเคลื่อนย้ายอพยพจึงน่าจะเกิดขึ้นเป็นเวลานาน อย่างน้อยก็อาจจะก่อนสมัยราชวงศ์ฮั่น หรือก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 206 เพื่อให้การโยกย้ายสามารถไปตั้งหลักแหล่งและสร้างบ้านแปลงเมืองจนสามารถพัฒนาเติบโตใหญ่เป็นอาณาจักรได้ น่าเสียดายที่ว่าไม่มีเอกสารจีนบันทึกเกี่ยวกับเรื่องราวของอาณาจักรของชนชาติไทได้เลย

เวลาผ่านไปอีกหลายร้อยปี จดหมายเหตุและบันทึกของจีนได้เอ่ยถึงกลุ่มชนชาติไทกลุ่มหนึ่งซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนในมณฑลยูนนานปัจจุบัน แต่ครั้งนี้จดหมายเหตุเรียกคนไทกลุ่มนี้รวมกับคนปาดอนารชนกลุ่มอื่น ๆ ว่า พวกหมาน โดยแยกออกเป็นหมานขาว หมานดำ และยังมีกลุ่มย่อย ๆ อีกมากมาย จากจดหมายเหตุยุคนี้เองที่นักวิชาการจีนถือว่า พวกหมานกลุ่มหนึ่งได้เป็นบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่

1.3.2.3 พวกหมาน บรรพบุรุษของชาวไทใหญ่

ในสมัยอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618-907) ได้มีจดหมายเหตุที่น่าสนใจเล่มหนึ่งที่ได้นบันทึกเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในมณฑลยูนนานทางภาคใต้ของจีน ผันฉั่ว (ผ่านเจ้า) ผู้เป็นเสวกของข้าหลวงใหญ่คนหนึ่งได้เดินทางและเขียนบันทึกเรื่อง หมานซู (จดหมายเหตุพวกหมาน) ขึ้น หมานเป็นคำเรียกคนที่ไม่ใช่ชาวยุ่่น หรือคนป่าเถื่อนเช่นเดียวกัน ผันฉั่วได้เขียนเรื่องราวที่ครอบคลุมเรื่องของการเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของกลุ่มหมานเผ่าต่าง ๆ นักวิชาการจีนต่างก็มีความเห็นตรงกันว่า พวกหมานบางกลุ่มที่เอ่ยถึงในจดหมายเหตุพวกหมานนี้เป็นชื่อเรียกบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ และเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนลักษณะของการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ไว้ด้วย

บันทึกได้เขียนว่า "อันพวกหมานฝ่ายใต้นั้น มีเล่ห์กระเท่ห์มาก ชอบปล้นสะดม ตีชิง เมื่อว่างนาว่างปลูกหม่อนแล้ว ก็ฝึกแต่การรบราฆ่าฟันเป็นนิจ หากหลวงไม่แต่งตั้งเจ้าตั้ง ๔ ด้านแล้ว ก็ไม่อาจจะแก้ไขความดูร้ายโหดเหี้ยมของพวกนี้ได้...พวกหมานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ รวมเรียกว่าตงซวนฮูหมานผู้ชายนิยมม้าวันผมเป็นมวยกลม ผู้หญิงนิยมปลอยผมเป็นกระเซิง รวมกันอยู่เป็นหมู่บ้านใหญ่ นับจำนวนร้อยหลังคา วัวและม้า นับจำนวน ๒๐๐ มีเจ้าผู้เป็นที่เคารพสักการะ เขาไม่ใช่ผ้าหรือแพรุ่งหม่ม ใช้หนังวัวหนังแพะพันกาย... พวกหมานชาวอยู่ทางตะวันตก หมานดำอยู่ทางตะวันออก ค.ศ. 742-755 มีเขตถิ่นฐานบ้านเรือนเรียงรายตลอด วัวและม้า เกือบท้องทุ่ง (หน้า 7-9)

หมานแต่ละกลุ่มจะมีสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ระยะเวลาที่ผ่านมาพันปี ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปมาก แต่ข้อความหนึ่งที่นักวิชาการจีนมักอ้างถึงเสมอว่านี่คือลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมโบราณของชาวไทใหญ่ที่ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน แม้จะยังหลงเหลืออยู่ไม่มากนักก็ตาม นั่นคือ สิ่งที่ผันฉั่วบันทึกไว้ว่า "พวกหมานเผ่าพันดำ พันทอง พันเงิน สักเท้า สักหน้าเผ่าต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกันตามแถบเมืองหย่งซัง ไคหนาน พวกหมานพันดำนั้นใช้ยางรักถูพันจนดำ พวกหมานพันทองเอาทองแผ่นหุ้มพันเมื่อรับแขกจึงใส่พันทองนี้ และเมื่อจะรับประทานอาหารจึงถอดออก ชนเผ่านี้มนผมบนศีรษะ สวมเสื้อผ้าสีเขียวยาวหุ้มสันเป็นรูปต่าง ๆ ตามชอบใจ เสื้อผ้ารุ่งหม่มนิยมพันแดงลายเขียว สำหรับพวกหมานสักหน้านั้น สักตั้งแต่ทารกเกิดแล้วได้เดือนเศษ เมื่อใช้เข็มแทงแล้ว จึงทาด้วยสีดำหรือสีเขียวโดยไม่ตามใบหน้าทารก...(ต้นฉบับขาด

นาย) ... หนานเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่ในปกครองของเมืองซีอาน ในแคว้นแคว้นน่านเจ้า เมื่อเกิดศึกสงครามคราวใดมักถูกระดมเข้ารบด้วยทุกครั้ง” (หน้า 42)

หลักฐานฉบับนี้ได้แสดงว่าหากพวกหนานกลุ่มนี้เป็นบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่จริง ย่อมแสดงว่า ขณะนั้นชาวไทใหญ่ แม้จะได้ตั้งเป็นเมืองหรืออาณาจักรหรือไม่ ย่อมตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของอาณาจักรน่านเจ้า และถูกเกณฑ์ไปรบ เจกเช่นที่ชาวไทใหญ่ถูกอาณาจักรพม่าและจีนเกณฑ์ไปรบในสมัยหลังๆ เช่นเดียวกัน

จดหมายเหตุพวกหนานยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์ การอยู่ร่วมกัน และวัฒนธรรมด้านการทำมาหากินของชาวหนานกลุ่มหนึ่งที่นักวิชาการจีนมักอ้างถึงอยู่เสมอ คือการเลี้ยงช้าง และการตีความคำว่า “หนาง” ว่าเป็นสำเนียงจีนที่มาจากภาษาไทว่า “เมือง” ลองพิจารณาข้อความของจดหมายเหตุที่บันทึกไว้ว่า

“พวกหนานเผ่าหนาง เป็นเผ่าเลือกผสมโคหนาน คำว่า “หนาง” หมายถึงหัวหน้าชนเผ่านี้ ซึ่งเรียกพวกของตนเป็นหนางเจ้า²⁵ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณกว้างใหญ่มาก จากตอนใต้เมืองหย่างซิง ตลอดไปยังทางเพิง เพิงหลานหยง รองมาเป็นพวกหนานเทียนเหลียนและหนางถู่เฮา โดยเฉพาะที่ตำบลหนาง มีพวกหนานเผ่าซัง เผ่าเซ็ง เผ่าซ่ง เผ่าเซียน เผ่าซือ ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน อยู่เรือนกระต๊อบสูง ไม่มีกำแพงเมือง ชอบใช้ยางรักแต่งฟัน ชอบสวมเสื้อสีเขียว นุ่งกางเกงผ้า ชอบใช้หวายและก้านตอกทำเป็นเครื่องประดับ Jewellery แต่งร่างกาย ชอบใช้ผ้าแพรแดงโพกศีรษะ ห้วยนางแพรไว้ด้านหลังเป็นประเพณีนิยม พวกผู้หญิงชอบห่มผ้า 5 สี ชนเผ่านี้ชอบสร้างห้างบนต้นไม้ เลี้ยงช้างขนาดโตเท่าควาย ทุกครัวเรือนใช้ช้างไถนา ใช้ช้างทำเชื้อเพลิง เมื่อปีที่ 10 ศักราชเจินเยวี่ยน ท้าพ่านเจ้าของอีไม่วินเข้าพิชิตดินแดนนี้ และเมื่อวันที่ 21 เดือน 12 ปีที่ 3 ศักราชหันทง (ค.ศ. 862) ท้าพ่านเจ้าก็เข้ามาเหยียบดินแดนนี้อีกครั้งหนึ่ง พวกหนานเผ่าหนางยังไปรวมกันอยู่ริมฝั่งน้ำซูลีในเขตอันหนานอีกราว 2000-3000 คน” (หน้า 43) และ“ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำหลันซาง เป็นที่อยู่ของพวกเย่ถ่านพูจือ พวกนี้ผสมกลมกลืนกับพวกวังจี้จื่อด้วย ... ทางด้านหย่งซี มีการจัดตั้งกองรบขึ้นกองหนึ่งด้วย กับยังมีกองรบผสมของชนเผ่าพันทอง พันดำ พันเงิน สักเท้า ร้อยจุมุก เปลือยกาย หนามาเซ และวังไห่วหยี จะพูดกันก็ต้องแปล 3-4 ทอดจึงเข้าใจ ชนเหล่านี้มีการติดต่อไปมากับเหอถ่านอยู่เป็นนิจ” (หน้า 57)

หนานซุยังได้บันทึกเรื่องราวทางการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน การปกครอง และสังคมชนชั้นของพวกหนานไว้อย่างละเอียด ซึ่งใกล้เคียงกับสิ่งที่ยังคงปฏิบัติอยู่บ้างในเขตของชาวไทใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน ใน “หมวดที่ 7 ว่าด้วยสิ่งของเครื่องใช้ การทำนาค้า ปลุกถั่ว ปอ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ทำนาได้ปีละหนเดียว เก็บเกี่ยวเดือนแปด เดือน 11-12 ลงมือปลุกข้าวสาลีพันธุ์ใหญ่ในนาข้าวเจ้า พอขึ้นปีใหม่วารวเดือน 1 เดือน 4 ก็เก็บเกี่ยวข้าวสาลีพันธุ์ใหญ่ได้แล้ว หลังจากนั้นลงมือปลุกข้าวเจ้าไป ข้าวสาลี...โดยมากใช้ไม่ทำแป้งหมี่ มิได้ทำอย่างอื่น ส่วนข้าวเจ้านั้นใช้หมักทำเหล้าเพราะเปรี้ยวและฉุนดี โดยปกติหัวไถที่ใช้ยาว 4 ฟุตจีน คันไถยาว 10 ฟุตเศษ ไถนาด้วยวัวคู่ ระหว่างคันไถกับวัวห่าง 7-8 ฟุต ต้องใช้ทาสคนหนึ่งถือคานคอก คนหนึ่งจูงวัวเดินหน้า อีกคนหนึ่งถือคันไถ ทำการไถนา พวกหนานชำนาญในการทำนามาก มักได้ผลลือกงามดีเสมอ พวกขุนนางฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหารชาวหนานให้พวกข้าไทที่อยู่ในเมืองออกไปควบคุมการทำนา ถ้าพวกนี้บังอาจริบเอาเหล่าข้าทาสจากพวกทาสที่ทำนาจะถูกลงโทษโบยตีถึงตายก็มี ทาสแต่ละคนมีที่นาติดต่อกันราว

²⁵ หวงฮุยคุน (2532) และเจียงอิงเหลียง (2531) ได้อธิบายว่า คงเขียนสลับตามไวยากรณ์จีน คือ “เมืองเจ้า” เข้าใจว่ามาจากภาษาไทว่า เจ้าเมือง

30 ลี ใช้น้ำในลำห้วยทอดเข้าสู่นาข้าว แม้ฝนจะแล้ง นาก็ยังได้ผล เมื่อสิ้นการเก็บเกี่ยวแล้ว ขุนนางหมานจะจัดสรรข้าวให้ทุกคนครบครัวเก็บไว้พอกิน นอกนั้นนำเข้าหลวงทั้งหมด

ในเขตหมานไม่มีต้นหม่อน แต่มีการเลี้ยงไหมเจ้อ...ต้นเจ้อสูงหลายสิบฟุตจีน เมื่อถึงต้นเดือนสาม ตัวไหมออกจากไข่ วิธีชักใยของพวกหมานผิดกับวิธีของพวกจีน ใยชนิดดีเยี่ยมใช้ทอแพรเขียว หรือลงลายทอง แพรแดงกับสีดำนุ่มก็นิยมกันมาก นอกจากนั้นยังมีแพรลายงาม ๆ อีกหลายอย่างต่างกัน แพรดีที่พวกหมานทอขึ้นนั้นห้ามใช้นุ่งหมอง เว้นแต่แพรเจียนเนื้อละเอียดสีต่าง ๆ ถ้าทำเป็นผ้าห่มจึงอนุญาตให้ใช้ได้ สำหรับอ่องของพวกหมานกับขุนนางชั้นชิงผิงกวานใช้แพรปักลายทอง และปักหนังสือปอหลอด้วย(พวกหมาน เรียกเสื้อว้าปอหลอดมีหรือปั้งใหญ่) เดิมพวกหมานทำแพรหลังหลอไม่เป็น ณ ปีที่ 3 ศักราชไท่เหอ (ค.ศ. 830) พวกโจรหมานเข้าไปบุกรุกดินแดนชีชวน กวาดครัวช่างแพรฝีมือดีและคนงานหญิงมาเป็นจำนวนมาก นับแต่นั้นมาพวกหมานก็สามารถทำแพรหลังหลอคือแพรบางได้" (หน้า 67-68)

ในเขตของชาวหมานนั้น "ข้างมืออยู่ในเขตโคหนานกับปาหนาน ชาวบ้านจับมาเลี้ยงไว้ไถนา" นอกจากนี้ยังมี "หมู แพะ แมว ลา ล่อ เสือดำ ห่าน เป็ด มีทุกชุมตามเขาทั่ว ๆ ไป ชาวบ้านจับมาเลี้ยงไว้มากเหมือนกัน แต่รสชาติของเนื้อด้วยกว่าที่มีในเขตจีน ชาวถิ่นชอบกินเนื้อชนิดดิบ ๆ สุก ๆ" (หน้า 69)

สมัยโบราณ ตามนิทานและคำบอกเล่าของชาวไทใหญ่ ชายชาวไทใหญ่ทุกคนมักพกมีดหรือดาบติดตัวตลอดเวลา ในอาณาจักรน่านเจ้า ผันฉวได้บันทึกไว้ว่า "พวกน่านเจ้าไม่ว่าชั้นสูงหรือชั้นต่ำถือดาบกันทุกคน ไม่ห่างตัวสักเวลา ดาบน่านเจ้าทำด้วยเหล็กหล่อและเหล็กดิบหลอมเข้าด้วยกันหลายครั้ง ใช้นอแรดทำด้ามประดับลายทองและเพชรพลอยสวยงาม" (หน้า 70-71)

นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่น ๆ ที่น่าสนใจของพวกหมานและพวกน่านเจ้าที่ยังคงมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย และเสื้อผ้าที่เป็นเครื่องหมายของยศฐานบรรดาศักดิ์ ผันฉวได้บันทึกไว้ในหมวดที่ 8 เรื่องประเพณีของพวกหมานชื่อว่า "ผู้ชายเผ่าฉินหมานนอกจากแต่งกายแบบพวกนั้นแล้ว ยังชอบใช้ผ้าห่มผืนใหญ่พันกายเป็นนิจ... พวกน่านเจ้านิยมใช้แพรแดงเนื้อละเอียดโพกศีรษะ ส่วนพวกอื่น ๆ ใช้สีดำ ตามชอบแพรปักเป็นตุ้ม ๆ ติดต่อกันและใช้ไม้อย่างแผ่นไผ่หนุนมวยผมไว้ที่ท้ายทอยและใช้แพรครอบมวยผมอีกชั้นหนึ่งจึงปักขนนกบนผ้าโพกศีรษะเพื่อแสดงยศชั้น... เดินเท้าเปล่า ขุนนางชั้นรองลงมาคาดเข็มขัดทองคำ...สำหรับผู้มีความชอบพิเศษหรือบรรชนะเข้าศึกศัตรูไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ที่กล่าวนี้

แพรสีแดงกับสีเลือดหมูใช้สำหรับผู้มีความชอบต่อแผ่นดินอย่างยอดเยี่ยม ถ้ายังทำความชอบยิ่งขึ้นจะได้รับพระราชทานหนังไปหลอผืนใหญ่เป็นเสื้อยศ รองลงมาเป็นเสื้อสวมเฉพาะหน้าอกกับหลักปิดมิดถึงข้อมือชั้นรองลงมาอีกมีปิดเฉพาะหน้าอกกับหลังเท่านั้น

พวกผู้หญิงไม่มัดหน้าทาแป้ง ไม่เขียนคิ้ว หญิงผู้ตั่งขึ้นใหม่ลายทอง ส่วนบนของขึ้นประดับด้วยผ้าลายทอง ผมถักเป็นเปียเกล้ามวยสูง ใช้เพชรพลอย ทองคำ เปลือกหอย หยกและอำพันประดับมวยผมกับใบหูทั้งสองข้าง หญิงรับใช้ในบ้านผู้ตั่งขึ้นสูงนุ่งขึ้น ห่มหนังสือโพกศีรษะด้วยผ้าขาว

เจ้านายน่านเจ้ามีเมียและเมียน้อยนับร้อย ขุนนางผู้ใหญ่ชั้นชิงผิงกวานและชั้นขุนพลมีเมียและเมียน้อยหลายสิบ ตามประเพณีของพวกนี้ อนุญาตให้สาวหรือนางที่สามีตาย เข้านอกออกในตามที่อยู่ของผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ได้โดยไม่หวงห้าม ในยามเย็นพวกหนุ่ม ๆ ชอบเที่ยวเตร่ป่าขลุ่ยเป่าแคน หรือเป่าไปไม้เล่นตามตรอกและตามหมู่บ้านทั่วไป เพลงที่ร้องล้วนแล้วแต่เกี่ยวกับความรักกันทั้งสิ้น ในเย็นวันที่ทำพิธีแต่งงานกันนั้น อนุญาตให้หนุ่มสาวที่เคยเล่นซู้กันมาก่อน ร่ำลาสิ่งเสียกันได้ เมื่อสิ้นพิธีสมรสแล้ว ใครยังขึ้นเล่นซู้กันอีก จะถูกลง

โทษประหารชีวิตทั้งชายและหญิง หากเป็นคนในครอบครัวที่มีอำนาจวาสนา ยอมเสียค่าไถ่ชีวิตก็ต้องถูกเนรเทศไปอยู่ในเขตสี่ส่วยตลอดชีวิต เขตสี่ส่วยนี้ใช้ป่าชุมชนยิ่งนัก ตามประเพณีบ้านเมือง หญิงชายที่ถูกเนรเทศในกรณีเช่นนี้จะแต่งงานกันมิได้อีกตลอดชาติ" (หน้า 71-72)

พวกหมานยังมีประเพณีการเฉลิมฉลองและการเลี้ยงร่วมกัน ดังเช่น "ณ วันที่ 1 เดือน 11 ทุก ๆ ปีมีงานรื่นเริง ทุกบ้านทำน้ำเมากลั่นเหล้า ข้าวสุกและแกะเลี้ยงเครือญาติและมิตรสหายที่อยู่บ้านใกล้เคียงคนเดียว มีการละเล่นสนุกสนานกันนอกบ้านถึง 1 เดือน" และขณะที่รับแขกนั้น "...พวกน่านเจ้าชอบใช้เครื่องสำรับเงินสำรับทองเลี้ยงแขก สำหรับพวกแม่ทัพนายกองใช้กระຈาดสานด้วยไม้ไผ่ พวกผู้ดีชั้นสูงใช้แต่ตะเกียบ ไม้ใช้ช้อน คนธรรมดาสามัญใช้นิ้วมือปั้นข้าว หยิบกันกิน (หน้า 73)

จากบันทึกหมานซู การสร้างบ้านเรือนของชาวหมานดูแปลก แต่สิ่งที่เหมือนชาวไทยใหญ่คือการสร้างยุงฉางสำหรับเก็บข้าวเช่นเดียวกัน "พวกนี้นิยมปลูกบ้านบนเนิน ล้อมรอบด้วยภูเขา ขึ้นบนกันเป็นห้อง ชั้นล่างปล่อยโล่งโถง อย่างเดียวกับพวกนั้น แต่มิได้เลือกทิศทางอย่างสมัยแผ่นดินใจ มีการสร้างฉางข้าว กันลูกกรงโดยรอบ เสาฉางสูงกว่าพื้นหลายสิบฟุต เพื่อให้พ้นอันตรายจากหนูนา บนฉางมุงแบบหลังคารด" (หน้า 74)

แม้แต่ประเพณีการทำศพของหมานก็มีความคล้ายคลึงกับประเพณีการทำศพของชาวไทยใหญ่อยู่บ้าง ดังที่บันทึกว่า "สำหรับพิธีศพของพวกชนตะวันตกกับพวกหมานชาวนั้น เมื่อมีคนตาย จะต้องจัดการฝังภายใน 3 วัน แบบเดียวกับพวกนั้น และก่อสุสานอย่างเดียวกับพวกนั้นด้วย ครอบครัวที่มั่งคั่งนิยมปลูกต้นสนและต้นจำปาไว้บนสุสาน ส่วนพวกเหมิงเซ่อ กับพวกหมานดำไม่ฝังศพและไม่ทำสุสาน พอตายก็จัดการเผาภายใน 3 วัน แล้วเก็บซากฝังดิน เหลือไว้แต่กระดูกใบหูทั้งคู่ ซึ่งพวกน่านเจ้าเอาใส่ไว้ในโกศทองคำสวมไว้ในโกศเงิน แล้วตั้งไว้บูชาในห้องพิเศษ ปีหนึ่งนำออกมาเซ่นไหว้ 4 ครั้งโดยเชิญโกศมาตั้งนอกห้อง คนธรรมดาสามัญเก็บกระดูกไว้ในโกศทองเหลืองหรือโกศเหล็กตามแต่จะหาได้ แล้วตั้งไว้ ณ ที่ซึ่งว่างอยู่" (หน้า 75)

ด้านการเมืองการปกครองและการทหารของชาวหมาน ดูเหมือนจะสะท้อนสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในเขตแคว้นแคว้นของชาวไทยใหญ่เช่นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ผู้รู้และชาวบ้านที่เคยออกรบเมื่อครั้งเมืองหล้าสาบฏ หรือที่ปรากฏในเอกสารท้องถิ่นของชาวไทยใหญ่ สภาพทางการเมืองจะคล้ายกัน คือ "ในยามเกิดศึกสงคราม พวกหมานถูกเกณฑ์เข้ารบ ทุกคนต้องนำเสบียงข้าวสารคนละ 1 ถังครั้งพร้อมด้วยปลาแห้งติดตัวไปเพราะทางไกลไม่จ่ายแจกอะไรให้เลย นักรบห้วงแต่อาหารจะหมด จึงต้องเร่งเข้ารบโดยเร็ว เมื่อเดินทัพออกมานอกเขตแดนของตนแล้ว ทางทหารอนุญาตให้ปล้นสะดมตีชิงตามแคว้นแคว้น บ้านเมือง หมู่บ้าน กวาดต้อนข้าว แกะ ข้าวสาร แพะ ข้าวเหนียว ข้าวโพดไปหมดสิ้น ผู้ที่ออกรบได้รับบาดเจ็บด้วยคมมีดหรือธนูทางหน้าได้รับอนุญาตให้พักรบได้ ผู้ที่ปรากฏบาดแผลข้างหลังจะถูกลงโทษในสนามรบโดยฟันซ้ำที่ข้างหลังอีกทันที" (หน้า 75)

ในหมวดที่ 9 ลักษณะการทหารของพวกหมานได้ ก็ได้บันทึกการจัดลำดับการปกครอง การเกณฑ์ทหารไว้ชัดเจน คล้ายกับที่มีการปฏิบัติในยุคเจ้าฟ้าของไทใหญ่ คือ "ชนเผ่าต่าง ๆ ทางภาคใต้ประกอบอาชีพทางทำไร่ทำนา เวลาออกศึกสงครามมิได้แบ่งแยกงานในหน้าที่ออกเป็นฝ่ายพลเรือนฝ่ายทหาร แม้ผู้รับใช้ก็มีได้แยกประเภทกัน ในการเรียกเกณฑ์กำลังแต่ละครั้ง เจ้าพนักงานจะส่งหมายไปยังนายบ้านและนายค่ายทั้งปวงสั่งให้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นตามเวลากำหนด ผู้ที่ถูกเกณฑ์ไปรบจะต้องหาเสบียงอาหารของตนไปกินเอง ทางทหารมิได้แจกจ่ายจัดสรรให้ ตามระเบียบปฏิบัติที่ใดมีบ้านเรือน 100 ครัวขึ้นไป มีนายกองคนหนึ่ง... มีผู้คน 1000 คนขึ้นไป มีผู้รับผิดชอบคนหนึ่ง... มีนครครัวเรือนขึ้นไป มีนายทัพคนหนึ่ง... การบังคับบัญชาเป็นไปตาม

ลำดับชั้น ผู้ดำรงตำแหน่งสูงในราชการได้ที่ดินจัดสรรจำนวน 40 ไร่...ส่วนขุนนางชั้นโทและชั้นตรีมีไพร่รับใช้ลดหลั่นกันลงไป

ชายฉกรรจ์ทุกคนต้องเป็นทหารม้าสังกัดค่ายที่ตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้านของตน ทหารแยกออกเป็น 4 เหล่า ใช้ธงสีต่าง ๆ เป็นเครื่องหมาย กองทหารทุกกองตั้งชื่อตามทิศที่ตั้ง นายกองคนหนึ่งบังคับบัญชาทหาร 500-1000 คน ทหาร 4 กองมีนายทัพคนหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา ถ้ามีโจรผู้ร้ายเกิดขึ้นในเขตใด นายกองเขตนั้นจะต้องถูกลงโทษ...ทหารทุกคนสวมหมวก...บุด้วยหนังแรด สวมเกราะทองสัมฤทธิ์ปิดบังถึงข้อมือ²⁶

กองพิธีการ....จำกัดจำนวนเจ้าหน้าที่ลูกหลานของขุนนางผู้ใหญ่ชั้นซิงผิงกวาน...ไม่มีพวกหมานปะปนอยู่เลย...

เสนาบดีมี 6 คน ว่าราชการนอกวัง 6 กระทรวงคือ การทหาร การดูแลทุกข์สุขราษฎร การต้อนรับแขกเมือง การราชทัณฑ์ การโยธา และการชุมนุมราษฎร ...ขุนนางชั้นซิงผิงกวานมี 6 นาย ทุกวันจะต้องเข้าเฝ้าองค์ฮ่องถ่านเจ้าเพื่อปรึกษาราชการแผ่นดินทั้งมวล²⁷

ห้องของพวกหมานประทับ ณ ชั้นบนของปราสาท เมื่อทรงเห็นเมืองค่ายแห่งใดมีที่ราบโล่งจะรับสั่งให้ตั้งเสาสูง 80 ฟุต...ใช้เป็นทิศเลือกคน...การแข่งขันเช่นนี้มักทำกันหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว...

ตอนปลายปีระหว่างเดือน 11-12 เมื่อสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว เสนาบดีกลาโหมมีคำสั่งถึงเมืองค่ายและหมู่บ้านตามหุบเขาทั่วไป ให้ชายฉกรรจ์ทุกคนเข้าประจำตามหน่วยทิศของตนทั้ง 4 แห่ง ดำเนินการซ้อมรบลงดาบ ทุกคนสวมเสื้อคาดกระบี่ กระบี่จะต้องลับไว้อย่างคมกริบ ผู้ละเลยไม่เอาใจใส่จะต้องถูกลงโทษ...²⁸

ในการรบจะมีคนจดข่าวการรบ ตลอดจนการปฏิบัติงานของแต่ละคน ใครทำดีมากทำดีน้อย ก็จดอย่างละเอียดกลับมาถวายรายงานให้ทรงทราบ เพื่อให้ทรงลงโทษผู้ผิดและทรงปูนบำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำดี

เมื่อทูตราของศัตรูมาสู่ดินแดนฮ่องถ่านเจ้า ถือเป็นประเพณีที่ฮ่องถ่านเจ้าจะเสด็จมาต้อนรับด้วยพระองค์เองและขากลับเสด็จไปส่งถึงระยะทางอันไกล" (หน้า 76-81)

คุณค่าของหมานซู(จดหมายเหตุของพวกหมาน) ที่นอกจากจะทำให้มองเห็นและเข้าใจการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มหมานซึ่งประกอบไปด้วยชาติพันธุ์กลุ่มต่าง ๆ มากมาย ที่มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่แต่โบราณแล้ว หมานซูยังได้บันทึกเรื่องราวของอาณาจักรปยูหรือที่จีนเรียกว่า ผิเยว แม้ว่า จะเป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์กับชาวไทใหญ่ แต่ก็จะพบความคล้ายคลึงกันในเชิงวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา การแต่งกาย และอื่น ๆ ดังที่ผินฉวได้บันทึกไว้ในหมวดที่ 10 เกี่ยวกับชื่อประเทศรอบเขตพวกหมานได้ดังนี้คือ

²⁶ ในวรรณกรรมไทใหญ่เรื่องขุนยี่ค่ายคำ จากที่บรรยายกองทัพของขุนยี่ค่ายคำและแม่ทัพนายกองที่ยกไปโจมตีเมืองของปองกาย มีลักษณะใกล้เคียงกับการพูดถึงกองทหารของอาณาจักรน่านเจ้ามาก

²⁷ รูปแบบการปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่ในสมัยราชวงศ์หมิงและชิงมักเป็นไปในรูปของ 3 คณะ 6 แผนก อาจเป็นอิทธิพลจากรูปแบบการปกครองของจีน ดูรายละเอียดการปกครองของจีนได้ใน เขียน ชีระวิทย์. (2517). วิวัฒนาการการปกครองของจีน. (พิมพ์ครั้งที่ 2. ไทยวัฒนาพานิช).

²⁸ ตามประเพณีการฝึกทหารของเจ้าฟ้าไทใหญ่ได้คงคือเมื่อน้ำเหือดกหรือในฤดูหนาวจะมีการเกณฑ์ชายหนุ่มมาฝึกทหาร ถือเป็นงานปอยใหญ่มีการแข่งขันกีฬาประเภทต่าง ๆ มากมาย โดยมีเจ้าฟ้าเป็นองค์ประธานเปิดงานและอยู่ชมการแข่งขันกีฬา ให้รางวัลด้วยพระองค์เอง

“ประเทศเพียวอยู่ทางด้านใต้ของเมืองหย่งชังในเซตหมาน...ที่นี่ใช้อูริจิน และใช้อูริสียวก่อกำแพงเมืองเป็นรูปกลม ถ้าเดินให้รอบเมืองหลวงต้องกินเวลา 1 วัน ราษฎรรวมกันอยู่ในตัวเมืองทั้งนั้น เมืองนี้มีประตู 12 แห่ง ที่หน้าประตูวังตั้งพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่สูงกว่า 100 ฟุตจีน สีขาวดั่งหิมะ ในท้องถิ่นนี้ถือธรรมเนียมประเพณีมรยัสถ์ ถือเกียรติยศชื่อเสียงเป็นที่ตั้ง นิสัยใจคอของพลเมืองรักความสงบ และพูดน้อย ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในเมือง ไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตใด ๆ สนใจกันแต่ศาสตร์เกี่ยวกับดวงดาวบนท้องฟ้า หากมีการนิพิพาทเกิดขึ้น ต้องให้คู่คี่ไปจุตูปริภาศาที่หน้าองค์พระพุทธรูปใหญ่ เมื่อทั้งสองฝ่ายสำนักได้สติแล้วจึงให้กลับไป หากเกิดโรคระบาดหรือเกิดวุ่นวาย ต้องทรงจุตูปริภาศาพระพุทธรูปหน้าวังแล้วปลงอาบัติตนเอง พวกผู้ชายหนุ่มด้วยผ้าป่านขาว ผู้หญิงนิยมเกล้าผมสูง ประดับด้วยเงินทอง เพชร พลอย นุ่งขึ้นผมหลอเขียวใบไม้สไบเฉียงด้วยแพรหลอตัวน ไปไหนมาไหนมักถือพัดติดมือเสมอ หากเป็นหญิงมีบรรดาศักดิ์ มักมีคนรับใช้ 3-5 คน ถือพัดโบกตามไปด้วย” (หน้า 83-84) และ“ประเทศเยบ้าน ตั้งอยู่ด้านอีสานของเมืองซางว่งในเซตหมานใกล้กับเมืองลี่สุย พวกผู้หญิงเมืองนี้ชอบเข้าผี ทำนายเรื่องร้ายดีล่วงหน้า ประมุขของประเทศก็เชื่อผี พวกหมานอินิยมเอาทองคำมาทำนัลเพื่อให้ทำนายโชคชะตาชีวิตของตน” (หน้า 86)

พวกหมานที่ผันฉวนเขียนถึงนี้ภาษามีวรรณยุกต์ 4 เสียง ดังที่เขาเขียนว่า “คำของเขาผันได้ ๔ เสียง (หน้า 75)

1.3.2.4 สรุปว่าด้วยถิ่นกำเนิดและพัฒนาการของบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่

จากเอกสารจีนดังกล่าวข้างต้น อาจจะสรุปได้ว่า นักวิชาการจีนทั้งหมดเชื่อว่าถิ่นกำเนิดของชนชาติไทอยู่บริเวณภาคใต้ของจีน แต่ในกลุ่มนักวิชาการจีนมีความเห็นเป็นสองแนว แนวหนึ่งเชื่อว่ายุหนานเป็นถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนชาติไทถิ่นหนึ่ง ในจำนวนถิ่นกำเนิดที่มีลักษณะกว้างขวางอันรวมไปถึงเขตกุ้ยโจว กวางสี กวางตุ้ง แนวคิดนี้จึงไม่เชื่อว่ากลุ่มชาวไทใหญ่ได้มีการเคลื่อนย้ายอพยพ หากจะมีการโยกย้ายบ้างก็เป็นเพียงการโยกย้ายในระยะทางสั้น ๆ เท่านั้น

นักวิชาการจีนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นด้วยว่าภาคใต้ของจีนเป็นถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของชนชาติไท แต่เชื่อว่าถิ่นกำเนิดนั้นน่าจะอยู่บริเวณมณฑลกวางสีและตอนเหนือของเวียดนามและลาว จากนั้นได้มีการเคลื่อนย้ายอพยพ อาจเป็นผลมาจากสงครามตั้งแต่สมัยจักรพรรดิฉิน ทำให้ชาวไทส่วนหนึ่งต้องอพยพผ่านตอนเหนือของเวียดนาม ลาว พม่า และวกเข้าสู่ทางตอนใต้ของจีนบริเวณมณฑลยูนนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตได้คงและบริเวณใกล้เคียงที่ชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน

ความเห็นของนักวิชาการกลุ่มนี้ตั้งอยู่บนหลักฐานหลายอย่างทั้งหลักฐานด้านโบราณวัตถุ ตำนานนิทานปรัมปราของชนชาติไทกลุ่มนี้ และหลักฐานความคล้ายคลึงกันด้านภาษา เป็นต้น

หากเป็นไปตามความเห็นหรือสมมติฐานของนักวิชาการจีนกลุ่มหลังนี้ ย่อมแสดงว่าการอพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานในเขตรัฐเตียนในมณฑลยูนนานต้องเกิดขึ้นเป็นเวลานานก่อนคริสตศตวรรษหลายร้อยปีอย่างแน่นอน ด้วยว่า เมื่อราวปี 122-117 ก่อนคริสตกาล เมื่อพระเจ้าอันหวู่ตี้ส่งทูตมายังคุนหมิง ได้ถูกต่อต้าน และได้มีปรากฏในบันทึก “สี่อจี” ว่า ได้ยินว่าทางตะวันตกห่างออกไปประมาณพันลี้ประเทศซึ่งชื่อว่าเตียนเยว่

ข้อความที่กล่าวถึงเตียนเยว่ในฐานะที่เป็นประเทศ แสดงว่าเขตนี้หากของเป็นชนชาติไท ในที่นี้ น่าจะเป็นชาวไทใหญ่ ย่อมได้มีการสถาปนาเป็นรัฐอิสระ มีการปกครองที่ไม่ขึ้นกับจีนเกิดขึ้นอย่างมั่นคงแล้ว และในปี 91 ก่อนคริสตกาล อาณาจักรเสียมหรือฉานนี้ซึ่งอยู่นอกเขตหย่งชาง ยังได้ส่งทูตและบรรณาการไปยังราช

สำนักจีน ดังปรากฏในจดหมายเหตุจีนข้างต้น ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่า ชาวไทใหญ่กลุ่มนี้ได้ก่อตั้งอาณาจักรเป็นหลักฐานแล้ว และในเวลาใกล้เคียงกันก็มีอาณาจักรเสียมหรือฉานอีกแห่งหนึ่งได้ส่งทูตและบรรณาการผ่านทางรือหนาน(เวียดนาม) ในปี 131 ก่อนคริสตกาล²⁹

เรื่องราวของชนชาติไทมาปรากฏในเอกสารจีนอีกครั้งในหมานซู (จดหมายเหตุพวกหมาน) อีกราว 600-700 ปีต่อมา เมื่อผืนจั่วได้เดินทางเข้าไปยังน่านเจ้าและได้บันทึกเรื่องราวของพวกหมานดังได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้น สิ่งนี้แสดงว่าบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ยังคงปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณนี้เช่นเดิม แต่ในช่วงเวลานี้จดหมายเหตุของผืนจั่วกลับไม่ได้กล่าวถึงอาณาจักรสยามหรือฉาน³⁰แต่อย่างใด หากไปพูดถึงอาณาจักรเฉียงหรือปยูในเขตประเทศพม่า เป็นไปได้ว่า อาณาจักรสยามที่เคยส่งทูตและบรรณาการก่อนหน้านี้ ได้ถูกน่านเจ้าโจมตีและปกครองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของน่านเจ้า ได้กลายเป็นเขตพันธุ์พันธุ์ พันเงิน พันทอง สักตัว และสักหน้า (หวงฮุยคุน 1985) หรือส่วนหนึ่งอาจถูกผนวกเป็นเขตหนึ่งของรัฐเฉียงหรือปยูก็ได้ และในอีกหลายร้อยปีต่อมาชาวไทใหญ่จึงได้กลับมาสถาปนาอาณาจักรตั้งเมืองและอาณาจักรกลับขึ้นมามีอีกครั้ง ก่อนที่จะถูกปราบปรามทั้งจากพม่าและจีนหลังคริสต์ศตวรรษที่ 13 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 จากนั้นเป็นต้นมา ชาวไทใหญ่ก็ไม่ได้มีโอกาสเป็นรัฐอิสระได้อีกเลยจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าบ้านเมืองจะถูกแบ่งแยกเป็นฝ่าย แต่ชาวไทใหญ่ก็ยังคงตั้งหลักปักฐานอาศัยในอาณาบริเวณนี้ และยังได้ขยายออกไปยังรัฐอัสสัมของอินเดียในช่วงเวลาที่รัฐไทใหญ่เรืองอำนาจเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 14-15

1.4 ชื่อเรียกชาวไทใหญ่ในเอกสารจีน

เมื่อศึกษาเอกสารจีนแต่โบราณเกือบสองพันปีเป็นต้นมาพบว่า คำเรียกชื่อชนชาติไท หรือชาวไทใหญ่มีหลายคำ เปลี่ยนไปตามยุคสมัย พอสรุปได้ดังนี้

- 4.1 เยว่ - ไปเยว่ คำเรียกชื่อชนชาติไทที่เก่าแก่ที่สุด จากการศึกษาเอกสารจีนพบว่า คำเรียกชื่อชาวไทใหญ่และบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ที่ปรากฏในเอกสาร จดหมายเหตุและหนังสือประวัติศาสตร์ของจีนแตกต่างกันไปตามยุคสมัย คำแรกที่เอกสารจีนใช้เรียกชนชาติไทสมัยแรกคือคนป่าเถื่อนร่อยจ่าพวก -- ไปเยว่ ดังปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่น ที่กล่าวว่า "จากเจียวจื่อถึงโก่วจี เป็นบริเวณประมาณ 7-8 พันลี้ พวกไปเยว่อาศัยอยู่ปะปนกัน บางกลุ่มก็มีชื่อเผ่า..." จากลักษณะ

²⁹ หวงฮุยคุน (2530:151) เชื่อว่าอาณาจักรสยามเกิดขึ้นมาแล้วกว่า 2000 ปี นั้นหมายความว่าบรรพบุรุษของชนชาติไทได้ก่อตั้งอาณาจักรเป็น "รัฐที่มีการแข่งขันในโครงสร้างทางการเมือง ดังนั้นจึงมีกษัตริย์และหัวหน้าระดับสูงและต่ำ และมีพื้นที่มีอำนาจปกครองครอบคลุมเป็นบริเวณกว้าง" ด้วยเหตุนี้จึงได้รับการแต่งตั้งมีตำแหน่งจากราชสำนักจีน หวงฮุยคุน (เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน) ยังได้อ้างพางกั๋วอี้ ซึ่งได้เขียนว่า "ในเวลานั้นชนเผ่าสยามได้รวมตัวกันเป็นปึกแผ่น ดังนั้นกษัตริย์แห่งอาณาจักรสยามชื่อ ยงโฮยเวียวจึงส่งทูตมาจีนจากหย่งชังและรือหนาน" นี่แสดงว่านักวิชาการจีนว่า สยามเป็นอาณาจักรใหญ่ที่กินอาณาบริเวณกว้างขวาง ถึงขั้นส่งทูตมาส่งบรรณาการทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนผ่านหย่งชังก็ได้ หรือส่งมาทางตะวันออกสุดผ่านรือหนานหรือตอนเหนือของเวียดนามก็ได้ หวงฮุยคุนเชื่อว่าอาณาจักรสยามโบราณนี้ "น่าจะใกล้เคียงกับการกระจายของดินที่อยู่ของชาวไต-สยามปัจจุบัน" (หน้า 154)

³⁰ ต้นฉบับภาษาจีนอักษรคานี้สามารถอ่านว่าฉาน หรือฉานก็ได้ เอกสารชาวตะวันตกบางฉบับกล่าวว่าอาณาจักรนี้อาจเป็นชื่อของอาณาจักรโรมันที่มาส่งบรรณาการ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจีนต่างเชื่อว่า น่าจะเป็นชื่อของอาณาจักรฉาน หรือสยามอันเป็นอาณาจักรของชนชาติไทมากกว่า

ของตัวอักษรจีนที่เขียนคำว่าเยวมีความหมายว่า ลักตามตัว และตัดผมสั้น ซึ่งหวงฮุยคุนสรุปว่าเป็นประเพณีของชนชาติไทมาเป็นเวลาพันปี (หวงฮุยคุน 2530: 144) ใน “พงศาวดารของราชรัฐ” ในนวนิยายกว๋อจื้อ มีบันทึกเกี่ยวกับแคว้นสุ่ที่ได้เอ่ยถึงว่า “ติดต่อกับปา(ในมณฑลเสฉวนปัจจุบัน)ทางตะวันออก และติดต่อกับ”เยวทางใต้” จากข้อความนี้ทำให้รู้ว่ามีเยวเป็นจำนวนมากในบริเวณทางใต้ของแคว้นสุ่ และบริเวณหย่างซางและเป่าซานแต่โบราณก็มีกลุ่มเยวอยู่ด้วยเช่นเดียว

4.2 เสียมหรือสยาม ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นสมัยหลัง (ค.ศ. 25-220) มีบันทึกว่า “ในเดือนมกราคม ปีที่ 9 รัชกาลหย่งหยวน (ค.ศ. 97) พวกหมั่นและอีและอาณาจักรสยามซึ่งตั้งอยู่นอกหย่งซังนำบรรณาการมาที่ราชสำนัก โดยต้องใช้ล่ามหลายภาษา” (หวงฮุยคุน เรื่องเดียวกัน หน้า 149) คำเดียวกันนี้ใช้เรียกบรรพบุรุษของคนไทที่ตั้งอาณาจักรอยู่ทางตอนเหนือของเวียดนามด้วย ดังปรากฏในหัวข้อเรื่อง “จักรพรรดิซุ่น” มีบันทึกว่า “ในเดือนธันวาคม ปีที่ 6 รัชกาลหย่งเจียน (ค.ศ. 131) อาณาจักรเอ๋อเตียวและสยามซึ่งตั้งอยู่นอกเรือหนานส่งทูตและบรรณาการมา”³¹ (อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน)

4.3 หมาน ในหมานซู(จดหมายเหตุพวกหมาน) ที่เขียนขึ้นในสมัยราชวงศ์ถัง (ค.ศ. 618-907) เรียกคนปาเถื่อนเขตนี้ว่า พวกหมาน ที่แบ่งออกเป็นหลายเผ่าหลายพวก เผ่าหนึ่งที่เรียกว่าหมานอิมี่ วัฒนธรรมประเพณีใกล้เคียงกับชาวไทยใหญ่มาก นอกจากนี้ยังแบ่งเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะเด่นของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ พวกพันดำ (ปากดำ) พวกพันเงิน พวกพันทอง พวกสักตัว พวกสักขา พวกสักหน้า เหล่านี้เป็นต้น หรือเรียกชื่อเต็มว่า พวกหมานพันดำ หมานพันทอง หมานพันเงิน หมานสักขา และหมานสักหน้า เหล่านี้ล้วนเป็นชื่อเรียกคนไทในสมัยราชวงศ์ถัง

4.4 ไป้อี ไป้อี้ และไป้อั ในสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง (618-1279) นอกจากจะยังเรียกว่าพวกปากดำ พวกพันดำ พวกย้อมฟันแล้ว ยังเรียกชาวไทยและชาวไทยใหญ่ว่าเป็น พวกไป้อีพันทอง ดังมีปรากฏในหนังสือชื่อ ยูนนานจื้อเล่ บันทึกเรื่องยูนนานของหลี่จิงสมัยหยวน หัวข้อไป้อีพันทอง เขียนว่า “พวกหมานทางตะวันตกเฉียงใต้ มีชนชาติไป้อีเจริญที่สุด มีอาณาเขตทางตอนเหนือจดภูไป้อี (ทิเบต) (เจียงจิ่งเหลียง 2531: 7) ไป้อีหรือพวกเสือขาว ซึ่งหมายถึงการใส่เสื้อสีขาว หมายถึงการเป็นคนปาเถื่อน คำนี้ยังคงใช้กันต่อไปในสมัยราชวงศ์หยวน หมิง และชิง นอกจากนี้ยังใช้คำว่า เป้ออี้ ซึ่งอาจเป็นคำเรียกตามสำเนียงท้องถิ่น ไป้อีแบ่งเป็นสองพวก คือ ต้าไป้อีหมายถึงชาวไทยใหญ่ในเขตใต้คง และเสี่ยวไป้อีหมายถึงชาวไทยลื้อที่สิบสองปันนา (อ้างแล้ว หน้า 8)

4.5 ไต หรือไท (Dai) เป็นคำเรียกชื่อชาวไทยใหญ่และชาวไทยลื้อ ถือเป็นคำเรียกตนเองของชนชาติไทในจีนที่เริ่มใช้หลังประเทศจีนได้สถาปนาประเทศใหม่แล้ว

³¹ ใน Encyclopedia Britannica 1997 เรื่อง Pyu หรืออาณาจักรปยู ได้เขียนว่า ในปี ค.ศ. 97 และ ค.ศ. 121 ทูตชาวโรมันได้เดินทางไปประเทศจีนทางบกโดยผ่านพม่า เส้นทางนี้เป็นเส้นทางการค้าโบราณที่จีนและประเทศทางตะวันตกใช้ติดต่อกัน

1.5. พัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมบรรพบุรุษไทใหญ่

เรื่องราวของบรรพบุรุษไทใหญ่ หรือที่เอกสารจีนเรียกว่าพวกเยว่ ไปเยว่ หมางหมาน อี้ ฯลฯ นั้น หากเป็นไปตามเอกสารจีน ได้เริ่มมีการกล่าวถึงหลายร้อยปีก่อนคริสตกาล ช่วงเวลาดังกล่าวได้ผ่านพัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมมาหลายขั้นตอนแล้ว ได้ผ่านยุคหินเก่า ยุคหินใหม่ ได้ผ่านการหลอมโลหะ นำมาใช้เป็นภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ หากวิเคราะห์ตามนักประวัติศาสตร์จีน ก็คือได้ผ่านสังคมชุมชนบุพกาลมาเป็นเวลายาวนานแล้ว และอีกทั้งยังได้ผ่านสังคมทาสเข้าสู่สังคมศักดินาแล้วด้วย

ดินที่อยู่บริเวณตอนใต้ของประเทศจีน คงเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ไม่มีบันทึกว่าเป็นอาณาจักรใหญ่และมีอำนาจ แม้ว่าจะมีประเทศใหญ่ตามชายฝั่งทะเลไม่ว่าจะเป็นเวียดนาม เขมร มอญ ขวา และอินเดีย แต่ในเขตตอนในยังไม่มีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้เลย เอกสารจีนบันทึกว่า “ใน 334 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ประเทศอุปราบเยว่ได้หนังสือสี่สือจี้ได้บันทึกไว้ว่า “นับจากนี้ไปพวกเยว่เริ่มแตกกระจาย พวกเจ้าเมืองต่างตั้งตนเป็นอิสระแล้วเรียกตนเองว่าหวาง(ฮอง)หรือกษัตริย์ ตั้งชุมชนอยู่ใกล้กับแม่น้ำแยงซีเกียงตอนใต้ แล้วไปสวามิภักดิ์ต่อฮู่” เจียงอิงเหลียง(2531)ได้ความคิดชาวต่างประเทศว่า “ความจริงแล้วเขตกว้างใหญ่ของดินแดนทางใต้ได้มีพวกเยว่เผ่าต่าง ๆ กระจายอยู่ช้านานแล้ว หลังจากฮู่ได้ปราบเยว่แล้ว พวกเยว่ในเขตเจ้อเจียงก็ได้อพยพลงมาทางตะวันตก” (หน้า 42-43) ในเชิงอรรถได้อ้าง L. Aurousseau ว่า “...หนังสือสี่จี้กล่าวดังนี้ว่า โอรสของเจ้าเมืองต่างแยกกันเป็นใหญ่บ้างตั้งตัวเป็นเจ้านคร บ้างเป็นกษัตริย์ คำพูดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าโอรสเจ้าเมืองดังกล่าวต่างมีความสามารถเพียงตั้งเป็นประเทศเล็ก ๆ โดยมีได้รวมเข้าเป็นปึกแผ่นเดียวกัน ดังนั้นการอพยพของชนชาติเยว่ จึงค่อย ๆ ทำให้เกิดประเทศเล็ก ๆ จนนับไม่ถ้วน พวกนี้ก็คือพวกไปเยว่ที่เรียกกันโดยทั่วไปในสมัย 3 ศตวรรษก่อนคริสตกาล” อ้างจากเรื่อง L. Aurousseau “การสืบค้นการปราบปรามเยว่ครั้งแรกในสมัยราชวงศ์ฉิน” ในหนังสือชุดแปล “สืบค้นภูมิประวัติศาสตร์เกี่ยวกับดินแดนตะวันตกและทะเลใต้” ภาคที่ 9 สำนักพิมพ์จงหว่า (1958)

อาจเป็นช่วงเวลาก่อนคริสตกาลนี้หรือก่อนหน้านั้นที่มีการอพยพของบรรพบุรุษไทใหญ่มุ่งสู่ตะวันตกตามข้อสันนิษฐานของนักวิชาการจีนดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในที่นี้เพียงต้องการเสนอข้อมูลของจีนว่า ลักษณะของชุมชนในศตวรรษนั้นได้มีการตั้งเมืองเป็นหลักฐาน มีเจ้าเมืองและประชากรราษฎรแล้วก่อนที่จะมีการอพยพมุ่งสู่ตะวันตก

ผลของการอพยพแบบมีผู้นำ ไปเป็นกลุ่มก้อนเช่นนี้กระมังที่ทำให้สามารถไปบุกเบิกที่ดินใหม่ และตั้งบ้านเมืองเป็นอิสระอีกทั้งยังสามารถดำรงและพัฒนาการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของตนไว้ได้ แม้ว่าจะได้มีการโยกย้ายถิ่นห่างจากที่อยู่ดั้งเดิมมาก จนสามารถจะสร้างเป็น “เขตวัฒนธรรมไท” ได้ในทางตอนใต้ของจีน ตั้งแต่ถิ่นเดิมคือมณฑลกุ้ยโจว ตอนเหนือของเวียดนาม ผ่านตอนเหนือของลาว เข้าสู่ตอนเหนือของพม่าและวกเข้าทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน สามารถแปรสภาพคนท้องถิ่นให้หันมายอมรับภาษาและวัฒนธรรมไท ทำให้วัฒนธรรมไทแม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงผสมผสานจนเกิดความแตกต่างกันบ้าง แต่ก็ยังคงพัฒนาเป็นวัฒนธรรมหลักของชุมชนในเขตนี้ได้มาเป็นเวลานานนับพันปี

นักวิชาการจีนยืนยันอย่างหนักแน่นดังปรากฏในงานของเจียงอิงเหลียง (2531) ว่า กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็นบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่แน่นอน โดยมี “...หลักฐานอ้างอิง...3 ประการ...” คือ

1. ในเอกสารสมัยโบราณเรียกชื่อของกลุ่มชนว่า เยว่ อี้ หมาน แม้จะเป็นตัวอักษรที่แตกต่างกัน จะเห็นว่าชื่อเหล่านี้มิใช่เป็นชื่อเรียกกลุ่มชนทั่ว ๆ ไป แต่เป็นชื่อที่ใช้เรียกโดยเฉพาะ ซึ่งหมายถึงพวกโอวหลัว หรือหลัวเยว่ ที่ใช้เรียกกันโดยทั่วไปในสมัยก่อนราชวงศ์ฉิน หรือเป็นชื่อที่หมายถึงกลุ่ม

ต่างๆ ในสายของพวกหลัวเยว่ ดังนั้นจึงได้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ไปเยว่... เหตุที่มีชื่อเรียกว่าเตียนเยว่นั้น ก็เพราะเป็นกลุ่มชนในสายไปเยว่...

2. ที่เขตใต้คงและบริเวณใกล้เคียง เป็นเขตอยู่อาศัยของชนชาติไทมาแต่โบราณแล้ว และก็คือเขตที่อาศัยของพวกไปเยว่ ปัจจุบันเป็นเขตของพวกไทตั้งแต่สามพันปีมาแล้วที่พวกบรรพบุรุษของพวกเราได้มีความเจริญรุ่งเรืองตกทอดกัน โดยตั้งกลุ่มชนต่าง ๆ ตามสองฝั่งของแม่น้ำมว(รือลี่) และมาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 3 พวกเขาได้จัดตั้งกลุ่มที่เป็นพันธมิตรที่มีความเข้มแข็งมาก...หลักฐานที่เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านที่พวกเรารวบรวมไว้อย่างมากมาย หลังจากวิเคราะห์แล้ว... ได้มีความเห็นออกมาในแนวเดียวกันว่า ยูนนานในสมัยโบราณนั้นก็คือเขตที่อาศัยของพวกชนชาติไท พวกเขานับว่าปัจจุบันก็เป็นพวกที่อพยพมาจากยูนนานเมื่อสองพันปีมาแล้ว..." และ "เตียนเยว่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าประเทศไช่ซางเป็นพาหนะ ในสมัยโบราณ เขตที่มีช้างกว้างใหญ่มาก...เขตไปเยว่เท่านั้นที่มีช้าง" (หน้า 103-104)

หากเป็นเช่นนั้นจริง ต่อไปนี้จะมาลองพิจารณาจากเอกสารจีนดูว่าลักษณะของสังคม การเมืองการปกครอง และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวไทใหญ่จะมีลักษณะอย่างไร

1.5.1 ลักษณะของสังคมไทใหญ่โบราณ

นักวิชาการจีนเชื่อว่า บรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ได้อาศัยอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำใหญ่ ๆ มีวิถีชีวิตอยู่กับการทำนาและทำไร่เพียงเพื่อยังชีพ ดูเหมือนว่าสังคมได้พัฒนาเป็นสังคมหมู่บ้านที่อยู่ร่วมกันโดยมีผู้นำระดับหมู่บ้านและได้รวมตัวกันตั้งเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยโดยมีเจ้าเมืองเป็นหัวหน้า เอกสารจีนยุคนี้ไม่ได้ให้รายละเอียดมากนักถึงโครงสร้างทางสังคมของบรรพบุรุษชาวไทใหญ่ แต่เชื่อว่า ก่อนมีการอพยพโยกย้ายถิ่นมาอยู่ในถิ่นที่อยู่ปัจจุบันนั้น สังคมไทใหญ่ยุคนั้นได้เป็นสังคมทาสหรือสังคมศักดินาแล้ว

1.5.2 การเมืองการปกครองและเศรษฐกิจไทใหญ่โบราณ

หากเป็นสังคมทาสหรือศักดินา แสดงถึงการแบ่งชนชั้นที่ชัดเจนระหว่างนายกับข้า หรือเจ้ากับข้า มีการแบ่งที่ดินให้ไปทำนาเพื่อเก็บภาษี หากสมัยต้นคริสตกาลมีอาณาจักร"ตาน" หรือ"ฉาน" (สยาม) ที่ส่งบรรณาการให้กับราชสำนักจีนที่ผ่านทางหย่างซาง แสดงว่าสังคมไทยสมัยนั้นได้พัฒนาถึงขั้นเป็นอาณาจักรที่มีอาณาเขตการปกครองกว้างขวาง สามารถเก็บส่วยภาษี ที่นำไปเป็นบรรณาการแก่ราชสำนักจีนได้ และอาณาจักรแห่งนี้ตั้งอยู่บนเส้นทาง "สายไหมสายใต้" อันเป็นเส้นทางการค้าจากเสฉวนไปสู่ตอนเหนือของพม่า และนำไปสู่อินเดียและประเทศอื่น ๆ

หากพิจารณาการเมืองการปกครองของอาณาจักรข้างเคียงกับอาณาจักรไทใหญ่โบราณ เช่น อาณาจักรปยู อาณาจักรน่านเจ้าและอาณาจักรล้านช้าง แล้ว จะเห็นว่าอาณาจักรน่านเจ้ามีการเมืองการปกครองที่มั่นคง เป็นรัฐศักดินาที่เข้มแข็ง สามารถเป็นพันธมิตรร่วมมือกับอาณาจักรทิเบตทางเหนือเพื่อต่อต้านกับอาณาจักรจีนสมัยราชวงศ์ถังได้ และสามารถปราบปรามเมืองต่าง ๆ โดยรอบและตั้งเป็นอาณาจักรใหญ่ในเขตภูมิภาคมณฑลยูนนานและตอนเหนือของพม่า เอกสารเกี่ยวกับอาณาจักรน่านเจ้าได้แสดงชัดเจนถึงความเจริญทางการเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 6 เป็นต้นมา มีการจัดตั้งทางการทหาร การ

เกณฑ์ การฝึกอบรม การแต่งตั้งแม่ทัพนายกองเป็นระบบ และมีการแบ่งชนชั้นในการปกครองที่ชัดเจน อีกทั้งยังมีการแข่งขันกำลังคนโดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยตามเมืองต่าง ๆ เพื่อที่จะนำไปร่อนทอง ทำเหมืองแร่ และทำนา มีระบบการเก็บภาษีและการส่งบรรณาการที่แน่นอน เป็นต้น

ส่วนอาณาจักรปยูที่พัฒนามาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษทางตอนกลางของประเทศพม่าปัจจุบัน ได้เป็นสังคมที่มีกษัตริย์มีข้าทาส มีช้างมากมาย ทั้งเจ้าและข้าต่างนับถือพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด(Harvey 1965) บ้านเมืองมีกำแพงสร้างด้วยอิฐสีเขียว มีการสร้างวัดเจดีย์มากมาย หลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุได้สะท้อนถึงความเจริญด้านต่าง ๆ ของอาณาจักรปยู (Stargardt 1989)

หลักฐานทางโบราณคดีของอาณาจักรเตียนในยุannonแสดงว่าสังคมของรัฐเตียนได้ผ่านความเจริญด้านต่าง ๆ มาเช่นเดียวกับอาณาจักรน่านเจ้าและอาณาจักรปยู แต่น่าเสียดายที่ผู้วิจัยไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับรัฐเตียนเลย

อย่างไรก็ตาม พอจะอนุมานได้ว่า อาณาจักรไทใหญ่ที่ก่อตั้งขึ้นในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ก่อนคริสตกาล เป็นต้นมาคงได้รับอิทธิพลอย่างมากจากอาณาจักรเพื่อนบ้านเหล่านี้ และนักวิชาการจีนยืนยันว่า อาณาจักรไทได้รับอิทธิพลทางด้านสังคม การเมืองการปกครอง และด้านวัฒนธรรมจากจีนโดยผ่านอาณาจักรน่านเจ้า และอาจได้รับพุทธศาสนาโดยผ่านอาณาจักรปยูและอาณาจักรน่านเจ้าด้วยเช่นเดียวกัน

1.5.3 วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมไทใหญ่โบราณ

ข้อมูลจากเอกสารจีนที่ค่อนข้างชัดเจนส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของชาวไป๋เยว่ หมางหมาน และไป๋อี้ ดังปรากฏในเอกสารจีนจำนวนมาก โดยสรุปก็คือ วัฒนธรรมร่วมของบรรพบุรุษของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทใหญ่ก็คือ

1. ชาวไทใหญ่ที่อยู่อาศัยเป็นเขตติดต่อกันเป็นดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลตั้งแต่ด้านตะวันออกตอนใต้ของจีน ภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ไปจนถึงภาคเหนือของพม่า มณีปุระและรัฐอัสสัมของอินเดีย เขตนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นเขตภาษาและวัฒนธรรมไท เพราะชนชาติส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตนี้พูดภาษาไทยและรับเอาวัฒนธรรมไทเป็นวัฒนธรรมหลัก แม้ว่าจะมีการผสมผสานทางด้านชาติพันธุ์ มีการโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ อยู่เสมอมาเป็นเวลาหลายพันปี แต่ภาษาและวัฒนธรรมหลักที่มองเห็นได้มาจนถึงปัจจุบันคือภาษาและวัฒนธรรมไท
2. หลักฐานด้านภาษาศาสตร์แสดงว่า ภาษาไทและภาษาจ้วงเคยเป็นภาษาที่มีแหล่งกำเนิดเดียวกัน ต่อมาได้มีการแยกตัวออกไป เจียงฉิงเหลียงสรุปว่า “เมื่อวิเคราะห์จากโครงสร้างของไวยากรณ์ ก็พบว่าภาษาเยว่โบราณและภาษาจ้วง-ไทปัจจุบันเป็นภาษาเดียวกัน” (หน้า 88) ภาษาจ้วงต่อมาได้รับอิทธิพลอันมาก อันเกิดจากสงครามและการอพยพโยกย้ายของชาวฮั่นที่ลงมาอยู่ในตอนใต้ในเขตแดนของชาวเยว่ตั้งแต่สมัยก่อนคริสตกาล แต่ภาษาไทอีกสายหนึ่งตั้งแต่ภาษาไทดำ ไทแดง ไทขาว ลาว ลื้อ ยวน ไทย และไทใหญ่กลุ่มต่าง ๆ ยังมีลักษณะร่วมกันสูงมาก ผลงานของนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ของจีนจึงยืนยันว่า ชนชาติไทกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะภาษาร่วมกันกลุ่มนี้ได้อพยพโยกย้ายออกมาจากถิ่นเดิมแยกออกจากภาษาจ้วง ทำให้เกิดความแตกต่างด้านภาษามากขึ้น ถึงกระนั้นก็ตามยังมีคำศัพท์ที่ร่วมกับภาษาจ้วงอีกจำนวนไม่น้อย ทั้งหมดนี้แสดงว่ากลุ่ม

ชนที่พูดภาษานี้เดิมอาศัยอยู่ในเขตเดียวกัน มีต้นกำเนิดเดียวกัน เมื่อมีการพัฒนาเป็นสังคมเมือง ก็เกิดการทำให้เป็นไทมากขึ้น ทำให้มีผู้พูดภาษาไทยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

3. ชาวไปเยว่ทำนาและและทำไร่ นักวิชาการจีนเชื่อว่า ชาวเยว่อาจเป็นชนชาติแรกที่รู้จักการทำนา และการทำชลประทานเข้าที่นา และปลูกพืชอื่น ๆ ที่เป็นพืชเขตร้อน พืชเส้นใยที่ใช้ในการทอผ้า สำหรับทำเครื่องนุ่งห่ม การทำนาทำไร่ทำให้เกิดวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนา เก็บเกี่ยว การไหว้ผี การทำกิจกรรมร่วมกันต่าง ๆ นักเกษตรกรรมของจีนได้ค้นคว้าวิจัยและสรุปว่า “การเพาะปลูกข้าวของจีนเริ่มจากบริเวณทางใต้” และ “พวกที่ปลูกข้าวรุ่นแรกที่สุดของประเทศจีนคือ พวกไปเยว่” (เจียงอิงเหลียง 2531: 88) และในบันทึกราชวงศ์ฮั่น เรื่องภูมิศาสตร์ ได้บันทึกเกี่ยวกับเขตเยว่ว่า “เป็นเขตที่มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์ และมีแม่น้ำไหลผ่าน มีทุ่งหญ้าอุดมสมบูรณ์ มีภูเขา มีป่า มีป่าไผ่ มีผักและอาหาร รวมทั้งผลไม้ ประชาชนรับประทานข้าวและปลา ไม่มีที่ไหนอดอยาก” (หน้า 90)
4. ด้วยอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ การเดินทางมักใช้เรือเป็นพาหนะ และมีความเชี่ยวชาญในด้านการใช้เรือ การประมง และการรบทางเรือ ด้วยการใช้น้ำลาลงเป็นวิถีชีวิตของชาวไปเยว่
5. สังคมโบราณเป็นสังคมที่อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติมาก ต้องอาศัยอยู่กับสัตว์ป่าดุร้ายที่มีอยู่รอบตัวและมีจำนวนมาก การล่าสัตว์จึงเป็นความเชื่อเหนือธรรมชาติที่ชาวไปเยว่และชนชาติอื่น ๆ ในเขตเอเชียอาเนย์ทำกันเป็นเรื่องปกติ การล่าไม่เพียงแต่มีความหมายด้านไสยศาสตร์เท่านั้น แต่ยังเป็นการแสดงออกในแง่ของการแบ่งเพศ การแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ และการแสดงออกด้านวุฒิภาวะและการยอมรับ ฐานะทางสังคมอีกด้วย ดังมีบันทึกว่า “พวกไปอี้ ประชาชนจะโกนผม ลักเท้า พวกที่ไม่โกนผมจะถูกหัวหน้าฆ่าตาย พวกที่ไม่ลักเท้าจะถูกชาวเมืองหัวเราะเยาะว่าเป็นผู้หญิงและไม่ใช้พวกไปอี้” หรือ “พวกผู้ชายมักจะลักส่วนล่างของร่างกายให้เป็นลวดลายเพื่อเป็นสิ่งแสดงความสูงศักดิ์ว่าเป็นผู้มีสกุลหรือเป็นไพร่ พวกอีลักหน้าขา พวกปูปลาลักที่เอว ข้าราชการพื้นเมืองจะลักที่ราวนม” ในหนังสือหมานซูและเอกสารจีนอื่น ๆ จึงเรียกชาวหมาน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบรรพบุรุษของไทยใหญ่ว่าพวกลักขา ลักหน้า เป็นต้น รูปและแบบที่ลักมักเป็นรูปสัตว์ที่ดุร้ายด้วยเชื่อว่าการลักจะช่วยป้องกันอันตรายจากสัตว์เหล่านี้ได้ เช่น “การลักตัวนั้น คือการลักลวดลายที่เขียนบนร่างกายให้เป็นรูปงู เพื่อให้ลงสู่แม่น้ำแล้วงูไม่ทำอันตรายพวกเขา” การลักตัวจะ “ลักลงบนเนื้อ แทงลงไปบนผิวหนัง ผู้ถูกลักจะมีเลือดออก เป็นความเจ็บปวดมาก แต่พวกเยว่ก็นิยมปฏิบัติกันเพราะถือว่าเป็นการกระทำที่มีเกียรติ” (หน้า 93)
6. การขุดค้นด้านโบราณคดีในภาคใต้ของจีนพบลักษณะของวัฒนธรรมร่วมกันของกลุ่มเยว่ก็คือ การใช้กลองมโหระทึก และยังพบว่ายังมีการใช้กันอยู่ในกลุ่มชนชาติไทบางกลุ่ม ในประเทศจีนมีการขุดพบกลองมโหระทึกมากที่สุดที่มณฑลยูนนานและกวางสี นักวิชาการต่างเชื่อกันว่า กลองมโหระทึกเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมไปเยว่ แม้ว่าจะไม่พบในทุกเขตที่มีชาวเยว่อาศัยอยู่ก็ตาม ชนเผ่าอื่นก็มีการใช้กลองมโหระทึกด้วย นักวิชาการจีนให้ความเห็นว่าเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และสิ่งที่น่าสังเกตคือลวดลายบนกลองมโหระทึกมักเป็นลวดลายแบบบ้านยกพื้นสูง การแข่งเรือ และชีวิตความเป็นอยู่ที่เหมือนกับของพวกจ้วง-ไท และกลุ่มอื่น ๆ นักวิชาการจีนจึงสรุปว่า นี่เป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางด้านกลุ่มชนได้อีกประเด็นหนึ่งด้วย

7. บ้านยกพื้นสูงแบบเรือน จากหนังสือพงศาวดารราชวงศ์ถัง เรื่องหนันผิงเหล้าได้บันทึกว่า “พื้นดิน ชุกชุมด้วยเชื้อไข้ป่า ภูเขามีนกภูฟ้าพิษ มีตัวเรือดและมีงูพิษ ผู้คนอาศัยอยู่บนเรือนขึ้นลงด้วยบันได...” หรือมีบันทึกอีกว่า “พวกเขาอยู่ล้นอาศัยอยู่บนเรือนสูง” โดย “ใช้ไม้ไผ่มาสานเป็นแผ่นแล้ว เอาหญ้ามาคลุมเป็นบ้าน 2 ชั้น ชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย ชั้นล่างใช้เป็นที่เลี้ยงไก่เลี้ยงหมู” นี่เป็นลักษณะทั่วไปของการสร้างที่พักของชาวเยว่หรือชนเผ่าที่อยู่ทางภาคใต้ของจีน ที่ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาวฮั่นเหนือแม่น้ำแยงซีเกียง

การแต่งฟัน

นอกจากนี้แล้ว ประเพณีที่มีชื่อที่นักวิชาการจีนเชื่อว่าเป็นลักษณะเฉพาะของบรรพบุรุษชาวไทยใหญ่ ได้แก่การแต่งฟัน และหุ้มด้วยทองหรือเงิน จนกลายมาเป็นชื่อเรียกว่า พวกฟันเงิน และพวกฟันทอง และหากไม่แต่งฟันดังกล่าว บรรพบุรุษชาวไทยใหญ่มากและมีการยอมฟันให้เป็นสีดำด้วยเชื่อว่าฟันดำเป็นเรื่องของความสวยงาม ชาวฮั่นจึงได้เขียนบันทึกเรียกว่าพวกฟันดำ หรือพวกปากดำ ประเพณีเช่นนี้ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน เพิ่งจะหายไปเมื่อไม่นานมานี้เอง เมื่อคำนึงเกี่ยวกับการตกแต่งฟันและความสวยความงามเปลี่ยนไป มีบันทึกในบันทึกของพวกหมาน หนานซู่(จดหมายเหตุพวกหมาน) ว่า “พวกหมานเผ่าฟันดำ ฟันทอง ฟันเงิน สักเท้า สักหน้าเผ่าต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ปะปนกันตามแถบเมืองหย่งชัง ไคหนาน พวกหมานฟันดำนั้นใช้ยางรักหุ้มฟันจนดำ พวกหมานฟันทองเอาทองแผ่นหุ้มฟันเมื่อรับแขกจึงใส่ฟันทองนี้ และเมื่อจะรับประทานอาหารจึงถอดออก” (หน้า 42)

การแต่งกาย

ลักษณะภายนอกอีกประการหนึ่งที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของบรรพบุรุษชาวไทยใหญ่คือการใส่เสื้อผ้าฝ้ายสีขาว แน่นนอนว่าคงมีสีอื่น ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน แต่สีขาวคงเป็นสีที่เด่นจนชาวฮั่นประทับใจ จึงได้เรียกว่าเป็นพวกเสื้อขาว ซึ่งเป็นการเรียกในความหมายเช่นเดียวกับความเป็นคนป่าเถื่อน ในหนังสือหนานซู่ มีบันทึกไว้ว่า “ชนเผ่านี้มีขนผมนศีรษะ สวมเสื้อผ้าสีเขียวยาวหุ้มสันเป็นรูปต่าง ๆ ตามชอบใจ เสื้อผ้านุ่มนวลนิยมนุ่งแดงลายเขียว สำหรับพวกหมานสักหน้านั้น สักตั้งแต่ทารกเกิดแล้วได้เดือนเศษ เมื่อใช้เข็มแทงแล้ว จึงทาด้วยสีดำหรือสีเขียวไปไม้ตามใบหน้าทารก” และ อยู่เรือนกระต๊อบสูง ไม่มีกำแพงเมือง ชอบใช้ยางรักแต่งฟัน ชอบสวมเสื้อสีเขียว นุ่งกางเกงผ้า ชอบใช้หวายและก้านตอกทำเป็นเครื่องประดับแหว่งแต่งร่างกาย ชอบใช้ผ้าแพรแดงโพกศีรษะ หว้างหางแพรไว้ด้านหลังเป็นประเพณีนิยม พวกผู้หญิงชอบห่มผ้า ๕ สี” (หน้า 42-43) และ “พวกผู้หญิงไม่มัดหน้าทาแป้ง ไม่เขียนคิ้ว หญิงผู้ดีนุ่งขึ้นใหม่ลายทอง ส่วนบนของขึ้นประดับด้วยผ้าลายทอง ผมถักเป็นเปียเกล้ามวยสูง ใช้เพชรพลอย ทองคำ เปลือกหอย หยกและอำพันประดับมวยผมกับใบหูทั้งสองข้าง หญิงรับใช้ในบ้าน ผู้ดีชั้นสูงนุ่งขึ้น ห่มหนังสัตว์ โพกศีรษะด้วยผ้าขาว”

การเลี้ยงช้าง

การเลี้ยงช้างจะเป็นวัฒนธรรมที่เด่นมาก ฮาร์วีย์ (1965) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าบรรพบุรุษของชาวไทยใหญ่ มีความเชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงช้างมาก สามารถจับช้างปามาฝึกฝนใช้งาน ไม่ว่าจะเป็นงานบ้านและในการออกศึกสงคราม ในหนังสือไปอิจวันได้พูดถึงการเลี้ยงช้างไว้เพื่อไถนา นอกเหนือจากการใช้ช้างจำนวนมากในการออกรบ และถือว่าช้างเป็นสัตว์ชั้นสูง ผู้ที่เลี้ยงช้างมากได้และใช้เป็นพาหนะเดินทางมักเป็นเจ้าขุนมูลนาย เหล่านี้

แสดงว่าเขตที่อาศัยของบรรพบุรุษชาวไทยใหญ่เป็นเขตที่มีช้างมากมาย จนได้ชื่อว่าเป็นประเทศช้างในหนังสือ ลือชัยของนักประวัติศาสตร์จีนสมัยโบราณ ในหนังสือคำกลอนเรื่องขุนยี่คำได้บรรยายถึงกองทัพของขุนยี่ คำที่เติมไปด้วยช้างศึก แม้ทัพนายกองนอกจากมีความเชี่ยวชาญในการใช้ช้างออกศึกแล้ว ยังมีความสามารถในการดูช้าง แยกประเภทว่าช้างตามลักษณะของขา หลัง การเดิน ฯลฯ เพื่อบอกว่าช้างใดเหมาะสมสำหรับการศึก เป็นต้น ทั้งยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างอีกมากมาย ในหมานซูซึ่งเป็นเอกสารโบราณก็เขียนไว้ว่า "ชนเผ่านี้ชอบสร้างห้างบนต้นไม้ เลี้ยงช้างขนาดโตเท่าควาย ทุกครัวเรือนใช้ช้างไถนา ใช้ช้างทำเชื้อเพลิง" และ "ช้างมีอยู่ในเขตโคหนานกับปาหนาน ชาวบ้านจับมาเลี้ยงไว้ไถนา" ได้สะท้อนให้เห็นชีวิตบรรพบุรุษชาวไทยใหญ่กับการเลี้ยงช้างได้ดี³²

การดูกระดูกไก่

ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติหรือไสยศาสตร์เป็นเรื่องปกติสำหรับมนุษย์โบราณ ในนิทานเกี่ยวกับกำเนิดของชาวไทยใหญ่ นอกเหนือจากความเชื่อเรื่องผีสังเทวดาแล้ว พิธีกรรมชนิดแรกที่บรรพบุรุษคือชนลูนูลองได้ต้องปฏิบัติเมื่อลงมาสู่โลกมนุษย์ก็คือ การฆ่าไก่เพื่อบวงสรวงเทพเจ้าแลงดอนด้วยมัดที่แลงดอนทรงประทานมาให้ การฆ่าไก่ในสมัยต่อมาเป็นการฆ่าไก่เพื่อการทำนายอนาคตโดยเฉพาะเมื่อมีผู้เจ็บป่วยหรือเมื่อออกศึกสงคราม พิธีกรรมนี้ได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณ และมีการปฏิบัติหลายกลุ่มชาติพันธุ์ไม่จำกัดเฉพาะชนชาติไทเท่านั้น ในลิกขุนยี่คำคำ มีการฆ่าไก่เพื่อทำนายผลของสงครามและการฆ่าไก่เพื่อเรียกผีฝ่ายตรงข้าม การฆ่าไม่เพียงฆ่าไก่ตัวเดียวเท่านั้น เพื่อเป็นการยืนยันว่าการทำนายครั้งแรกถูกต้องหรือไม่ มักจะมีการฆ่าไก่มากกว่าหนึ่งตัวเสมอ การดูกระดูกไก่ อาจจะดูลักษณะของขาไก่ขณะที่ไก่ตาย หรือนำไปต้มก่อนและดูขาไก่ก็ได้เช่นเดียวกัน

ความเชื่อเรื่องผีสังเทวดานางไม้

มักปรากฏในนิทาน ตำนาน พงศาวดารของชาวไทยใหญ่ว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นมักมีผีสังเทวดาหรือนางไม้มีส่วนกำหนดให้เป็นไปอยู่เสมอ เช่น เมื่อพูดถึงกำเนิดของขุนยี่คำ และขุนสามหลวง อันเนื่องมาจากมีเทวดาเข้าไปในห้องของมเหสีของขุนฝางคำเพื่อทำให้นางตั้งครรภ์หลังจากที่ขุนฝางคำต้องทำพิธีบูชาผีเทวดาอยู่หลายวัน ชาวไทใหญ่เรียกพระอินทร์ว่าเป็นขุนผี ก็สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีสัง หรือแม้แต่เรื่องแลงดอน ขุนผีที่อยู่บนฟ้าผู้ให้ส่งขุนลูนูลองลงมาปกครองชาวไทยใหญ่ เป็นต้น

ประเพณีการฝังศพ

ชาวเยวี่มีวิธีการจัดการศพหลายแบบ ได้แก่การลอยน้ำ เอาไปไว้ที่หน้าผาให้นักกิน การเผา และที่นิยมกันมากคือการฝัง ชาวไทใหญ่ปัจจุบันยังนิยมการฝังศพและการทำพิธีเกี่ยวกับศพ 3 วันก่อนนำไปฝัง ประเพณีการฝังศพเช่นนี้ได้มีการปฏิบัติมาแต่โบราณดังปรากฏในหนังสือหมานซู(จดหมายเหตุพวกหมาน) ที่กล่าวถึงการฝังศพไว้ว่า "สำหรับพิธีศพของพวกชนตะวันตกกับพวกหมานชาวนั้น เมื่อมีคนตาย จะต้องจัดการฝังภายใน ๓ วัน แบบเดียวกับพวกนั้น และก่อสร้างอย่างเดียวกับพวกนั้นด้วย ครอบครัวที่มั่งคั่งนิยมปลูกต้นสนและต้นจำปา

³² ในเขตประเทศไทยสมัยอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ที่ 17 ได้มีช้างมากมายทั้งในเขตวังหลวงที่เป็นช้างฝึกแล้ว และช้างป่า ดู สันต์ ท.โกมลบุตร(แปล) (2539)จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงดาซาร์ดี. พิมพ์ครั้งที่ 6 บรรณกิจ.

ไว้บนสุสาน ส่วนพวกเหมิงเซอ กับพวกหมานดำไม่ฝังศพและไม่ทำสุสาน พอตายก็จัดการเผาภายใน ๓ วัน" ลักษณะเช่นนี้ยังสืบทอดมาให้เห็นในเขตใต้คง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของชาวจีนที่มีต่อประเพณีของบรรพบุรุษชาวไทยใหญ่เกี่ยวกับพิธีศพที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน โดยผ่านอาณาจักรน่านเจ้า

หากได้อ่านหนังสือหมานซู (จดหมายเหตุะพวกหมาน) จะพบว่าในหนังสือเล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมอีกมากมายหลายประการ ซึ่งเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่โดยรอบซึ่งได้บันทึกไว้เมื่อราวสมัยราชวงศ์ถังตอนปลาย นั่นคือราวศตวรรษที่ 8-10 ขณะที่อาณาจักรน่านเจ้ามีความเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจเหนือชนกลุ่มน้อยในเขตตอนเหนือของพม่า ทางตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลยูนนานปัจจุบัน

1.6 กำเนิดและพัฒนาการเมืองไทใหญ่ตามเอกสารไท

เอกสารจีนได้ยืนยันว่าไทใหญ่มีประวัติศาสตร์มายาวนานกว่าสองพันปีและได้อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินบริเวณสามลุ่มแม่น้ำใหญ่อันได้แก่แม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำโขง ดังได้กล่าวมาในข้อความข้างต้น เอกสารไทใหญ่ที่มีการบันทึกเผยแพร่กันมาเป็นเวลานานในกลุ่มชาวไทใหญ่ได้แสดงด้วยเช่นกันว่า ชาวไทใหญ่ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในดินแดนใหม่เมื่อหลายพันปีก่อน "พื้นเมือง" "บุกบ่มเครือเมือง" หรือ "เครือเมือง" เป็นชื่อเรียกเอกสารประวัติศาสตร์ที่บันทึกความทรงจำทางสังคมในอดีตกาล เอกสารประเภทนี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองแบบอย่างคร่าว ๆ กล่าวคือ เอกสารประเภท "เครือเมือง" และ "เครือเรือน"

"เครือเมือง" คือบันทึกประวัติศาสตร์ว่าด้วยประวัติของเมืองที่บอกเล่าสืบต่อกันมา การบอกเล่าถึงประวัติเมืองไทใหญ่แต่ละเมือง ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของเมืองเท่านั้น หากได้เล่าถึงประวัติที่มาของผู้ปกครองฐานะทางชนชั้น และระดับความเจริญหรืออารยธรรมของกลุ่มผู้ปกครอง และการก่อร่างสร้างเมืองหรือการเข้าครอบครองเมือง

"เครือเรือน" อาจเรียกได้ว่าเป็นประวัติราชวงศ์ ที่มักจะเขียนควบคู่ไปกับ "เครือเมือง" "เครือเรือน" เป็นเรื่องราวการสืบสันตติวงศ์ของเจ้าฟ้าหรือผู้ปกครอง แต่ละเมืองมี "เครือเมือง" เพียง "เครือ" เดียว แต่ในการปกครองอาจมี "เครือเรือน" หลาย "เครือ" หรือหลายราชวงศ์ขึ้นมากปกครองได้ แต่โดยปกติแล้ว การปกครองของบรรพบุรุษไทใหญ่เท่าที่ปรากฏใน "เครือเมือง" แล้ว มักจะเป็นไปใน "เครือเรือน" เดียวมากกว่า

การที่ชาวไทใหญ่ได้มีการบอกเล่าสืบสานตำนานประวัติเมืองและประวัติราชวงศ์ได้แสดงให้เห็นว่าชาวไทใหญ่ได้ผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ได้มีการรับเอาอักษรที่นับเป็นอารยธรรมสูงมาบันทึกเรื่องราวของตนเองและเผยแพร่ให้สมาชิกในสังคมกลุ่มของตนเองได้รับรู้ และเป็นการประกาศตนเองเหนือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นอีกด้วย "เครือเมือง" รุ่นแรก ๆ ที่มีการถ่ายทอดเป็นอักษรที่มีชื่อมากของไทใหญ่ได้แก่เครือเมืองหมอกขาวมาหลวง เครือเมืองแสนหวี เครือเมืองมาว³³ เป็นต้น "เครือเมือง" หรือไทยเรียกว่าพงศาวดาร หรือภาษาล้านนาเรียกว่า "พื้น" เหล่านี้ได้สะท้อนการสืบทอดตำนานประวัติศาสตร์ที่จะบอกประวัติที่มาของชาวไทใหญ่ การตั้งเมืองในอาณาเขตใหม่ที่พวกเขาอพยพมาอยู่ ทั้งอำนาจและความยิ่งใหญ่ในการอ้างเอกลิทธิในการครอบครองดินแดนเหล่านั้นเหนือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น แม้ว่า "เครือเมือง" เหล่านี้จะมีต้นฉบับหลาย

³³ การศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ของชาวตะวันตก ชาวจีนและชาวไทยมักจะเริ่มต้นจากเครือเมืองเหล่านี้ เอกสารตะวันตก โปรดดู Elias (1876), บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) และพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (2505) เป็นต้น

ฉบับ และดูเหมือนจะเป็น “เครื่องเมือง” ของเมืองที่แตกต่างกัน แต่แท้จริงแล้วเป็นประวัติของเมืองและกลุ่มไทใหญ่กลุ่มเดียวกัน ดังจะเสนอข้อมูลและการอภิปรายรายละเอียดต่อไป

1.6.1 กำเนิดและการอพยพของไทใหญ่

“เครื่องเมือง” ของไทใหญ่เริ่มต้นจากแหล่งตอนจากฟ้าได้ส่งขุนลูขุนไล่³⁴ ไตสะพานทองคำ³⁵ มาสู่ลุ่มแม่น้ำมวเมื่อราวพ.ศ. 1100 หรือบางฉบับว่า พ.ศ. 1111 หรือราว ค.ศ. 568 ข้อความดังกล่าวนี้เองได้แสดงประการแรกว่า มีสองพี่น้องชาวไทใหญ่เดินทางมาข้ามแม่น้ำสาละวินและแม่น้ำอิระวดีเพื่อมาตั้งรกรากอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้ศึกษาพงศาวดารไทใหญ่ที่ชาวตะวันตกได้ศึกษาและแปลไว้จำนวนหลายฉบับและได้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ไทใหญ่มาโดยตรงทรงมีพระวิจารณ์ว่า กลุ่มผู้อพยพกลุ่มนี้น่าจะอพยพข้ามแม่น้ำเข้าสู่เขตตอนใต้ของมณฑลยูนนานมา³⁶ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ตรงกับแนวคิดของนักวิชาการจีนสมัยใหม่เรื่องการอพยพของชาวไทใหญ่ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

ประการที่สอง การ “ไตสะพานทองคำ” ในที่นี้ไม่น่าใช่การไตสะพานจากสวรรค์ แต่น่าจะเป็นการข้ามแม่น้ำต่าง ๆ เพื่อเดินทางมายังลุ่มแม่น้ำมวเพื่อตั้งรกรากที่นี่ และที่เป็นสะพานทองคำ ก็เนื่องจากการยกย่องในเรื่องของบุญญาภินิหารของเจ้าฟ้าผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องปกติในตำนาน นิทาน เรื่องเล่าตามคติไทหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ทั่วไป ไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด

ประการที่สาม การที่แหล่งตอน หรือแกนคำ ที่ไทใหญ่บางครั้งเรียกขุนสาง หมายถึงหัวหน้าของเทวดาที่เป็นพระบิดาของขุนลูขุนไล่ หากพิจารณาตามธรรมเนียมประเพณีของการปกครองของชนชาติไทในประวัติศาสตร์และตำนานท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นของล้านนา ลาว หรือไทกลุ่มอื่น ๆ มักจะพบว่า อันรวมไปถึงไทใหญ่ในที่นี้ด้วยก็คือ การส่งโอรสหลายองค์ออกไปปกครองเมืองต่าง ๆ โดยรอบ หรือออกไปตั้งเมืองใหม่ ในกรณีนี้ก็คือ แหล่งตอนน่าจะหมายถึงกษัตริย์หรือเจ้าฟ้าที่ครองอาณาจักรใหญ่แห่งหนึ่งซึ่งเครื่องเมืองมวหรือเครื่องเมืองแสนหวีในที่นี้ไม่ได้ระบุไว้ที่ใด แต่ดูจากสภาพการณ์แล้วน่าจะเป็นดินแดนทางด้านตะวันออกของแม่น้ำโขง ได้ส่งโอรสสององค์ออกไปยังทางตะวันตกเพื่อไปปกครองเมือง

ดังนั้น จากเครื่องเมืองดังกล่าวนี้ได้แสดงว่า ชาวไทใหญ่ได้มีการอพยพมาจากที่อื่น และได้เดินทางเข้าสู่เขตแดนปัจจุบันเมื่อราวพ.ศ. 1111/ค.ศ. 568 หรือก่อนหน้านั้นไม่นานนัก และการอพยพครั้งนี้เป็นการอพยพที่มีโอรสของกษัตริย์เป็นผู้นำ และได้เดินทางมาพร้อมกับเสนาอำมาตย์ โหราจารย์และข้าราชการบริวารกลุ่มหนึ่งด้วย เพื่อบุกเบิกดินแดนใหม่ เครื่องเมืองเมืองมวกล่าวต่อไปว่า ครั้นเมื่อถึงดินแดนของมนุษย์คือเมืองมวแล้วชาวเมืองได้อัญเชิญขุนลูขุนไล่ปกครองอาณาจักร³⁷ สังเกตว่า ผู้คนหรือชาวเมืองที่มาอัญเชิญให้เป็นเจ้าฟ้านั้นตำนานหรือพงศาวดารไม่ได้บอกไว้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อะไร แต่มักจะให้เข้าใจกันเองว่า เป็นชาวไทใหญ่ หากเป็นดังนี้ ก็คงจะต้องตีความไปได้ว่า บริเวณเขตนี้ได้มีชาวไทใหญ่เข้ามาตั้งรกรากและได้ตั้งเป็นเมืองอยู่ก่อนแล้วถึงเป็นชาวเมือง และได้เชิญขุนลูขุนไล่มาปกครองเมืองนี้ต่อไป หรือหากกลุ่มชนนี้ไม่ใช่ชาวไทใหญ่หากเป็นคน

³⁴ พงศาวดารแสนหวีเรียกชื่อเป็น ขุนลูขุนลา แต่พงศาวดารไทใหญ่อื่น ๆ มักเรียกเป็นขุนลูขุนไล่ ขุนลูขุนไล่ หรือที่แปลงเป็นไทยคือ ขุนหลวงขุนหลาย

³⁵ บางฉบับเป็นสะพานเงินหรือสะพานเหล็ก

³⁶ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (2503) พงศาวดารไทยใหญ่ หน้า 22-23.

³⁷ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) “พงศาวดารเมืองมว” ใน คนไทยในพม่า, หน้า 523.

ท้องถิ่น แต่ได้ตั้งเมืองไว้ก่อนหน้านั้น เมื่อมีเจ้าฟ้าไทใหญ่ “ไตซัวคำ” (ไตสะพานทองคำ) มา ก็ต้องยอมสวามิภักดิ์ ยกเมืองให้โดยดี คำถามในที่นี้คือ เมืองมวมีมาก่อนหรือว่าเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อขุนลุนโล “ไตซัวคำ” มา

ขุนลุนโลพร้อมกับเสนาอำมาตย์ โหราจารย์และขุนนางอื่น ๆ ที่เดินทางมายังเมืองมวด้วยกัน หลังจากได้รับเชิญให้เป็นเจ้าฟ้าครองเมืองแล้ว ยังได้ทำหน้าที่สั่งสอนให้ชาวบ้านชาวเมืองรู้จักทำนา ทำคลองชลประทาน ทำมาค้าขาย ฯลฯ

ข้อความทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏในตำนานไทใหญ่ที่ว่าด้วยกำเนิดไทใหญ่ที่อ้างถึงชายและหญิงมีอายุคนละ 5 พันปี ได้เดินทางมาพบรักและแต่งงานกัน และมีบุตรชาย 8 คน หญิง 8 คน โดยฝ่ายชายได้ชื่อว่า อ้าย ยี่ สาม ไส่ ไร่ หนู นก ไน ส่วนหญิงมีชื่อ เย อี้ อาม ไอ่ ไร่ อัก อิด และไน ซึ่งต่อมาได้แต่งงานกันและเป็นต้นกำเนิดของชาวไทใหญ่ ต่อมาพี่ชายทั้งสองเกิดไม่ปรองดองกัน หรือแย้งซึ่งความเป็นใหญ่กันแล้วตกลงกันไม่ได้ พี่ชายทั้งสองจึงไปเชิญโอรส 2 องค์ของกษัตริย์ขุนแสงจากบนฟ้ามาปกครอง โอรสทั้งสององค์พร้อมกับผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ ได้ลงมาปกครอง ได้ให้มีการสร้างตลาด ร่องน้ำ บ่อน้ำ หอคำ บ้านเรือน ไร่-นา วัด เจดีย์ ถนน พร้อมทั้งมีการจัดตำรวจทหารรักษาบ้านเมืองมาจนทุกวันนี้³⁸

นิทานเรื่องนี้ได้ยืนยันว่า ชาวไทใหญ่ได้อยู่อาศัยที่บริเวณนี้มาก่อน และได้ไปเชิญโอรส 2 องค์ของขุนแสงมา พร้อมกับมาสั่งสอนเรื่องการวิถีชีวิต การทำมาหากิน ด้วยมีวัฒนธรรมและความเจริญที่เหนือกว่าคนท้องถิ่นนี้กระมัง

ตำนาน นิทาน และเครือข่ายเมืองทั้งหมดได้สะท้อนตรงกันว่า ได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นของกลุ่มผู้ปกครองจากอาณาจักรใหญ่ เพื่อไปยังที่อยู่ใหม่ จะเกิดขึ้นจากการอภัยเชิญหรือไม่ก็ตามไปยังเมืองที่มีอยู่ก่อนแล้ว

ยังมีคำพูดของชาวไทใหญ่ที่น่าสนใจว่า “สาวก่อฟ้า ล้ากอดิน” “สาวก”ในที่นี้อาจหมายถึง ผีสงฆ์เทวดาที่อยู่บนฟ้าตรงตามความหมายก็ได้ นั่นจะทำให้หมายความว่า เทวดาเป็นผู้สร้างฟ้าขึ้นมา ส่วน “ล้า” หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์สายมอญ-เขมร คือพวกลัวะ ที่เป็นเจ้าของถิ่นดั้งเดิมในความหมายว่า “กอดิน” ที่สร้างที่เป็นที่ทำกินมาก่อน³⁹ หากดูตามบริบทของตำนาน นิทาน และเครือข่ายเมืองดังกล่าวมาแล้ว เป็นไปได้ว่า “สาวก่อฟ้า” อาจหมายถึงชนชั้นปกครอง เจ้าฟ้าที่เชื่อว่าเป็นเชื้อสายขุนสาวกที่เป็นหัวหน้าเทพดาแห่งสวรรค์ที่สร้างความเจริญหรืออารยธรรมที่เปรียบดั่งฟ้า ที่ได้มาปกครองโลกเหนือกลุ่มชนเผ่าล้าหรือลัวะที่ได้ทำมาหากินในผืนดินบริเวณนั้นมาก่อน ประเด็นนี้ย่อมสะท้อนการเคลื่อนย้ายอพยพของชาวไทใหญ่และชนท้องถิ่นเดิมที่เป็นคนละกลุ่มชาติพันธุ์ เรื่องเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องผิดปกติแต่อย่างใด กลุ่มไทน้อยที่อพยพลงมาอยู่บริเวณเชียงแสน เชียงราย และเชียงใหม่ก็ได้เข้ามาอยู่และปกครองเหนือกลุ่มลัวะเดิมที่อาศัยอยู่ในเขตนี้อยู่ก่อนแล้ว เมื่อมีผู้นำเป็นชนชาติไท มีภาษาและวัฒนธรรมไทเช่นนี้ ย่อมเกิดกระบวนการ “ทำให้เป็นไท” ขึ้น จนกลุ่มล้าได้กลายเป็นไทไปเกือบทั้งหมด ดังเช่นที่ประเทศไทยปัจจุบันได้สร้างกระบวนการ “ทำให้เป็นไทย” ให้เกิดขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยทั่วประเทศไทยให้กลายเป็น “คนไทย” พูดภาษาไทยและมีธรรมเนียมปฏิบัติเป็นไทย

³⁸ เรื่องเดียวกัน หน้า 559-561.

³⁹ การตีความสำนวนนี้เป็นอย่างอื่น โปรดดู ธรณี เลิศเลี่ยมใส (2540) ที่ตีความว่า “สาวก” หมายถึงความสว่าง

ขุนลูขุนไลได้ครองเมืองมาไ้ระยะหนึ่งก็เกิดทะเลาะวิวาทแย้งชิงอำนาจกันเอง ขุนลูผู้พี่ได้ยอมเสียสละยกเมืองมาวให้ขุนไลผู้น้อง ส่วนตนเองได้พาข้าราชการบริวารไปตั้งเมืองหลวงใหม่ทางทิศตะวันตก คือเมืองกองเมืองยอง

นี้แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของกลุ่มชนไทใหญ่มุ่งไปทางตะวันตกเรื่อย ๆ และชัดเจนว่าการอพยพโยกย้ายมักมีผู้นำไปด้วยเสมอ ขุนลูมีโอรส 7 องค์ แต่ละองค์ได้ไปกินเมืองต่าง ๆ ตามแบบธรรมเนียมการปกครองที่มีลักษณะเป็นเมืองใหญ่ ที่มีเมืองขึ้นหลายเมืองมาส่งบรรณาการ ดังนี้คือ

1. เจ้าชายขุนโหลงไปเป็นเจ้าฟ้าเมืองตะเกิง (ท่ากลอง)
2. เจ้าขุนฟ้าไปครองเมืองยาง (มอญ) ให้บรรณาการม้าพันธุ์ดี 10 หลั
3. เจ้าขุนงู ครองเมืองละมุงไตหรือไตเมืองละบง ไกล่เซียงใหม่บรรณาการด้วยช้าง 300 เชือกต่อปี
4. ขุนกอดฟ้า ครองเมืองยอนโหลงหรือเมืองยอง ส่งทองคำเป็นบรรณาการประจำปี
5. ขุนละ ครองเมืองกะลาหรือกะเลาะ (ในจังหวัดชินตะวินเหนือ)
6. ขุนสา ครองเมืองอังวะ (คงหมายถึงเมืองพม่า อยู่ใกล้กับเมืองกุดซึ่งมีทับทิม) ส่งทับทิมบรรณาการปีละ 210 ชั่ง
7. ขุนสุ ครองเมืองยอง ริมฝั่งน้ำอุยสาของแม่น้ำชินตะวิน ซึ่งขุนลูปกครองอยู่⁴⁰

ไม่ปรากฏว่าเมืองมาวที่มีขุนไลปกครองอยู่นั้นไม่ได้มีเมืองขึ้นดังเช่นเมืองกองเมืองยองของขุนลูแต่อย่างใด

เรื่องราวของเมืองมาวได้หายไปหลายร้อยปีโดยไม่มีหลักฐาน ต่อมาได้ปรากฏในตำนาน พงศาวดารที่ว่าด้วยเรื่องเมืองโกสัมพี อันเป็นชื่ออีกชื่อหนึ่งของเมืองมาวที่เรียกว่าเมืองหมอกขาว(ดอกไม้อขาว)มาวหลวง น่าสนใจว่า การที่เรียกชื่อเมืองมาวว่า โกสัมพีนั้น เกิดขึ้นมาเมื่อใด ด้วยหากเรียกมาแต่เก่าก่อน อาจทำให้สันนิษฐานได้ถึงการเข้ามาของพุทธศาสนาและอิทธิพลของการตั้งชื่อเมืองเป็นภาษาบาลี หรือเป็นการเรียกชื่อย้อนไปภายหลังได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาแล้ว นิทานเรื่องเจ้าอุตึงในพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ของไทใหญ่ได้มีการสันนิษฐานไว้แล้วว่าเป็นเรื่องจากชาตกรเรื่องท้าวอุเทน "อุตึง" คือการออกเสียงคำว่า "อุเทน" ด้วยสำเนียงไทใหญ่(ที่ผ่านภาษาพม่า?) และเรื่องราวทั้งหมดก็สามารถยืนยันได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกัน คำถามในที่นี้ก็คือว่า ยังมีอาณาจักรโกสัมพีของไทใหญ่ปรากฏในประวัติศาสตร์จริงหรือไม่ มีนักวิชาการตะวันตกและนักวิชาการจีนที่ได้ศึกษาเรื่องนี้ไว้ ก่อนอื่นลองพิจารณานิทานเจ้าอุตึงและผลงานค้นคว้าของนักวิชาการดังกล่าว

1.6.2 อาณาจักรโกสัมพี

พงศาวดารแสนหวี⁴¹ และในพื้นเมืองหมอกขาวมาวหลวง⁴² ได้เขียนถึงการสร้างเมืองมาว ซึ่งเรียกว่าเมืองหมอกขาวมาวหลวง หรือเมืองหมอกขาวมาวหลวงโกสัมพี ว่า อัครมหาเทวีแห่งอาณาจักรโกสัมพีหรือ

⁴⁰ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พงศาวดารไทใหญ่ ได้เขียนราชวงศ์ของขุนลูไว้ 7 องค์ที่ได้ครองเมืองต่าง ๆ ดังรายชื่อต่อไปนี้ คือ เจ้าขุนลุงครองเมืองตะเกิง ขุนฟ้าครองเมืองยาง ขุนงูครองเมืองละมุงไท ขุนกอดฟ้าครองเมืองยอนหลวง ขุนลาครองเมืองกะลาหรือกาเล ขุนสาครองเมืองอังวะ และขุนสุครองเมืองยาง

เมืองดอกไม้วางทรงตั้งครุฑแก้วมากแล้ว วันหนึ่งนางได้ไปนอนฝั่งแดด เพื่อรับแสงอาทิตย์ และบังเอิญวันนั้นห่ม
 สะไบสีแดง บางฉบับว่าห่มผ้าคลุมสีแดง วันนั้นนกมหาตึ่งคเคกบินผ่านมาเข้า คงอารามที่หิวตาลายกระมัง ก็
 คิดว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงบินโฉบพาไปปากนิมวันต์และวางนางลงบนคาบไม้จั่วเพื่อหวังจะกินก้อนเนื้อนี้ นางตื่นขึ้น
 มาก็ตกใจร้องเสียงดัง เจ้านกตึ่งคเคกก็ตกใจเช่นเดียวกันถึงกับบินหนีไป อัครมเหสีเมื่อร้องเสียงดังด้วยความ
 ตกใจก็ประสูติโอรสบนคาบไม้จั่ววันนั้นเอง และร้องให้ขอความช่วยเหลือ บริเวณนั้นมีฤาษีชื่อนิธิ์ดะปะบ่าเพญ
 พรตอยู่ได้ยินเข้า ก็ได้ช่วยเหลือนางลงมาและเลี้ยงดูนางและโอรส และให้ชื่อโอรสว่าขุนแสงอุทัย จนเมื่อขุนแสง
 อุทัยได้ 15 ปี ขุนอินทร์ขุนพรหมก็ได้ลงมาประทานตั้งหรือพิณพิเศษให้ จึงได้ชื่อว่าขุนแสงอุทัย ต่อมาได้กลับไป
 ยังเมืองโกสัมพี และได้ครองเมืองแทนพระบิดา และได้มารับพระมารดาที่ยังกรุงโกสัมพี การที่เรียกว่าเมือง
 มาวนั้น เนื่องจากนกได้คาบนางผ่านสายลมแสงแดด แล้วอ่อนระโหยโรยแรงมีอาการมีนเมา จึงเรียกสถานที่แห่ง
 นี้ว่า เมืองเมา ต่อมาก็เรียกว่าเมืองม่าว⁴³ บางฉบับว่าขุนแสงอุทัยได้เดินทางกลับไปหาพระมารดาและได้สร้าง
 เมืองที่นั่น เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่า เมืองอุทัย ต่อมากลายเป็นเมืองตึ่ง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองม่าว

เรื่องราวดังกล่าวนี้บรรจบ พันธุเมธา และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ต่างมีข้อ
 สันนิษฐานอย่างเดียวกันว่าเป็นเรื่องมาจากพุทธชาดกเรื่องพระเจ้าอุเทน ที่ไทใหญ่ออกเสียงตามสำเนียงไทใหญ่
 เป็น "อุตึ่ง" (ซึ่งอาจเป็นการรับผ่านพม่าอีกทอดหนึ่ง)

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นิทานเรื่องนี้บอกก็คือ มีเมืองโกสัมพี ซึ่งต่อมาเรียกว่าเมืองม่าว เหมือนกับว่านำเอา
 ชื่อเมืองในนิทานชาดกมาสวมกับชื่อเมืองท้องถิ่นซึ่งมีมาก่อนแล้ว และมีการสร้างเมืองใหม่ชื่อเมืองอุทัยหรือ
 เมืองตึ่งขึ้น

เอกสารจีนได้กล่าวถึงอาณาจักรโกสัมพีไว้ ดังผลงานของช่งสู่วา(1978) ซึ่งอ้างในงานของหวงฮุยคุน
 (2530: 152-3) ได้เขียนไว้ว่า "จนกระทั่งถึงปลายศตวรรษที่ 10 มีเขตปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็งชื่อ เมืองม่าวซึ่งมี
 ศูนย์กลางอยู่ที่เขตยู่ลี่⁴⁴ ในยุคนั้นปัจจุบัน ทางตะวันตกเฉียงเหนือคือเมืองชิงกู⁴⁵ ซึ่งรวมเมืองยาง เมืองกงและ
 เมืองอื่น ๆ ดังมีบันทึกในประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง(1368-1644) ทางใต้คือเมืองแสนหวี ซึ่งก็คือเมืองหมู่ปาง
 (หรือหมู่ปิง) ในประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิง ทางใต้ของหมู่ปางคือ เมืองชิงเซอ⁴⁶ และบางครั้งเมืองกึ่งทางตอนใต้ก็
 ตกอยู่ใต้อาณาด้วย แม้เมืองทั้งสี่ต่างเป็นอิสระต่อกัน แต่บางครั้งก็รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และให้มีกษัตริย์
 องค์หนึ่งเป็นใหญ่ และเรียกตนเองว่า "อาณาจักรโกสัมพี" ...ในภาษาไทยโบราณคือ เมืองม่าว... จึงเคยเป็นใหญ่
 และเป็นศูนย์กลางของเขตทั้งสี่ และมีขอบเขตการปกครองที่ใหญ่กว่า เมือง"

เจียงอิงเหลียง (1981) ก็เขียนว่า "เวลาที่คนไทในได้คงได้พัฒนาเป็นสังคมที่มีชนชั้นคงจะไม่นาน
 เท่าใดนัก... จากการรวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์ที่เชื่อถือได้ คงจะประมาณศตวรรษที่ 10 ในช่วงระยะเวลา

⁴¹ พงศาวดารแสนหวีแม้จะเป็นตำนานของเมืองแสนหวี แต่ตอนแรกมีเนื้อหาใกล้เคียงกับตำนานหรือพงศาวดารเมืองม่าวมาก เข้า
 ใจว่าสมัยก่อนเมืองแสนหวีและเมืองม่าวต่างเป็นศูนย์กลางของการปกครองของชนชาติไทหรือไทใหญ่ในบริเวณนี้ การย้ายเมือง
 เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เพิ่งมาแยกเป็นเมืองอิสระมีชื่อต่างกันภายหลัง

⁴² บัณฑิต เกียรติก (ปริวรรต) (2537) พื้นเมืองหมอกขาวม่าวหลวง ตอนกลาง เล่ม 1.

⁴³ เรื่องเดียวกัน หน้า 10.

⁴⁴ จีนเรียกเมืองม่าวว่า ยู่ลี่ ภาษาจีนท้องถิ่นออกเสียงว่า ยู่หลี่

⁴⁵ เมืองชิงกู ไทใหญ่เรียกเมืองจุนโก หรือสูงโก หรือสิงคุ

⁴⁶ คงหมายถึงเมืองแสนแจ้ ตามสำเนียงภาษาจีน

ได้คงและพื้นที่ทางตอนใต้ปรากฏมีชนเผ่าที่เข้มแข็งซึ่งได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนในเวลานั้น มีสี่กลุ่มใหญ่ด้วยกันซึ่งแบ่งออกเป็นสี่ชนเผ่า เรียกเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ สี่แห่ง คือ เมืองมว เมืองยาง เมืองชิงเซอ และเมืองแสนหวิ บางครั้งต่างก็พยายามที่จะเป็นใหญ่กว่ากัน บางครั้งก็รวมเป็นอาณาจักรใหญ่เรียกว่า “โกสัมพี” นี่เป็นการรวมกันแบบสหพันธ์ชนเผ่าอย่างแท้จริง

นักวิชาการจีนเชื่อว่าหลังจากตั้งเมืองมวแล้ว ได้มีการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ระหว่างเมืองใหญ่ ๆ สี่เมืองนี้ ซึ่งอาจจะมีความสัมพันธ์กันจนเป็นเชื้อเครือเรือนหรือราชวงศ์เดียวกันก็เป็นได้

หวงฮุยคุนยังได้อ้างผลงานชาวตะวันตกชื่อ Lefevre Pontalis ซึ่งได้เขียนเกี่ยวกับการขยายตัวของไทใหญ่ไว้ว่า “ปี ค.ศ. 568 แล่งดอนมีลูกชายสองคนคือขุนลูและขุนไล ไต่บันไดทองลงมาเหยียบที่ลุ่มแม่น้ำเวลี (ร้วยลี่หรือแม่น้ำมว) ทั้งสองต่างแย่งชิงอำนาจกัน ต่อมาขุนลูมีโอรส 7 องค์และได้ส่งครองเมืองต่าง ๆ ได้แก่ ท่ากลอง(ตะก๊ง) เมืองนาย ลำพูน เมืองยุง กุลา อังวะ และเมืองกง... ส่วนขุนไลได้กลายเป็นบรรพบุรุษคนแรกของชนเผ่าที่อยู่เขตน้ำมว ได้ครองเมืองฮี้(เมืองมว?) และเมืองฮามก๊กคือเจ้านั้น... ถ้าข้อสันนิษฐานนี้เป็นจริงก็แสดงว่า เมืองมวและเมืองอื่น ๆ ได้ปรากฏขึ้นแล้วเมื่อปี ค.ศ. 568”⁴⁷

หวงฮุยคุนยังได้อ้างการค้นพบต้นฉบับ “ประวัติเมืองโกสัมพี” ของดาวซู่เหริน นายกสมาคมชาวพุทธแห่งยูนนาน ซึ่งเป็นเชื้อสายของเจ้าฟ้าราชวงศ์คำ เนื้อหามีดังนี้คือ

1. บรรพบุรุษชาวไทสร้างเมืองโกสัมพี
2. เป็นอาณาจักรที่มีมาก่อนอาณาจักรเมืองมว
3. กษัตริย์โกสัมพีเป็นบรรพบุรุษของราชวงศ์คำ
4. เป็นอาณาจักรโบราณของชาวไทที่อยู่แถบลุ่มแม่น้ำมวและปกครองชาวไทใหญ่ในพม่าด้วย

หวงฮุยคุนยังได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า “...ทั้งหมดนี้หมายความว่าประชาชนเมืองนี้นับถือพุทธศาสนาและปลูกข้าวเหนียวเม็ดกลม” (หน้า 156)

หากมีอาณาจักรโกสัมพีจริง อาณาจักรนี้อาจเกิดหลังจากที่ขุนลูขุนไลได้ปกครองเมืองมวและขุนลูได้แยกตัวเป็นอิสระไปสร้างเมืองกองเมืองยางทั้งส่งโอรสไปครองเมืองต่าง ๆ โดยรอบ ขณะเดียวกันก็ต้องมีการสร้างเมืองสูงโก เมืองแสนแจ้ และเมืองแสนหวิขึ้นมาจนเข้มแข็งแล้ว และอาณาจักรนี้หากเข้มแข็งจริง ก็น่าจะเกิดขึ้นหลังการล่มสลายของอาณาจักรน่านเจ้าดังที่นักวิชาการจีนกำหนดว่าราวคริสต์ศตวรรษที่ 10 ขณะที่อาณาจักรน่านเจ้า เมืองไทต่าง ๆ คงตกอยู่ภายใต้อำนาจ ดังในหนังสือหมานซู่ได้กล่าวถึงอาณาจักรปยู (หากเป็นจริง) ซึ่งอยู่ถัดจากอาณาจักรโกสัมพีไปอีก แต่มิได้เอ่ยถึงชื่ออาณาจักรโกสัมพีหรืออาณาจักรของหมานฮี้หรือไทใหญ่แต่ประการใด

ในพงศาวดารไทใหญ่ หัวข้อ “เรื่องราวแรกตั้งบ้านเมืองไทใหญ่” ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (2505: 49) ได้เล่าเรื่องเสียเผือกไว้ว่า พระเจ้ากรุงจีนชื่อพระเจ้าอุททิพา มเหสีชื่อเกียนนะยาเทวีมีเหสี ประสูติธิดาตามอดนามสอสะลา พออายุได้ 12 ปี ถูกจับลอยแพ แม่จัดเสบียงให้ด้วย จากทะเลสาบตาลิไปยังแม่น้ำเกออิรวดี บ้างว่าไปถึงเมืองตะก๊ง ถึงหาดเมืองสะแปนะโค(จำปานคร)ติดกิ่งไม้ ขึ้นบกเจอเสียเผือกตัวหนึ่งได้เป็นสามมีมาแต่ปางก่อน ได้อยู่กับนางสอสะลา มีลูก 4 คน คือคือเสียกอฟ้า เสียงันฟ้า เสียยันฟ้า

⁴⁷ โปรดเทียบกับ Koshanpye ของ Harvey (1965).

และเสื่อหาญฟ้า แม่ได้ให้พระร่ำรงค์เป็นเครื่องแสดงชาติตระกูล เมื่อโตขึ้นได้กลับไปหาเจ้าวรวงศ์ พระองค์ทรงจำได้จึงให้เรียนวิชาในเมืองหลวง 3 ปี จากนั้นไอรสทั้ง 4 ได้ขอลากลับบ้านเมืองคือลุ่มน้ำอริระวดี เจ้าวรวงศ์ผู้บิดาได้ประทานหีบให้ไอรสองค์โต มีดให้ไอรสองค์รอง และนกยางให้ไอรสองค์ที่สาม ส่วนองค์เล็กให้ครองเมืองที่พระบิดาครองอยู่ เรื่องทั้งหมดนี้ได้กลายเป็นตำนานการสร้างไทใหญ่ต่อไปนี้เป็นเมืองกอง เมืองมิด เมืองยาง และเวียงเสือ ซึ่งได้สร้างขึ้นในปีพ.ศ. 1481-1482-1483-1484 ตามลำดับ ซึ่งก็คือราวคริสต์ศตวรรษที่ 10 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ได้ทรงสรุปว่า “แสดงว่า(ไทใหญ่)ได้อพยพมาตั้งเมืองอยู่นานแล้วก่อนบุปผาไชย” มาตีเมืองไทใหญ่

1.6.3 ความสัมพันธ์กับอาณาจักรเพื่อนบ้าน

เมื่อคนไทใหญ่อพยพมาทางตะวันตกและได้ตั้งเมืองมาเป็นศูนย์กลางพร้อม ๆ กับได้ตั้งเมืองอื่น ๆ ตามมาด้วยนั้น หากระยะเวลาที่เมืองไทใหญ่ได้ก่อตั้งเป็นสหพันธรัฐชื่อ อาณาจักรโกสัมพี อันประกอบด้วยเมืองมว เมืองยาง เมืองแสนหวี และเมืองชินเซอเมื่อราวศตวรรษที่ 10 ย่อมแสดงว่าขณะนั้นเองได้มีอาณาจักรใหญ่หลายอาณาจักรอยู่โดยรอบ รอบนอกสุดเป็นอาณาจักรมอญ อาณาจักรขอมอยู่ติดชายทะเล ซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรโกสัมพีโดยตรง ทางเหนือสุดเป็นอาณาจักรจีนสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่งที่แผ่ขยายอำนาจลงมาทางใต้ได้ค่อนข้างมั่นคงแล้ว อาณาจักรอินเดียทางตะวันตกสุดไม่ได้มีอิทธิพลมาโดยตรง หากส่งผ่านอาณาจักรอื่น

อาณาจักรปยู

อาณาจักรหลายอาณาจักรที่มีชายแดนติดกับอาณาจักรไทใหญ่ในสมัยโบราณหลังจากขุนลูนุโลปกครองเมืองมวและเริ่มแผ่อำนาจส่งไอรสไปครองเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งพัฒนาเป็นอาณาจักรโกสัมพีได้มีอาณาจักรปยูซึ่งอยู่ทางใต้ อาณาจักรปยูหรือที่จีนเรียกว่าอาณาจักรเฉียว ตั้งขึ้นเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 1 และล่มสลายลงไปเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 หากดูแรกเริ่มของการก่อตั้งอาณาจักรแล้ว จะเห็นได้ว่า เกิดไล่เลี่ยในเวลาใกล้เคียงกันหรือกำเนิดในศตวรรษเดียวกันกับการกำเนิดของเมืองไทใหญ่ยุคขุนลูนุโล ในขณะที่มอญได้ก่อตั้งอาณาจักรอยู่ทางใต้โดยมีเมืองสะเทิมเป็นศูนย์กลาง ปยูได้ตั้งอาณาจักรทางเหนือขึ้นมาอีกโดยมีเมืองศรีเกษตร และต่อมาเมืองฮาลินเป็นศูนย์กลาง เอกสารทางประวัติศาสตร์สมัยราชวงศ์ถัง หนังสือหนานชู (จดหมายเหตุของพวกหนาน)ได้บรรยายอาณาจักรปยูไว้ว่า

“ประเทศเพียวอยู่ทางด้านใต้ของเมืองหย่งซิงในเขตหนาน...ที่นี่ใช้อัฐเงิน และใช้อัฐสีเขียวทองคำแพงเมืองเป็นรูปกลม ถ้าเดินให้รอบเมืองหลวงต้องกินเวลา ๑ วัน ราษฎรรวมกันอยู่ในตัวเมืองทั้งนั้น เมืองนี้มีประตู ๑๒ แห่ง ที่หน้าประตูวังตั้งพระพุทธรูปนั่งขนาดใหญ่สูงกว่า ๑๐๐ ฟุต จีน สีขาวดังหิมะ ในท้องถิ่นนี้ถือธรรมเนียมประเพณีดมัรยัสต์ ถือเกียรติยศชื่อเสียงเป็นที่ตั้ง นิสัยใจคอของพลเมืองรักความสงบ และพูดน้อย ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ในเมือง ไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตใด ๆ สนใจกันแต่ศาสตร์เกี่ยวกับดวงดาวบนท้องฟ้า หากมีกรณีพิพาทเกิดขึ้น อ่องให้คู่ศึไปจุดธูปปรึกษาสิลที่หน้าองค์พระพุทธรูปใหญ่ เมื่อทั้งสองฝ่ายสำนักได้สติแล้วจึงให้กลับไป หากเกิดโรคระบาดหรือเกิดวุ่นวาย อ่องทรงจุดธูปบูชาพระพุทธรูปหน้าวังแล้วปลงอาบิตินเอง พวกผู้ชายนุ่งห่มด้วยผ้าปานขาว ผู้หญิงนิยมเกล้าผมสูง ประดับด้วยเงินทอง เพชร

พลอย นุ่งขึ้นผอหลอเขียวใบไม้ สไบเฉียงด้วยแพรหลอตัวน ใปไหนมาไหนมักถือพัดติดมือเสมอ หากเป็นหญิงมีบรรดาศักดิ์ มักมีคนรับใช้ ๓-๕ คน ถือพัดโบกตามไปด้วย (หน้า 83-84)

ในหนังสือประวัติศาสตร์พม่าของจี.อี.ฮาร์วีย์ได้อ้างถึงหมานซูและผลงานของปาร์เกอร์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพม่ากับจีนฯ ได้บรรยายภาพของกษัตริย์และเมืองปยุว่า ขณะเดินทางออกนอกเมืองจะนั่งเสลี่ยงทองคำ หากเป็นการเดินทางไกลจะทรงช้าง และมีนางสนมหลายร้อยคนคอยปรนนิบัติรับใช้ กำแพงเมืองทำด้วยอิฐแผ่นเรียบ เป็นวงกลมโดยรอบประมาณ 60 ลี มีประตูเมือง 12 ประตู และมีเจดีย์อยู่ตามประตูเมือง 4 แห่ง เวลาพบกัณฑ์จะหักทลายกันด้วยการประนมมือ ชาวปยุมีความรู้เกี่ยวกับดาราศาสตร์ ชาวปยุนับถือพุทธศาสนา มีวัดหลายร้อยวัด กำแพงวัดทำด้วยอิฐแก้วประดับประดาด้วยทองและเงินสีแดง สีสดใน เด็กชายอายุเจ็ดขวบจะโกนหัวและเข้าบวชในวัด ชาวปยุนุ่งขึ้น ใส่หมวกประดับประดาด้วยดอกไม้ทำด้วยทองและไข่มุก ที่หน้าประตูพระราชวังจะมีระฆังสองใบแขวนไว้ ใบหนึ่งทำด้วยเงิน อีกใบหนึ่งทำด้วยทอง หากมีศัตรูเข้ามาโจมตีจะตีระฆังสองใบนี้ และจะมีการจัดรูปบวงสรวงเทพเจ้าเพื่อที่จะให้ทำนายโชคชะตาคาดว่าเจดีย์รายอย่างไร และยังมีรูปนั้นข้างเผือกขนาดใหญ่สูงราวร้อยฟุต ผู้ที่นับถือจะมาจุดธูปและคุกเข่าไหว้อยู่ข้างหน้าข้างเผือกเพื่อที่จะระลึกถึงสิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้วว่าถูกหรือผิดจากนั้นก็จากไป หากมีภทภัยโรคภัยระบาศ กษัตริย์จะมาคุกเข่าไหว้ข้างเผือกและจะทรงดำเนินพระองค์เอง

ในเมืองปยุไม่มีโชตรวน อาชญากรจะถูกโบยหลังด้วยไม้ไผ่ 5 ลำมัดรวมกัน และจะตี 5 ครั้งสำหรับโทษหนัก หากเป็นโทษเบาจะถูกตี 3 ครั้ง หากเป็นฆาตรกรจะถูกประหารชีวิต ที่นี้ล่าช้อยใหญ่เท่าลำขาของผู้ชาย ชาวเมืองใช้เงิน ทองเป็นเงินแลกเปลี่ยน เงินและทองนี้จะหล่อเป็นรูปเสี้ยว ใช้ซื้อฝิ่นเป็นน้ำมันตะเกียง ในการค้าขายจะใช้หนังสือ ฝ้าย เพชรพลอย และภาชนะเครื่องปั้นดินเผามาแลกเปลี่ยน ผู้หญิงจะเกล้ามวยตั้งบนศีรษะประดับด้วยสายสร้อยไข่มุก นุ่งขึ้นสีธรรมชาติและห่มสไบผ้าไหม ภรรยาของพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่หากเดินไปไหนจะมีคนใช้สี่ห้าคนถือพัดโบกอยู่ข้าง ๆ เดินตามไปด้วย (Harvey 1965: 12-13)

ปยุเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรือง ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าติดต่อกันระหว่างจีนกับประเทศอื่น ๆ ทางทะเลตอนใต้ เพื่อเดินทางไปยังอินเดียและเมืองอื่น ๆ หรือติดต่อกับอินเดียทางด่านตะวันออกเฉียงเหนือทางบก เอกสารจีนได้พูดถึงอาณาจักรนี้ว่ามีอำนาจปกครองเหนืออาณาจักรอื่น ๆ อีก 18 อาณาจักร ส่วนใหญ่เป็นอาณาจักรหรือเมืองที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศพม่าปัจจุบัน จากการขุดซากเมืองโบราณในเขตศรีเกษตรและอาลินพบว่าเมืองทั้งสองเคยรุ่งเรืองมาก มีเจดีย์และวัดทางพุทธศาสนามากมาย มีกำแพงเมืองที่แข็งแรง มีอักษรของตนเองเรียกว่าอักษรปยุ ขณะเดียวกันก็รับเอาอักษรมอญโบราณมาใช้ด้วยเช่นเดียวกัน

น่าแปลกใจว่าอาณาจักรที่ติดต่อกันมีอารยธรรมรุ่งเรืองและอยู่ในช่วงเวลาเดียวกันในประวัติศาสตร์ แต่ไม่มีในบันทึกทางประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ตำนานหรือพงศาวดารแต่ประการใดว่าไทใหญ่เคยมีความสัมพันธ์หรือเคยรู้จักกับอาณาจักรที่วุ่นวายนี้เลย สิ่งหนึ่งที่อาจหลงเหลือเป็นเชื้อให้ชวนสงสัยได้อีก อักษรไทใหญ่ที่แน่นอนว่าคงไม่ได้รับโดยตรงมาจากพม่า ด้วยจำนวนอักษรและรูปอักษรที่แตกต่างกัน แต่อาจรับมาจากมอญโบราณโดยผ่านอาณาจักรปยุที่เป็นอาณาจักรคั่นไว้ระหว่างอาณาจักรไทใหญ่กับอาณาจักรมอญโบราณ และความเชื่อทางพุทธศาสนา ไม่น่าแปลกใจว่าไทใหญ่จะเพิ่งรับเอาพุทธศาสนาเมื่อภายหลังสมัยพระเจ้าบุเรงนองเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 หรือราวพุทธศตวรรษที่ 20 ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้พุทธศาสนาได้รุ่งเรืองมากในอาณาจักรปยุ หรือว่าอาณาจักรไทใหญ่ได้เริ่มต้นหลังจากที่อาณาจักรปยุได้ล่มสลายลงไปแล้ว จึงไม่มีการเอ่ยถึงอาณาจักรดังกล่าวนี้ในรูปแบบใด ๆ ของไทใหญ่เลย เรื่องราวที่น่าสนใจเช่นนี้ยังรอการค้นคว้าวิจัยต่อไป

อาณาจักรน่านเจ้า

อาณาจักรทางตอนเหนือของอาณาจักรไทใหญ่ที่เริ่มเรืองอำนาจขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 8 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองต้าหลี่ อาณาจักรต้าหลี่ได้รวมเมืองต่าง ๆ โดยรอบให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ รวมไปถึงการบุกโจมตีและยึดเมืองต่าง ๆ ของกลุ่มชนชาติต่าง ๆ ในเขตนี้ อีกทั้งยังเป็นพันธมิตรกับอาณาจักรทิเบตที่อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือเพื่อทำสงครามปราบปรามชนเผ่าต่าง ๆ และเป็นพันธมิตรกับจีน แต่ขณะเดียวกันบางครั้งก็ต่อต้านอำนาจรัฐจีนที่รุกรานมาจากทางเหนือด้วย ขอบเขตของอาณาจักรต้าหลี่ครอบคลุมอาณาบริเวณเมืองไทใหญ่ทางตอนเหนือของอาณาจักรปยู เขตลุ่มแม่น้ำอิรวดี แม่น้ำสาละวัน แม่น้ำโขง ไปจนถึงแม่น้ำแดงทางตอนใต้ของมณฑลยูนนานปัจจุบัน เขตดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่เป็นเขตที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวไทกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งขณะนั้นจีนเรียกว่าเป็นพวกหนาน และยังมิชนกลุ่มอื่น ๆ อีกมากมายหลายเผ่า ซึ่งก็เรียกว่าหนานเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในบันทึกหนังสือหนานชู่(จดหมายเหตุพวกหนาน)ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

อาณาจักรน่านเจ้ามีอารยธรรมรุ่งเรือง มีการปกครองที่ซับซ้อนและเข้มแข็ง เจกเช่นอาณาจักรปยูที่ตั้งมาก่อน และยังคงดำรงอยู่ขณะที่อาณาจักรน่านเจ้าเริ่มเข้มแข็ง ชนชั้นปกครองเป็นพวกชยชาติไปหรือหยี่ จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 9 น่านเจ้าได้กลายเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งและยิ่งใหญ่มาก ได้มีอาณาบริเวณครอบคลุมลึกเข้าไปในประเทศพม่า แผ่กว้างไปจนถึงเขตภาคเหนือของเวียดนามหรือตังเกี๋ย อาณาจักรน่านเจ้าได้มีเหมืองทองคำ ได้มีการกวาดต้อนผู้คนชาวหนานหลายเผ่าเพื่อไปขุดและร่อนทองตามแม่น้ำและเหมืองทอง อีกทั้งยังอุดมไปด้วยบ่อเกลือ มีความสามารถในการถักทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฯลฯ ดังปรากฏเป็นรายละเอียดในหนังสือหนานชู่(จดหมายเหตุพวกหนาน)

ชาวไทใหญ่รู้จักอาณาจักรน่านเจ้า (และต่อมาคืออาณาจักรต้าหลี่)ในนามของเจ้าว้องตี้ หรือจักรพรรดิ จนดูเหมือนว่าจริง ๆ ในประวัติศาสตร์ไทใหญ่นั้น ไม่มีการเอ่ยถึงอาณาจักรน่านเจ้าในฐานะอาณาจักรของชนกลุ่มน้อยชนชาติไปและชนชาติหยี่ แต่รู้จักเหมือนกับว่าเป็นอาณาจักรจีนและมีจักรพรรดิผู้ทรงอำนาจปกครองอยู่ ประวัติศาสตร์ไทใหญ่เรียกเมืองต้าหลี่ศูนย์กลางการเมืองการปกครองของอาณาจักรน่านเจ้าว่า มิถิลหรือเมกมิถิล ที่มีเจ้าว้องตี้เป็นผู้ปกครองอยู่

เมื่อขุนแกนคำหรือแสงดอนส่งขุนลูขุนไลฮอรสทั้งสองไต่สะพานทองคำลงมาจากฟ้าพร้อมขุนนางเสนาอำมาตย์ โหราจารย์และข้าราชการบริพารลงมาปกครองเมืองมาวในลุ่มแม่น้ำชเวลิ้น คนหนึ่งที่ติดตามมาด้วยและเป็นผู้อาสากลับไปเอาไก่และมิดที่ขุนลูขุนไลสืมไว้บนฟ้า⁴⁸ ก็คือเจ้าที่คำหรือเลาญ แต่เมื่อนำไก่และมิดพร้อมคำสั่งของแสงดอนมานั้นได้เปลี่ยนคำสั่งหรือคำแนะนำใหม่ทำให้เจ้าที่คำหรือเลาญนี้ได้กินหัวไก่ และต่อมาได้รับพระราชทานให้ไปปกครองเมืองมิถิลหรือต้าหลี่จนอาณาจักรรุ่งเรืองมีอาณาเขตกว้างขวาง (มิถิลในที่นี้จึงมีความหมายกว้างคือหมายถึงเมืองจีนโดยรวมด้วย) ส่วนขุนลูขุนไล ขุนนาง อำมาตย์และข้าราชการบริพารได้กินแต่ตัวไก่ “พระสติโหดเขลาเบาปัญญา พอใจแต่ปกครองอาณาจักรเมืองไต่”⁴⁹

ผู้เขียนพงศาวดารเมืองมาวหรือประวัติศาสตร์ไทใหญ่ตอนนี้ได้ใส่ทัศนคติของชาวไทใหญ่ที่มีต่อชนชาติฮั่นหรือจีนไว้อย่างเด่นชัดโดยมีเจ้าที่คำหรือเลาญเป็นตัวแทน อย่างไรก็ตามพงศาวดารไทใหญ่ก็ได้ยอมรับถึงความสัมพันธ์ไทใหญ่กับจีนที่มีมาแต่แรก แม้จะไม่มีคำถามว่าเจ้าที่คำหรือเลาญได้มาเป็นข้าราชการบริพารหรือขุน

⁴⁸ บางฉบับว่าเนื่องจากลืมทำพิธีฆ่าไก่บวงสรวงแสงดอน มิดและไก่จึงได้นายกลับไปยังฟ้าตามเดิม

⁴⁹ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ คนไทยในพม่า (2503).

นางได้อย่างไร และเข้าใจว่าคงลงมาจากบนฟ้าด้วยกัน มิฉะนั้นคงไม่กล้าอาสากลับไปเอาไก่และมิด ด้วยรู้จักเส้นทางและรู้จักแหล่งดอนจนเป็นที่ไว้น้ำเชื้อใจจนเอาของวิเศษทั้งสองอย่างนี้กลับมาได้

พงศาวดารแสนหวี ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองมวในสมัยต่อมาก็ได้มีความสัมพันธ์ค่อนข้างแน่นแฟ้นกับพระเจ้าแผ่นดินหรือวงศ์เมืองมิดลา เมื่อลูกชายชวากับนางนาคได้ไปเมืองมิดลาและสามารถเอาชนะชายหนุ่มเจ้าฟ้าจากเมืองต่าง ๆ ได้ด้วยการให้นางนาคผู้แม่มาช่วย ดังเรื่องราวของขุนตึงต่อไปนี้

นิทานเริ่มต้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1274/ค.ศ. 731 ตาสูงกับยายแสงได้อยู่บ้านแสนใกล้เมืองมว มีลูกชายชื่อขุนอ้าย วันหนึ่งได้ไปหนองผุดและไปพบกับธิดาพญานาค ทั้งสองได้รักกัน นางธิดาพญานาคได้พาขุนอ้ายไปอยู่ที่เมืองบาดาล ต่อมาเมื่อขุนอ้ายรู้ความจริงก็ขอกลับเมืองมนุษย์ นางนาคได้คลอดไข่ 1 ฟองมอบให้ขุนอ้ายไปเลี้ยงดู เมื่อไข่แตกออกมากลายเป็นทารกชาย ขุนอ้ายได้ใช้นิ้วก้อยให้ทารกดูด ซึ่งจะมีน้ำนมไหลออกมา และได้ตั้งชื่อให้ว่า ขุนตึง เมื่ออายุได้ 16 ปีได้ไปเมืองมิดลา หรือเมืองดำหลิแห่งอาณาจักรน่านเจ้า และได้ธิดาเจ้าเมืองเป็นภรรยา เจ้าวงศ์กษัตริย์แห่งมิดลาได้มอบหมายให้ไปปกครองเมืองโกสัมพินหรือเมืองมว เมื่อ พ.ศ. 1306/ค.ศ. 763 ต่อมาเมื่อไรศชื่อ ขุนลู ได้ครองเมืองมวปีพ.ศ. 1377/ค.ศ. 834 ขุนลูมีไรศชื่อขุนไธ⁵⁰ ซึ่งได้ครองเมืองมว ปีพ.ศ. 1458/ค.ศ. 915 จากนั้นก็เป็นเรื่องราวของการปกครองเมืองมวในสมัยต่อมาซึ่งจะได้กล่าวโดยรายละเอียดในบทต่อไป

นิทานเรื่องขุนตึงเขียนไว้อย่างชัดเจนว่าเมืองไทใหญ่ในยุคอาณาจักรน่านเจ้านั้นเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรน่านเจ้า และเมืองมวขณะนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าวงศ์กษัตริย์แห่งมิดลา เมืองมวจึงเป็นเหมือนกับเมืองลูกที่ผู้ที่มีสัมพันธ์กับราชวงศ์ชนชั้นปกครองไปดูแล

นิทานอีกเรื่องหนึ่ง อาจเรียกได้ว่าเป็นต้นกำเนิดของเครือเหียนเสื่อหรือราชวงศ์เสื่อ การนับถือเสื่อเป็นบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ และการตั้งเมืองไทใหญ่หลายเมือง เรื่องราวเป็นดังนี้

พระเจ้ากรุงจีนชื่อพระเจ้าอุทิพา มีมเหสีชื่อเกียนนงยาเทวีมเหสี ประสูติธิดาตามอดนามสละสะลา เมื่อนางธิดาน้อยอายุได้ 12 ปี ถูกสั่งให้จับลอยแพ แม่ได้จัดเสื่อเบี่ยงเตี้ยมไว้ให้ด้วย แพได้ลอยจากทะเลสาบตาลีไปยังแม่น้ำเกวหรืออิรวดี บ้างว่าไปถึงเมืองตะกั๊ก ถึงหาดเมืองสะแปนะโค(จำปานคร) บังเอิญไปติดกิ่งไม้ เมื่อนางได้ขึ้นบกเจอเสื่อผืนอกตัวหนึ่งซึ่งได้เคยเป็นสามีมาแต่ปางก่อน เสื่อผืนอกได้อยู่กับนางสละสะลา จนมีลูก 4 คน คือคือเสือกอกฟ้า เสือกงันฟ้า เสือกยันฟ้า และเสือกหาญฟ้า แม่ได้ให้พระอำมรงค์เป็นเครื่องแสดงชาติตระกูล ครั้นเมื่อเติบโตใหญ่ ลูกชายทั้ง 4 ได้กลับไปหาเจ้าวงศ์ พระองค์ทรงจำได้จึงให้เรียนวิชา 3 ปีในพระราชวัง จากนั้นไรศทั้ง 4 หูลขอกลับไปบ้านเมืองคือลุ่มน้ำอิรวดี พระราชบิดาทรงประทานช้าง⁵¹ให้ไรศสองคนแรก มิดสำหรับไรศสองคนรอง และนกยางสำหรับไรศสองคนที่สาม ส่วนไรศสองคนเล็กให้ครองเมืองที่พระราชบิดาประทับอยู่ ได้กลายเป็นตำนานการสร้างเมืองกอง เมืองมิด เมืองยาง และเวียงเสื่อ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 1481-1482-1483-1448 ตามลำดับ⁵² คือเมื่อราว ค.ศ. 938-939-940 และ 941 ตามลำดับ และในช่วงเวลาศตวรรษนี้เองที่ได้เกิดอาณาจักรโกสัมพินที่ตั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

⁵⁰ ชื่อขุนลูผู้เป็นพระบิดาและมีไรศชื่อขุนไธ แตกต่างจากขุนลูขุนไธที่ลงมาจากลพบุรี เป็นไรศสององค์พี่น้องของแสงดอนที่ปกครองอยู่บนฟ้า

⁵¹ น่าจะหมายถึงกลอง เพราะเมืองที่ไปสร้างชื่อว่าเมืองกอง ตรงกับคำว่า กลอง ในภาษาไทย

⁵² พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ อ้างแล้ว หน้า 49.

ตำนานนิทานที่กล่าวมานี้ล้วนได้แสดงความสัมพันธ์กันระหว่างชาวไทใหญ่และอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งดูจะเป็นตัวแทนของอาณาจักรจีนมากกว่า ในด้านการปกครอง และความสัมพันธ์ด้านการแต่งงาน อย่างไรก็ตาม น่าจะมีความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ด้วย แต่ยังไม่พบในนิทานหรือตำนานของไทใหญ่เลย เช่น ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา วิถีชีวิต ฯลฯ หากได้ลองกลับไปอ่านหมานซู(จดหมายเหตุพุกหมาน)ข้างต้นแล้ว จะพบว่า วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชาวน่านเจ้าและชาวไทใหญ่คล้ายคลึงกัน จนไม่แน่ใจว่าเป็นลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ในแถบนี้ หรือเป็นวัฒนธรรมไทใหญ่และวัฒนธรรมอาณาจักรต้าหลี่ที่ส่งผลและอิทธิพลต่อกัน นักวิชาการจีนเชื่อว่า วัฒนธรรมจีนที่ไทใหญ่รับมานั้นน่าจะผ่านจากอาณาจักรน่านเจ้าและต้าหลี่ มากกว่าที่จะรับจากจีนโดยตรง ดูตามเหตุผลทางประวัติศาสตร์แล้วย่อมเป็นจริงแน่นอน แต่ก็น่าสงสัยว่า แล้ววัฒนธรรมของชนชาติไปชนชาติใดที่เป็นผู้ปกครอง มีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเองที่โดดเด่นเช่นเดียวกัน วัฒนธรรมเหล่านี้ไม่ได้ปรากฏในวัฒนธรรมไทใหญ่บ้างเลยหรือ

อาณาจักรพุกาม (ค.ศ. 849-1287)

หลังจากการล่มสลายของอาณาจักรปยู กลุ่มชาติพันธุ์พม่าก็ได้เริ่มมีอำนาจปกครองและได้ตั้งอาณาจักรแห่งแรกของพม่าชื่อว่า อาณาจักรพุกาม นักวิชาการตะวันตกเชื่อว่า การที่อาณาจักรพุกามสามารถรุ่งเรืองมาได้เนื่องจากมีอาณาจักรน่านเจ้าเป็นรัฐกันชนป้องกันมิให้จีนยกทัพลงมาถึงทางใต้ได้ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่ออาณาจักรน่านเจ้าถูกกุบไลข่านพิชิตในช่วงทศวรรษ 1250 อาณาจักรพุกามก็มีอันล่มสลายตามไปด้วย ในขณะที่นักวิชาการจีนมีความเห็นเป็นอื่น

อาณาจักรพุกามมีอำนาจมากที่สุดในสมัยของพระเจ้าอนรรธาในคริสต์ศตวรรษที่ 11 ทรงรวบรวมอาณาจักรพุกามให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ได้เข้ายึดเมืองสะเทิมหรือสุธรรมวดีของมอญทางภาคใต้ และได้รับเอาอารยธรรมของมอญมาเป็นของพม่าเป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ศาสนา อักษร การเมือง การปกครอง ฯลฯ ทรงฟื้นฟูและบุกเบิกการทำนาด้วยการขุดคลองชลประทาน ทำให้เกิดผลผลิตข้าวอย่างมาก ทำให้เศรษฐกิจการเกษตรและการค้าเจริญรุ่งเรือง พระเจ้าอนรรธาทรงนับถือศาสนาพุทธ นิกายเถรวาทอย่างเคร่งครัด ได้ทรงสนับสนุนการสร้างวัดและเจดีย์จำนวนมากหลายพันแห่ง และได้ให้มีการเผยแพร่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทไปยังดินแดนต่าง ๆ ข้างเคียง และขณะเดียวกันก็รับเอาอิทธิพลด้านต่าง ๆ มาจากอาณาจักรปยูที่ล่มสลายไปแล้วด้วย

เป็นที่แน่นอนว่า เมื่อพระเจ้าอนรรธาขึ้นครองราชย์นั้น ไทใหญ่ได้มีเมืองใหญ่ ๆ ปกครองกันอย่างมั่นคง หรืออาจมีสภาพเป็นอาณาจักรที่ไม่ได้ขึ้นกับอาณาจักรพุกาม เพราะมีหลักฐานว่าพระเจ้าอนรรธาได้ทรงสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักรพุกามด้วยการเป็นพันธมิตรกับอาณาจักรไทใหญ่โดยสายสัมพันธ์การแต่งงาน เรื่องราวที่รู้จักกันดีก็คือ เมื่อพระองค์เสด็จไปยังเมืองต้าหลี่เพื่อจะไปขอพระเชี้ยวแก้ว(พระทันตธาตุของพระพุทธเจ้า) จากอาณาจักรต้าหลี่นั้น ทรงผ่านอาณาจักรไทใหญ่ และได้ทรงประทับ ณ เมืองมวเมื่อเดินทางกลับ กษัตริย์แห่งเมืองมวคือขุนท้าวยาโลได้พระธิดาชื่อเจ้านางหมานเหลให้แต่งงานเป็นสนมของพระเจ้าอนรรธาในปี ค.ศ. 1056

อาจเป็นไปได้ว่า อาณาจักรไทใหญ่ที่มีอำนาจเข้มแข็งและเป็นอิสระอยู่ขณะนั้นอาจได้รับอิทธิพลด้านศาสนาพุทธ นิกายเถรวาท และอิทธิพลด้านศิลปวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ จากอาณาจักรพุกามที่กำลังเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในยุคนั้น และอิทธิพลเช่นนี้ยังคงดำเนินต่อมาเรื่อย ๆ มาจนถึงสมัยของพระเจ้าบุเรงนองอีก 4-5

ศตวรรษต่อมา แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่น่าจะใช้อิทธิพลของอาณาจักรพุกามหรืออังวะในระยะหลังคือเรื่องอักษรไทใหญ่ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง อาจเป็นไปได้เช่นเดียวกันว่า อักษรไทใหญ่ได้มีการเขียนและใช้อย่างแพร่หลายก่อนหน้านี้แล้ว ดังนั้นแม้จะมีอิทธิพลพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามาอีกภายหลัง ก็ไม่สามารถจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและอักษรวิธีของอักษรไทใหญ่ได้

อิทธิพลของพม่าที่มีต่อไทใหญ่นั้นมีมาก แต่ไม่สามารถกำหนดไปได้อย่างแน่นอนและชัดเจนได้ว่าเริ่มต้นเมื่อใด ประวัติศาสตร์ พงศาวดารหรือตำนานไทใหญ่แบบดั้งเดิมนั้น มักจะเริ่มต้นด้วยกำเนิดของเมืองหงสา (ฮางสา) ที่มีอิทธิพลจากกรุงบิลพัตร์มาก่อตั้งและสืบลูกหลานต่อมา ดังปรากฏในหนังสือพงศาวดารเมืองไทหรือเมืองกุเมืองของพระธรรมาเด(ค.ศ. 1777) ทำให้ดูเหมือนว่าประวัติพม่าและประวัติศาสตร์ไทใหญ่นั้นมีต้นกำเนิดมาจากแหล่งเดียวกัน และพม่ากับไทใหญ่ได้เคยเป็นพี่น้องร่วมกำเนิดกันมาแต่โบราณกาล ดังที่มีในตำนานกล่าวถึงกษัตริย์ราชวงศ์อิทธิราชวงศ์สุดท้ายถูกกองทัพจีนมาทำลายพุกาม ไพร่พลของพระองค์ได้แตกออกเป็นสามเหล่า "เหล่านึงอยู่กับพระมเหสีของพระเจ้าเพียนกะ ทรงนามแม่นางนาคะเจงหรือนาคะจิน ณ ตำบลมะเล เหล่าที่สองตะเพ็นลงไปข้างใต้เลยถูกพวกปยู อันเป็นมนุษย์จำพวกหนึ่งในหัวเมืองพม่าแท้ (นามนี้เป็นมูลศัพท์จีนว่าเปียว) นั้น กลืนเข้าเป็นพวกตนเสียหมดสิ้น ฝ่ายเหล่าที่สามเพริดไปทางเบื้องตะวันออกเลยกลายเป็นพวกไทใหญ่ (คือที่ฝรั่งและพม่าเรียกขาน) อันเป็นมูลโคตรของไทยใหญ่ทั้ง 19 หัวเมืองเจ้าฟ้าในด้าวแดนไทยใหญ่นั้น"⁵³ หากดูตามนี้แล้ว ก็เห็นได้ชัดเจนว่า ไทใหญ่กลุ่มหนึ่งนั้นเดิมทีก็คือชาวพม่าที่ได้เปลี่ยนมาเป็นคนไทเมื่อกรุงพุกามแตก แม้ว่าเรื่องราวตอนนี้อาจขัดกับเหตุการณ์จริงทางประวัติศาสตร์หลายประการ แต่แนวคิดเรื่องคนพม่าเป็นต้นเค้าของไทใหญ่ยังคงมีร่องรอยให้เห็นได้

อาจกล่าวได้ว่าในกระบวนอาณาจักรโดยรอบในยุคร่วมสมัยและยุคต่อ ๆ มานั้น อาณาจักรพุกาม น่าจะมีอิทธิพลต่ออาณาจักรไทใหญ่ตอนล่างมาก ในขณะที่อาณาจักรไทใหญ่ตอนเหนือขึ้นไปก็ติดต่อกับอาณาจักรน่านเจ้าและต้าหลี่นั้น น่าจะได้รับอิทธิพลจากจีนค่อนข้างมาก

1.7 สรุป

บทนี้เป็นความพยายามที่จะเสนอภาพทางประวัติศาสตร์ของไทใหญ่ตั้งแต่แรกเริ่มโดยอาศัยเอกสารจีนและเอกสารไทเพื่อที่จะสืบสาวหาต้นกำเนิดของชาวไทใหญ่และการเคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนไทใหญ่ปัจจุบันที่เป็นส่วนหนึ่งของพม่าและจีน เอกสารจีนและเอกสารไทยืนยันตรงกันว่าได้มีการอพยพโยกย้ายมาจากที่อื่น เอกสารจีนได้ชี้ให้เห็นถึงจุดกำเนิดดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ที่จีนเรียกว่าไปเยว่ หมาน พันดำ พันเงิน พันทอง ลักขา ลักหน้า ฯลฯ และการเคลื่อนย้ายจากดินแดนด้านใต้แถบกวางสีและตอนเหนือของเวียดนาม อพยพข้ามแม่น้ำและภูเขาเข้ามาสู่ดินแดนตอนใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและตอนเหนือของพม่า สันนิษฐานว่าการอพยพโยกย้ายเป็นไปตามชนบทการปกครองสมัยโบราณของไทใหญ่ นั่นคือการส่งไพร่ไปปกครองเมืองต่างๆ ทั้งการปกครองเมืองและถิ่นที่จะตั้งเมืองใหม่ หรือเมืองของชนชาติอื่น ๆ ชาวไทใหญ่ เจ้าฟ้าและข้าราชการคงได้เดินทางมาและได้มาตั้งเมืองไทใหญ่ราวศตวรรษที่ 6 ตามตำนานหรือพงศาวดารไทใหญ่ หลังจากนั้นเป็นต้นมา ราชวงศ์ซุนลูซุนโลกี้ได้มีการขยายอาณาเขตด้วยการส่งไพร่ไปปกครองเมืองโดยรอบตั้งชนบทที่ผ่านมา

⁵³ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์, พงศาวดารไทยใหญ่, หน้า 96-97.

เมืองไทใหญ่เข้มแข็งและอาจตั้งเป็นสหพันธรัฐ ที่เรียกว่า อาณาจักรโกสัมพี โดยมีเมืองโกสัมพีหรือเมืองหมอกขาวมาวหลวง เป็นศูนย์กลางเมื่อราวคริสต์ศตวรรษที่ 10

อาณาจักรไทใหญ่มีอาณาจักรอื่น ๆ อยู่รายรอบอันได้แก่ อาณาจักรปยูที่เจริญรุ่งเรืองในอารยธรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ศาสนาพุทธนับว่ามีอิทธิพลมาก มีสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนามากมาย อาณาจักรน่านเจ้าก็เป็นอีกอาณาจักรหนึ่งที่มีความรุ่งเรืองหลาย ๆ ด้าน และเป็นอาณาจักรที่อาจมีความสัมพันธ์ที่บันทึกไว้ในตำนานพงศาวดารไทใหญ่ว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองที่อาณาจักรหรือเมืองไทใหญ่เป็นเพียงเมืองขึ้นเมืองหนึ่ง บันทึกหมานฐู(จดหมายเหตุพวกหมาน) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมของอาณาจักรน่านเจ้าได้อย่างดี และยังได้ให้ภาพของวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ซึ่งหนึ่งในชนกลุ่มน้อยปาเถื่อนแห่งภาคใต้ที่จีนเรียกว่าหมานก็คือชาวไทใหญ่นั้นเอง

อาณาจักรพุกามเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองเกือบทุกด้านโดยเฉพาะสมัยของพระเจ้าอนรธาที่ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดและยังทรงเป็นผู้อุปถัมภ์และเผยแพร่พุทธศาสนา นิยายเกรวาทที่เข้มแข็งมากพระองค์หนึ่งในรัชสมัยของพระองค์ ทรงเป็นมิตรไมตรีกับอาณาจักรไทใหญ่และเกี่ยวข้องกันโดยการสมรสกับธิดาของกษัตริย์หรือเจ้าเมืองมาวเมื่อครั้งพระองค์เสด็จกลับจากไปแสวงหาพระพุทธรูปทองคำนครด้าหลี่

เอกสารไทและเอกสารจีนยังได้ให้ภาพประวัติศาสตร์ราชวงศ์ การตั้งเมือง การขยายอำนาจ แต่ไม่มีเอกสารที่ให้ภาพทางสังคมและวัฒนธรรมโดยตรงและชัดเจน การที่จะเข้าใจภาพสังคมวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ได้อาจต้องศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรเพื่อนบ้านเป็นแนวทางกว้าง ๆ

บทต่อไปจะกล่าวถึงอาณาจักรเมืองมาวและพัฒนาการของเมืองจากเอกสารไทและเอกสารจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเอกสารจีนชื่อ “ไป้อี้จ้วน” ที่เป็นบันทึกของนักการทูตจากราชสำนักจีนที่ถูกส่งมาเจรจากับราชสำนักพม่าและราชสำนักแห่งอาณาจักรเมืองมาวเพื่อมิให้สู้รบกันและให้มีสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเชื้อฟังราชสำนักจีนด้วย บันทึก“ไป้อี้จ้วน” เขียนขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 15 คือหลังจากนี้ไปอีกประมาณ 400 ปี ภาพทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมจะเด่นชัดจากสายตาของนักการทูตจีนทั้งสองคนนี้ ภาพเช่นนี้อาจจะทำให้มองย้อนหลังไปได้ดีกว่าสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ก่อนหน้านั้นและในยุคนี้เป็นอย่างไร

ภาคที่ 2

กำเนิด พัฒนาการ และการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง และอาณาจักรไทใหญ่

ไทใหญ่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่ได้แสดงว่าได้อาศัยอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำอิรวดี และต่อมาอีกหลายศตวรรษก็ได้ขยายตัวออกไปถึงที่ราบลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เช่นนี้ ไม่เป็นเพียงแต่การบอกกล่าวถ่ายทอดจากฐานปญญาตาหวดลงมาสู่ลูกหลานชาวไทใหญ่ด้วยวาจาที่ออกมาเป็นรูปของนิทานหรือตำนานเท่านั้น หากยังได้มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่าพื้น ปุกปุม เครือเมือง เครือเฮือน ดังกล่าวมาในบทก่อน ด้วยอักษรไทใหญ่ สิ่งนี้ถือเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทใหญ่ทั้งหลาย

ชาวไทใหญ่มากมายยังต้องการเรียนรู้และอ่านประวัติศาสตร์ของตนเอง แต่ภายใต้ระบบรัฐชาติสมัยใหม่ ชาวไทใหญ่แทบจะไม่มีโอกาสได้เรียนภาษาไทใหญ่ในแง่ของอักษร อักษรวิธิ หรือแม้แต่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์รากเหง้าของตนเองแบบทางการ ด้วยไม่มีในหลักสูตรของการศึกษาของรัฐบาล และไม่ได้รับอนุญาตให้มีการเผยแพร่แบบถูกกฎหมายได้ ด้วยเหตุนี้ผู้รักเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์จำนวนไม่น้อยจึงมีการเผยแพร่อักษรและประวัติศาสตร์ไทใหญ่ผ่านการการเรียนศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ผ่านการเผยแพร่ด้วยเอกสารภาษาไทใหญ่ในกลุ่มผู้สนใจ และกิจกรรมทางศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะ "...โดยให้พอใจอีกเชื้อเครือเฮา เลือดชาติเฮา ล่องบ่ก็ตัวเก่าเล็กบ่ล่อเหยนแ่งเก่าเก่า ล่องพร้อมเสียงเพียงปากกันเชื้อนี้ ผุดออกมาปาดหน้าเสียเก่า" (เพื่อให้มีวิญญาณรักเชื้อชาติไทใหญ่เรา ปิตุภูมิของเรา ไม่ต้องคิดว่าตัวเราโง่เขลาเบาปัญญา เราก็มีวัฒนธรรมโบราณคดี ความสามัคคีพร้อมเสียงปรองดองกัน..." (ชายสามสาม "คำนำ" พื้นเมืองหมอกขาวมวหลวง)

ไทใหญ่มีประวัติศาสตร์หลายฉบับ เช่น พื้นเมืองหมอกขาวมวหลวง พื้นราชวงศ์ พื้นแสนหวี พื้นเมืองไทฉบับแจ้ล้าน พื้นไทตอนกลาง และพื้นเครือไทพื้นเมืองไท ตำนานเมืองไท เครือเมืองกูเมือง ปุกปุมเครือเมืองไท เป็นต้น เนื้อเรื่องตอนต้นอาจมีความแตกต่างกันบ้าง แต่เนื้อหาหลัก ๆ มีความใกล้เคียงกันที่เป็นเรื่องของประวัติราชวงศ์ของอาณาจักรเมืองหมอกขาวโกสัมพีและประวัติราชวงศ์ของเมืองใหญ่แต่ละเมืองในรัฐไทใหญ่ ในส่วนที่มีเนื้อหาล้ายกันนั้น มักมีการบันทึกศักราชที่แตกต่างกันด้วยเหตุผลหลายประการ

เนื้อหาของบทนี้มุ่งที่จะเสนอความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับกำเนิดและพัฒนาการของเมืองและอาณาจักรของชาวไทใหญ่เมื่อประมาณ 2,000 ปีที่ผ่านมาโดยรวบรวมจากเอกสารพื้นเมือง ตำนาน พงศาวดาร หรือประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่มีการเผยแพร่ทั่วไป ในช่วงเวลาดังกล่าว เมืองไทใหญ่เริ่มเกิดขึ้น ขยายตัวเป็นอาณาจักร และล่มสลาย และได้เกิดขึ้นใหม่หลายครั้งหลายครา ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่า เกิดจากความขัดแย้งภายในอันเป็นการต่อสู้กันระหว่างเจ้าฟ้ากับเจ้าฟ้า และการต่อสู้กับอาณาจักรภายนอก เช่น อาณาจักรพม่า อาณาจักรจีน และมหาอำนาจตะวันตก เช่น อังกฤษ จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้เองได้ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติสมัยใหม่ด้วยการกำหนดเส้นเขตพรมแดนของอาณาจักรรัฐชาติสมัยใหม่บนผืนแผ่นดิน

อันเป็นอาณาจักรดั้งเดิมของไทยใหญ่ออกเป็นสามส่วน อันได้แก่พม่า จีน และอินเดีย อาณาจักรไทใหญ่ได้ผ่านการต่อสู้มาหลายรูปแบบ ได้รับชัยชนะและพ่ายแพ้ ประวัติศาสตร์ของผู้พ่ายแพ้ไม่เคยมีการบันทึกและไม่ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ของผู้ชนะ ยิ่งไปกว่านั้น หากมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน มีเพียงแต่ภาพของไทยใหญ่เป็นภาพของผู้รุกราน คนป่าเถื่อน ไม่มีศาสนา พวกกบฏ เป็นพวกที่ทำลายอาณาจักรของตนเองด้วยความขัดแย้งภายใน ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม การต่อสู้ของชาวไทใหญ่ยังคงดำเนินต่อไปแม้ในปัจจุบัน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในบทนี้เป็นภูมิหลังที่ดีที่จะนำไปสู่ความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของชาวไทใหญ่ และเข้าใจการต่อสู้เพื่อที่จะรักษาภาษา วัฒนธรรม สังคม แม้กระทั่งการปกครองตนเองเพื่อที่จะสืบสานความเป็นไทใหญ่ ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์อันยาวนานของตนเอง

4.1 กำเนิดอาณาจักรไทใหญ่

ชาวไทใหญ่ได้มาตั้งรกรากในเขตที่ราบลุ่มสามแม่น้ำคือ แม่น้ำโขง อีรวดี และสาละวินมาเป็นเวลานาน ได้สร้างเป็นบ้านจนได้ขยายใหญ่โตเป็นเมือง มีตำนานไทใหญ่หลายฉบับที่ได้เอ่ยถึงหมู่บ้านก่อนที่จะเป็นเมือง ไม่ว่าจะเป็นเมืองมว เมืองตอง และเมืองอื่น ๆ อันเป็นภาพสะท้อนของสังคมระดับหมู่บ้านก่อนที่จะสร้างเป็นเมืองมีผู้ปกครองต่อไป ตำนานยังได้แสดงนัยอย่างชัดเจนว่า ก่อนที่จะมี “เครือเจ้าเครือขุน” เข้ามาปกครองนั้น ได้มีการตั้งบ้านตั้งเมือง มีการปกครองอาจจะเป็นการปกครองโดย “เฒ่าบ้านเฒ่าเมือง” หรือ “พ่อบ้านพ่อเมือง” ก่อน และต่อมาจึงได้มีการไปรับเอา “เครือเจ้าเครือขุน” เข้ามาเป็นเจ้าฟ้า

“พื้นเมืองหมอกขาวมวหลวง” และ “พงศาวดารแสนหวี” ได้กล่าวว่า เมื่อพ.ศ. 1274/ค.ศ. 731 มีตาทายคนหนึ่งชื่อสูงและแสงทำมาหากินใกล้หนองปุด บ้านเจตอง แห่ง “เมืองมวหลวง”¹ มีลูกชายชื่อ ขุนอ้าย² หลังจากขุนอ้าย ได้เสียกับนางเงือกหรือนาคา อันหมายถึงชนเผ่าพื้นเมือง เมื่อเกิดลูกมาจึงเกิดความละอาย เพราะเป็นการแต่งงานได้เสียกับผู้หญิงต่างชาติพันธุ์ จึงต้องเอาลูกไปซ่อนไว้ก่อนที่จะนำกลับมาบ้าน และลูกที่เกิดมาก็ถูกเรียก (มากกว่าการที่พ่อหรือตายายตั้งชื่อให้) ว่า ขุนตอง เพราะได้เสียกับนางเงือกนาคาแห่งบ้านตองหรือตองขอ

4.1.1 อาณาจักรเมืองหมอกขาวมวหลวงเวียงตองขอ

ด้วยความเป็นลูกครึ่งนี้กระมังทำให้ขุนตองมีความสามารถต่างจากหนุ่ม ๆ ในวัยเดียวกันจนเข้าแข่งขัน แสดงความสามารถจนได้นางปัปพวดี ธิดาเจ้าว่องเด๋นหอแสง³ เมืองมิกิลา (ตาสีฟู) และในที่สุดเจ้าว่องเด๋นหอแสง ได้ส่งกลับมารครองเมืองมว และได้เกณฑ์ช่างและแรงงานมาสร้างวังเรียกว่า เวียงตองขอให้อยู่ด้วยเมื่อปี พ.ศ. 1306/ค.ศ. 763 “ก่อนขุนตองยังไม่ได้เป็นเจ้านั้น บริเวณนั้นยังเป็นบ้านเป็นสวน เป็นสิ่งเป็นเมือง ไม่มีใครยอมใคร

¹ ชื่อเมืองที่ประกอบท้ายเป็นการกำหนดสถานที่แต่แท้จริงหาได้เป็นเมืองก่อนหน้านั้นไม่ เพราะไม่มีการกล่าวถึงผู้ปกครองหรือเจ้าเมืองมวหลวงแต่อย่างใด

² ตำแหน่งขุนคงมาใส่ให้ภายหลังเป็นการยกย่อง

³ ชาวไทใหญ่แบ่งลำดับชั้นของเจ้าเมืองเป็นสามระดับตามลักษณะของวัง คือ หอเจ้าฟ้า เป็นระดับเจ้าฟ้าที่ครองเมืองใดเมืองหนึ่ง หอคำ หมายถึงเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์ที่ปกครองหลายเมือง และหอแสง หมายถึงจักรพรรดิที่ปกครองอาณาจักรหลายอาณาจักร เหมือนการเปรียบเทียบคำคือทองคำ และแสงหมายถึงเพชรพลอยของมีค่ามากที่สุด เทียบกับพงศาวดารแสนหวี เรียกว่า เจ้าฟ้าไว้งดี แห่งเมืองเมกทิลล่า (มิกิลา).

พากันอยู่ในเรือนในป่า ไม่เป็นแจ้เป็นเวียง ไม่มีเจ้ามีจอม จนกระทั่งขุนตึงมาสร้างหอคำจึงได้ปกครองอย่างเยงกัน” ขุนตึงได้ครองเวียงตั้งขอแห่งเมืองมวอยู่ 72 ปี เมื่ออายุได้ 88 ปี ทิวศตเมื่อปี พ.ศ. 1368/ค.ศ. 825⁴

ขุนตึง⁵มีโอรสชื่อขุนลู่ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 1306/ค.ศ. 763 ได้ครองเมืองแทนได้ 80 ปี ขุนลู่⁶โอรสก็ได้ขึ้นครองเมืองต่อเมื่อ พ.ศ. 1458/ค.ศ. 915 ครองได้ 36 ปี ก็ทิวศตในปีพ.ศ. 1494/ค.ศ. 951 ก็เป็นอันสิ้นราชวงศ์ของขุนตึง “เมืองไทเราก็ไม่มีเจ้ามีจอมได้ห้าหกปี” เฉพาะเมืองสองคน⁷ จึงต้องทำหน้าทีดูแลบ้านเมืองไปพลาง ๆ ก่อน⁸

“พงศาวดารเมืองมว” เริ่มต้นจากแลงดอน หรือขุนตึงคำ⁹ ส่งโอรส 2 องค์คือขุนลู่ขุนโลสองพี่น้องลงใต้สะพานทองคำลงมาจากสวรรค์พร้อมกับข้าราชการบริพารมาปกครองเมืองมวเมื่อ พ.ศ. 1111/ค.ศ. 568 ชาวเมืองต่างมาต้อนรับและได้รับเสด็จให้เข้าไปปกครองเมือง การลงมาของขุนลู่ขุนโลครั้งนี้เกิดก่อนกำเนิดขุนอ้ายแห่งบ้านเจตอง และเกิดก่อนเวียงตั้งขอประมาณ 200 ปี

เมื่อลงมาปกครองเมืองมวได้ระยะหนึ่ง ก็มีเชื้อสาย “นับครัวเรือนมีถึงสามหมื่นหลังคาเรือน มาถึงฝั่งของเมืองลา เมืองฮี เมืองฮ้านันแล” สองพี่น้องก็ได้แบ่งเมืองกัน¹⁰ ดังนี้ “ขุนลู่ขุนโลทั้งหลาย ทั้งเจ้าทั้งข้าจึงมาพร้อมเพรียงปากด้านลาดพูดจากันกับเครือเจ้าเครือขุน ขุนโลนั้นให้ข้ามแม่น้ำคงไปข้างหน้า เจ้าขุนลู่จึงตักกวักแบ่งปันเครือขุนเครือข้าแก่เจ้าขุนโลกว่าครึ่งหนึ่ง ขุนลู่หลวงก็เลือกเอาเครือขุนเครือข้าครองเมืองฮีเมืองฮ้านัน” ขุนโลได้ครองเมืองมว ส่วนขุนลู่ “จึงประดิษฐานเทวรูปบรรพเทวราชทั้งสองพระองค์ องค์หนึ่งเป็นบุรุษนามสูง และอีกองค์หนึ่งเป็นนารีนามแสงนั้นลงในหีบหูลพระเกล้าพาราขบริพารยกไปทางเบื้องประจิมทิศ ข้ามแม่น้ำอิรวดีไปที่ตำบลหนึ่งใกล้แม่น้ำอุย อันเป็นแควน้อยของแม่น้ำชินวิน จึงยังพลากรอยู่ที่นั่นและทรงสถาปนามหานคร”¹¹ ชื่อเมืองกองเมืองยอง

เรื่องราวของตำนานไทใหญ่ได้เล่ากำเนิดเมืองไทใหญ่คล้ายกัน เมื่อเอ่ยถึงหญิงชายอายุห้าพันปีที่ได้มาพบกันในเขตลุ่มแม่น้ำสามสายนี้ เมื่อได้แต่งงานกันมีลูกชาย-ลูกสาวอย่างละ 8 คน ซึ่งต่อมาได้เป็นคู่สามีภรรยา อยู่มาไม่นานนักพี่น้องก็เกิดทะเลาะกันเบาะแว้งแย่งชิงอำนาจกัน พี่ชายสองจึงได้ไปเชิญกษัตริย์โอรส 2 องค์ของขุนแสงจากบนฟ้ามาปกครองพร้อมนำผู้ชำนาญวิทยากรต่าง ๆ มาด้วย¹²

กล่าวโดยสรุปคือ ก่อนเกิดอาณาจักรไทใหญ่นั้น ได้มีชาวไทใหญ่ได้อพยพมาอาศัยอยู่ในเขตนี้อยู่แล้ว ได้ตั้งเป็นบ้านเป็นสวน ปลูกไร่ทำนา ต่อมาได้มีเจ้ามีขุนซึ่งเดินทางมาจากดินแดนอื่น หรืออาณาจักรไทอื่น ๆ ได้เข้ามาและตั้งตนเป็นผู้ปกครอง การเดินทางเข้ามาครั้งนี้ หากดูตามตำนานพงศาวดารส่วนใหญ่แล้ว จะเห็นได้

⁴ พงศาวดารแสนหวีว่าขุนตึงอายุได้ 72 ปี และทิวศตปี พ.ศ. 1378/ค.ศ. 835

⁵ หรือบางแห่งเรียกว่าขุนตึงคำ

⁶ บางครั้งเขียนว่า ขุนลาย

⁷ บางฉบับว่ามีเฉพาะเมือง 4 คน

⁸ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. “พงศาวดารแสนหวี” ใน คนไทยใหญ่ในพม่า หน้า 450-455.

⁹ ขุนตึงคำในที่นี้เข้าใจว่าหมายถึงขุนตึงคำ เนื่องจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์ได้แปลมาจากภาษาอังกฤษ ซึ่งถ้อยคำนี้ไม่ได้

¹⁰ พงศาวดารบางฉบับว่าเกิดการแย่งชิงอำนาจกัน

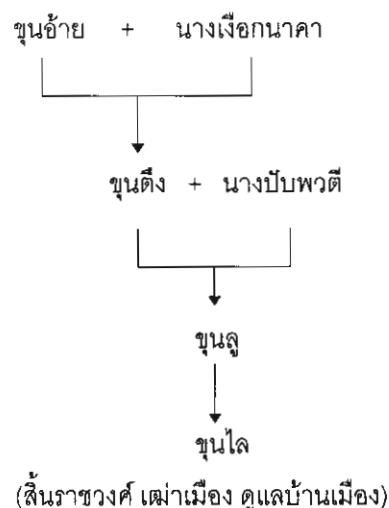
¹¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ (2505). “พงศาวดารไทยเมษาหรือไทยหลวง” ใน พงศาวดารไทยใหญ่. หน้า 102-103.

¹² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) อ้างแล้ว, หน้า 559-561.

ว่า เป็นการขยายอาณาจักรดั้งเดิมด้วยการส่งโอรสไปบุกเบิกหรือปกครองบ้านเมืองในชายขอบชายแดนของอาณาจักร ดังจะเห็นต่อไปได้ว่า ผู้ที่มาอยู่ในดินแดนนี้เป็นโอรสหรือทายาท หาได้เป็นเจ้าของแผ่นดินที่มีความยิ่งใหญ่ที่สุดไม่ หากมองว่าโอรสของพระเจ้าแผ่นดินหรือเจ้าฟ้าแล้ว ขุนลุนขุนไลโอรสของแกนคำหรือขุนตึงคำที่ครองเมืองใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่ง จึงได้เพียงแต่ได้สะพานข้ามแม่น้ำมาดั่งปรากฏในพงศาวดารเมืองมวบางฉบับ หาได้เป็นการได้สะพานทองคำลงมาจากรัศมีเหมือนเทพนิยายไม่ หากเป็นการอุปมาอุปไมยตามรูปแบบของสังคมสมัยโบราณที่เชื่อในชาติกำเนิดของกษัตริย์หรือเจ้าฟ้า ที่มีความหมายตรงตัว คือเจ้าแห่งฟ้า หรือเจ้าแผ่นดินก็คือผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในผืนดิน

ข้อนำพิจารณาที่น่าสนใจสองประการเกี่ยวกับตำนานพงศาวดารไทใหญ่เมืองแสนหวีและเมืองมว ประการแรกคือ ขุนลุนขุนไล นั้นน่าจะเป็นคนละคน เพราะมีกำเนิดต่างกัน หรือเป็นคนเดียวกัน ประการที่สอง เมืองมวที่เอ่ยถึงเป็นเมืองเดียวกันหรือไม่ เพราะเมืองมวของขุนตึงอยู่ในพงศาวดารแสนหวี ก็น่าจะเป็นเมืองแสนหวี และยังมีเมืองมวที่ตั้งชื่อตามอักษรมหาเทวีที่นักมหาดิลังคะโอบไปทำให้นางเกิดอาการเมาศีระ และเมืองมวในพงศาวดารเมืองมว ก็น่าจะเป็นเมืองมวที่ยังคงเรียกชื่อเดิมมาจนถึงปัจจุบันนี้หรือไม่ ปัญหานี้จะหยิบยกมาพิจารณาให้เหตุผลต่อไปภายหลัง

อาณาจักรเมืองหมอกขาวมวหลวง (เวียงตึงขอ)

4.1.2 อาณาจักรเมืองกองเมืองยอง

หลังจากที่ขุนลุนขุนไลได้ตั้งรกรากอยู่ที่อาณาจักรเมืองมวหรือบางฉบับเรียกว่าเมืองฮี้เมืองฮำ จนกระทั่งมีการแบ่งดินแดนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ขุนลูได้ไปตั้งอาณาจักรไทใหญ่แห่งที่สองควบคู่กับอาณาจักรเมืองมว คืออาณาจักรเมืองกองเมืองยองที่ริมแม่น้ำอุย และที่นี้เองที่ขุนลูได้ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวาง ขุนลูมีโอรส 7 องค์และได้ส่งโอรสทั้ง 7 ไปปกครองเมืองต่าง ๆ ด้วยสาเหตุของการเมืองการปกครองดังนี้กระมังที่ทำให้ขุนลูต้องขอออกจากเมืองมวมาเพื่อตนเองจะได้ส่งทายาทไปขยายดินแดนปกครองเมืองได้ และเมืองที่โอรส

ไปปกครองนั้น โอรสแต่ละองค์มีภารกิจในฐานะเป็นหัวเมืองที่ขึ้นต่อเมืองกองก็คือ การส่งส่วยบรรณาการ ดังจะเห็นได้ว่า โอรสแต่ละองค์ของขุนลู่ต้องส่งบรรณาการมาด้วย เมืองที่โอรสทั้ง 7 ไปปกครองและส่วยบรรณาการที่ส่งมิดังนี้¹³

1. เจ้าอ้ายขุนโหลง ไปเป็นเจ้าฟ้าครองเมืองด้ากอง(ตะโก้ง) (ภาษาไทยคือ ท้ากลอง)
2. เจ้าขุนฟ้า ไปครองเมืองยาง (โมยีน) ให้บรรณาการม้าพันธุ์ดี 10 หลั
3. เจ้าขุนงู ครองเมืองละมุงโตหรือโตเมืองละบง บรรณาการด้วยช้าง 300 เชือกต่อปี
4. ขุนกอดฟ้า ครองเมืองโยนโหลงหรือเมืองยอง ส่งทองคำเป็นบรรณาการประจำปี
5. ขุนละ ครองเมืองกะลาหรือกาเล
6. ขุนสา ครองเมืองอังวะ (คงหมายถึงเมืองพม่า อยู่ใกล้กับเมืองกุดซึ่งมีทับทิม) ส่งทับทิมบรรณาการปีละ 210 ชั่งพม่า
7. ขุนลู่ อยู่ครองเมืองกอง ริมฝั่งน้ำอุยสาของแม่น้ำชินตะวิน ต่อจากขุนลู่

ขุนลู่ได้ขึ้นครองอาณาจักรเมืองกองเมืองยองตั้งแต่ พ.ศ. 1151-1176 โอรสได้ขึ้นครองเมืองสืบต่อมา คือ ขุนแสนเสื่อ พ.ศ. 1176-1195 และโอรสขุนแสนเสื่อชื่อ ขุนจ้อ ขึ้นครองต่อมาใน พ.ศ. 1195-1210 จนมาถึงรัชสมัยของขุนจุ่น โอรสของขุนจ้อซึ่งครองระหว่าง พ.ศ. 1210-1221

ทางด้านอาณาจักรเมืองมว ตามพงศาวดารเมืองมว ได้กล่าวว่า หลังจากขุนโลได้ปกครองบ้านเมืองมาได้อีก 70 ปีก็ถึงวคต เจ้าอ้ายขุนแถบถัดฟ้าได้สืบอำนาจต่อจากพระบิดาต่อไปได้อีก 40 ปีก็ถึงวคตในปี พ.ศ. 1221 และไม่มีโอรสที่จะสืบครองเมืองแทนแต่อย่างใด

ในสมัยนี้เองที่อาณาจักรเมืองมวสิ้นสุดราชวงศ์ ไม่มีทายาทสืบต่อนี้เอง เสนาอำมาตย์เมืองมวได้เดินทางมายังเมืองกองเพื่อขอ “เครือเจ้าเครือขุน” เพื่อไปครองเมืองมว ด้วยเหตุนี้เอง ขุนจุ่นจึงได้ส่งโอรสชื่อ เจ้าคำบองฟ้า ไปปกครองเมืองมว¹⁴ ต่อ ดังนั้นราชวงศ์ของขุนโลในสมัยของขุนจ้อ ซึ่งได้ครองอาณาจักรเมืองกองจึงได้ปกครองเหนืออาณาจักรเมืองมวในฐานะเป็นหัวเมืองของเมืองกองด้วย

อาณาจักรเมืองกองยังคงดำเนินต่อไป แต่ไม่มีการกล่าวถึงในพงศาวดารเมืองมว อาจต้องไปศึกษาพงศาวดารเมืองกองต่อ¹⁵ แต่เนื่องจากไม่มีต้นฉบับขณะนี้ จึงไม่สามารถจะกล่าวถึงอาณาจักรเมืองกองได้อย่างไรก็ตาม อาณาจักรเมืองกองยังมีความสำคัญมากในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

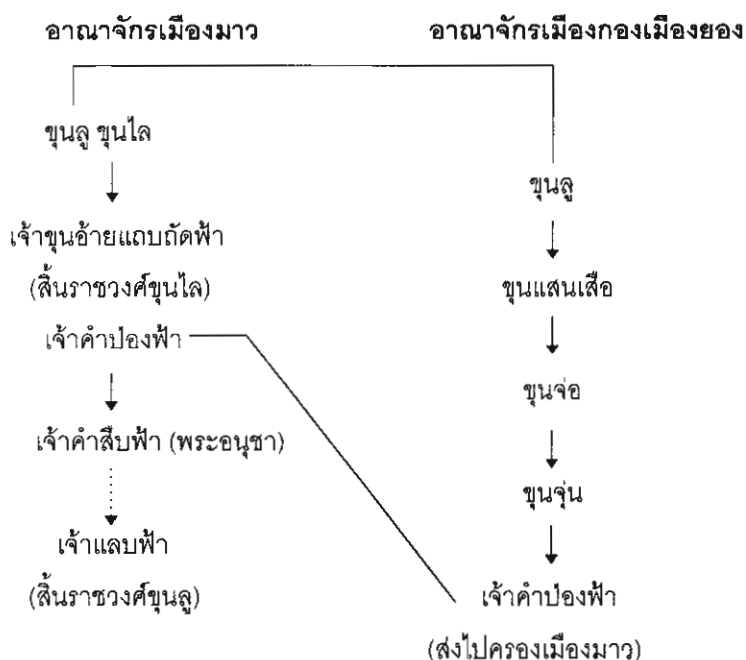
¹³ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2503) อ้างแล้ว, หน้า 525-526. ดูเทียบกับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ (2505). อ้างแล้ว, หน้า 103-105

¹⁴ พงศาวดารไทใหญ่บางฉบับมักกล่าวถึงเมืองฮิเมืองฮ่าอันเป็นเมืองที่ขุนลู่ขุนโลมาปกครองเมื่อได้สะพานทองคำลงมา ประเด็นพิจารณาคือ เมืองฮิเมืองฮ่าคือเมืองอะไร พงศาวดารเขียนไว้ต่างกัน บ้างหมายถึงเมืองมว บ้างหมายถึงเมืองบางเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำโขง นักวิชาการก็มีความเห็นต่างกันไปเช่นเดียวกัน แต่น่าเชื่อได้ว่า แท้จริงเมืองฮิเมืองฮ่าน่าจะหมายถึงเมืองมว ประเด็นว่าเมืองมวตั้งอยู่ที่ใด และหมายถึงเมืองอะไรในปัจจุบันจะได้อภิปรายต่อไปภายหลัง

¹⁵ เมื่อเริ่มมีการศึกษาประวัติศาสตร์ไทใหญ่ นักวิชาการตะวันตกได้ศึกษาด้านฉบับเกี่ยวกับอาณาจักรพง/โปง จากมณีนีประ อาเธอร์ แพย์สรุปว่าเป็นพงศาวดารเมืองกอง ในขณะที่ปาร์เกอร์ว่าเป็นเมืองมว(หลูซวน) และเนย์ เอเลียสคิดว่าเป็นเมืองมวหลวง นี่แสดงว่าเรื่องราวของเมืองกอง เมืองมวในพงศาวดารไทใหญ่มีลักษณะคลุมเครือ ไม่แน่ชัด หรือแท้จริงเป็นอาณาจักรเดียวกัน?

เมื่อราชวงศ์ซุนลูได้ไปปกครองอาณาจักรเมืองมวแล้ว ก็ได้มีการย้ายเวียงไปยังที่แห่งใหม่ที่เรียกกันว่า เมืองเก่าเมืองหลวง หรือเมืองเก่าเมืองหลวง เจ้าฟ้าคำสืบทระอนุชาของเจ้าคำปองฟ้าได้ครองเมืองต่อ และมีเจ้าฟ้าสืบทอำนาจต่อ ๆ กันไปอีก 332 ปีจนมาถึงลัทธิราชวงศ์เจ้าซุนลูในสมัยของเจ้าแลบฟ้าซึ่งถึงวคตลงในปี พ.ศ. 1577 จากนั้นจะมีราชวงศ์อื่นมาปกครองต่อไป

เรื่องเจ้าฟ้าและศักราชที่ปรากฏในที่นี้ยังต้องมีการสอบเทียบตรวจทานต่อไป และที่สำคัญประเด็นที่ต้องการนำเสนอในที่นี้เป็นเพียงแต่ต้องการให้เห็นถึงการคลี่คลายขยายตัวของอาณาจักรเมืองกองที่แยกมาจากอาณาจักรเมืองมว และในที่สุดก็ได้ครอบครองอาณาจักรเมืองมว รวมเป็นอาณาจักรเดียวกันในสมัยต่อมา เมื่อศึกษาพงศาวดารเมืองมวและพงศาวดารแสนหวีต่อไปแล้วจะทำให้เห็นภาพของการขยายเมืองและอาณาจักรไทใหญ่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1.3 อาณาจักรแสนหวี

อาณาจักรแสนหวีเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองของชาวไทใหญ่มาเป็นเวลานานกว่าสองพันปี จากเอกสารไทยและเอกสารงานวิจัยของชาวจีน ดูเหมือนว่า อาณาจักรแสนหวีจะเป็นอาณาจักรเริ่มแรกของชาวไทใหญ่ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งและพัฒนาเป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นรัฐ และเป็นสหพันธรัฐ เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรไทใหญ่ที่จีนและพม่าต่างก็ยอมรับ อาณาจักรแสนหวีได้พัฒนาจากอาณาจักรอิสระที่เติบโต แข็งแรง ถูกทำลาย ตกเป็นเมืองขึ้น และกลับมาเป็นอิสระอีกครั้ง แต่ในที่สุดก็ถูกแบ่งสันปันดินแดนและตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรพม่าในมาจนถึงปัจจุบัน

ในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่าสองพันปีเอง อาณาจักรแสนหวีได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย เพื่อให้ภาพทางประวัติศาสตร์ชัดเจน จึงขอแบ่งช่วงเวลาของการพัฒนาขึ้นสู่อำนาจและการแตกสลายของอาณาจักรแสนหวี ซึ่งเกิดขึ้นจากการพัฒนาก้าวหน้าขึ้นมามีอำนาจของหัวเมืองไทใหญ่เมืองอื่น เช่น อาณาจักรเมืองมวหลวง หรือการเข้ารุกรานของอาณาจักรจีนและอาณาจักรพม่า โดยเฉพาะในสมัยของพระ

เจ้าบุเรงนองในศตวรรษที่ 16 และพระเจ้าอลองพญาในศตวรรษที่ 18 อาณาจักรแสนหวียังคงเป็นศูนย์กลางของการเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่เรื่อย ๆ สิ่งที่เปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลาของอาณาจักรแสนหวีคือ การเปลี่ยนเวียงหลวง หรือหอคำอันเป็นพระราชวังของเจ้าฟ้าแห่งอาณาจักรแสนหวี การเปลี่ยนสถานที่ตั้งหอคำเกิดขึ้นบ่อยครั้ง และเคลื่อนย้ายตำแหน่งไปหลายที่หลายเมือง ในที่นี้จะขอเรียกชื่ออาณาจักรแสนหวีและต่อท้ายด้วยเวียงที่หอคำตั้งอยู่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นอาณาจักรแสนหวีที่มีการปกครองจากศูนย์กลางเวียงหลวงแห่งนั้น ยกเว้นอาณาจักรแสนหวีโกสัมพีที่ให้ภาพของอาณาจักรแสนหวียุคแรก ๆ

4.1.3.1 อาณาจักรแสนหวีโกสัมพี

พงศาวดารแสนหวีให้เรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรแสนหวีที่แตกต่างกัน บางฉบับเริ่มต้นจากการสืบสาวจุดเริ่มต้นจากขุนลูขุนลา(ขุนโล)ไต่สะพานทองลงมา บางฉบับไม่มี แต่ก็เริ่มต้นเรื่องเหมือนกันคือ การเริ่มจากหมู่บ้านแสนแจ้¹⁶แม่เมือง¹⁷ ขณะนั้นไม่มีเจ้าฟ้าปกครอง ในที่นี้มีความหมายสองอย่างคือ เคยมีเจ้าฟ้าปกครองมาก่อน แต่สิ้นราชวงศ์ หรือเป็นการเริ่มตั้งบ้านตั้งเมืองใหม่ จึงยังไม่มีเจ้าฟ้าปกครอง พงศาวดารแต่ละฉบับให้ความหมายต่างกันเช่นนี้ ผู้ที่ดูแลบ้านเมืองขณะนั้นคือ เฒ่าเมือง¹⁸ทั้ง 4¹⁹ คือ

1. เฒ่าเมืองท้าวเหล็กแห่งหัวตุ๋
2. เฒ่าเมืองท้าวทาง(ขวาง)แห่งเมืองเติน
3. เฒ่าเมืองท้าวฮวบแห่งแสนแจ้ (ลุง)
4. เฒ่าเมืองท้าวฮวบแห่งตุ้มหรือเสือโม (หลาน)

ทั้งหมดนี้อยู่ในเขตเมืองแสนหวี จึงได้ชื่อว่า “แสนหวีสี่เสือ แสนหวีเสือปาตุ เสืออานพู เสืออานวู และเสือโม(โม) โกสัมพี เมืองหมอกไม้ขาว”

ความจริงแล้ว ขณะนั้นเขตดินแดนที่เฒ่าเมืองดูแลอยู่หาได้มีชื่อแสนหวี²⁰ไม่ หากแต่จะเรียกชื่อตามชื่อหมู่บ้าน เช่น บ้านหัวตุ๋ บ้านแจ้ เป็นต้น บ้านแจ้ก็คือบ้านเกิดของขุนฮ้าย พ่อของขุนตึง ซึ่งต่อมามีลูกชื่อขุนลูขุนโลนั่นเอง เรื่องราวของเฒ่าเมืองทั้ง 4 ที่ปกครองบ้านแสนแจ้เริ่มเมื่อราวพ.ศ. 1494/ค.ศ. 951 ขณะที่เฒ่าเมืองทั้ง 4 ปกครองอาณาจักรนี้อยู่ คนไททั้งหลายในเมืองไทบริเวณนี้จะนำบรรณาการเป็นเงินเป็นทองคำ และผ้าแพรพรรณนำมาให้ทุกสองสามปี เฒ่าเมืองรู้สึกว่าการปกครองดูแลบ้านเมืองเป็นภาระหนักหน่วงมากเกินไปของตนเอง ด้วยเหตุว่าขณะนั้นอาณาจักรแสนหวีนี้ได้มีหัวเมืองต่าง ๆ ที่เป็นเมืองไทมาเป็นเมืองขึ้นดังต่อไปนี้

¹⁶ พงศาวดารแสนหวีแต่ละฉบับที่ถ่ายเสียงเป็นภาษาไทยเขียนต่างกัน เช่น แสนแจ้ แสนเจ แสนแสร เป็นต้น ความหมายตามตัวคือแสนเมือง เจหรือแจ เจ้ แจ้ ในที่นี้เป็นคำเดียวกัน ที่แปลว่าเมือง ดังในคำว่า แจ้หม่ แจ้ซ็อน เจม่าง เป็นต้น

¹⁷ คำว่า แม่เมือง ในที่นี้คงเป็นคำที่ต้องการบอกว่า เมืองนี้ได้เป็นเมืองแม่ที่เป็นต้นเค้าของเมืองลูก ๆ หรือหัวเมืองไทต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ในเนื้อหาข้างล่างต่อไป

¹⁸ บางฉบับเรียก พ่อเมือง

¹⁹ ในพื้นเมืองหมอกขาวมวหลวง มีเฒ่าเมืองที่น้องสองคนที่ดูแลบ้านหัวตุ๋ คือ เฒ่าเมืองท้าวเหล็ก และเฒ่าเมืองท้าวขวาง

²⁰ พงศาวดารบางฉบับให้ที่มาของคำว่าแสนหวีว่า เกิดจากหวิกล้วยของตาสูงและยายแสงแห่งบ้านแจ้ โกลัสนองผุด จึงเรียกกันว่าแสนหวีสืบ ๆ กันมา